OBSERVET LECTOR,

PAg. 12. v. 12 leg. *occurrunt, profectò.* pag. 14. v. 17. in contextu leg. *de hac re dixiſſe.* in ima autem pag. notanda correctio, *de hac ſe.* pag. 18. ad v. 20. notanda correctio in ima pag. *adiutam.* pa. 27. v. 9. leg. *iniuriam Veteris.* pag. 40. v. 12 leg. *ipſe.* p. 45. v. 26. *etſi.* in ima pag. l. *reſpondi.* p. 48. v. 15. l *earum.* in ima pag. notanda correctio ad v. 14. *quod ni.* p. 59. v. 26. *recedent.* pag. 58. in ima pag. notanda correctio ad v. 9. *diſputationum eius.* pag. 97. in ima pag. correctio notanda ad v 10. *nec eius.* p. 106. in ima pagina notanda correctio ad v. 16 *gratias, ſicut.* ad v. 25. *non ſit.*

IOANNIS ANTHONII CAMPANI VIRI VIRTVTE ILluſtris, Poetæ & Oratoris clariſs. de ingratitudine fugienda ad Pandulſum Balionium Libri tres.

BIBLIOTECA ROMA VITTORIO EMANUELE

Eiuſdem Oratio de ſcientiarum laudibus, Peruſiæ initio ſtudij habita, Anno M. CCCC. LV.

Eiuſdem Libellus de dignitate atq; fructu Matrimonij, ad Franciſcum Max. ciuem Romanum.

MOGVNTIAE ANNO M. D. XXXII.

35 : 3 . A . 11

IOANNIS ANTH. CAMPANI EPITAPHIVM.

Campanus iacet hic humili contectus in urna
  Qui uaga dum uixit ſydera tranſiliit.
Hiſtoricus ſcripſit, dixit, cecinitq́, nec alter
  Philoſophus toto clarior in Latio.
Nil maius natura tulit, miracula cœli
  Huius in ingenio cuncta ſtetere uiri.
Deſerto lugent Parnaſi fonte ſorores
  Et tumulus refugas lucis hic unus habet.
Vos qbus ingeniũ eſt. en quo cõtendimus oẽs
  Virtutis ſola eſt gloria quæ ſupereſt.

IOANNIS

ANTHONII CAMPANI AD PANDVLFVM BALIONIVM DE INGRATITVDINE FVGIENDA LIBER PRIMVS.

SAEPE ME PANdulſe hortatus es, ut quę ipſe de ingratitudine ſentirem, ea ſi quãdo eſſem ocioſus paulo diligẽtius ad te perſcriberẽ. Quod ego neq; recuſare auſus ſum, ne fugiendi laboris gratia morem tibi gerere nolle putares, neq; plane promittere, quod factu longe mihi difficillimum cognoſcebam, Siquidem in deſertas me rerum ſolitudines, et in abditam quandam atq; obſcuram philoſophiam traijcere uidebaris. Nam ſi dicendum mihi eſſet de modeſtia, de magnitudine animi de gloria, de dignitate, de omni genere uirtutis atq; præſtantia, ſi de conſtituendis ciuitatibus, de dijs etiam immortalibus, & ſcientia rerum futurarum, ſi de omni denique ſublimi atq; ardua facultate diſſerẽdum, plurimos mehercule & locupletiſſimos auctores habuiſſem, quorum incedere ueſtigijs, & pulcherri-

mum (ut arbitror) & quàmfacillimum nobis extitiſſet. In ingratitudine autem explicanda, quem imitari poſſim habeo neminẽ. Et quod eſt apud Lucretium, Auia Pieridum peragro loca nullius ante Tacta pede. Diu igitur quid agerem incertus mecum ipſe mirifice confundebar, qui ſi (ut æquum erat) crebris hortationibus tuis obtemperarem, ſcriberemq́ue aliquid in ea philoſophia, cuius ne limen quidem adhuc atq; aditum proſpexiſſem, in impudentiam quandam incidere uidebar, & temeritatem non mediocrem. Sin his in rebus fuiſſem aduerſatus, quæ non minorem mihi gloriam, quàm iucunditatem tibi eſſent allaturæ, tum me omnium appellare potuiſſes ingratiſſimũ Sic erat quocunq; me appellerem, non ſine magno periculo atq; dedecore diſcedendum, neq; prodeſſe mihi magnopere uidebatur, quòd tanquam inter duos mundos habitarem, quales eos luſit Epicurus. Poſtremo cum inſtares uehementius, & id non hortareris ſolum, ſed iam quaſi tuo iure poſtulares, malui temerarium meme quàm ingratum atq; difficilem iudicari. ſatius enim arbitratus ſum, quoniam ita cogerer, ſi auctore te, impulſoreq́ue delinquerem, fiereſq; & ipſe particeps erroris mei, nec ſtultum atque audacem appellares, quem tu ad eam rem aggrediendam uel ſolus impuliſſes. Spero tamen hanc nouitatem materiæ, ut laboris & induſtriæ multum, ita nõ parum excuſationis mihi præbiturã. Et cęteris quoq; ſi quando his de rebus accuratius ſcribere con

ſtituent, multo faciliorem aditum fore ad id ipſum de quo loquimur, inueſtigandum: Non quòd mea ueſtigia ſecuturos eſſe cenſeam, id enim mihi nõ perſuadeo, ſed quoniam facilius agitata & concuſſa robora, quàm immota atque intentata diuelluntur. Quanquam non adeo dementes fuerimus, ut nullius auxilio freti ueniremus ad ſcribendum. Multa enim accepimus à Sulmonenſi noſtro uiro cum in omni magnarum rerum ſcientia, tum maxime in Philoſophia doctiſſimo, quæ in hæc uolumina non ſine noſtra diligentia contulimus. Loquentem eum iuſtis quidẽ de cauſſis inducentes, cum quòd philoſophus eſt omnium acerrimus & copioſus, tum ne quam ab illo accepimus diſciplinam temere nobis aſſumentes, in id uitij laberemur ipſi, quod fugiendum alijs deteſtandumq́ʒ moneremus. Pauca etiam mutuati ſumus aliunde, ut neqʒ animus, neque ſtudium nobis diligentiaq́ue defuerit. Nam quantum ad ingenij uires attinet, id nos aliorum iudicio relinquimus. Et naturam accuſare, ea mihi ſumma demum uidetur ingratitudo.

SEd antequam de re dicere incipiamus, non uidetur illud ſilentio prætereundum, quòd plerique incipientibus nobis exprobrarunt: Nõ decere ſatis, neq; ad ſpectatum pertinere uirũ, neglecta uirtute, quæ rebus omnibus eſt anteponenda, exquirendis atq; explicandis uitijs ſtudium, operamq; conſumere, ne edocere poſteros, & praue uitam inſtituere uideatur. Quod ita fieri putant, ſi in diſputatione adducta uitia memoriæ poſteritatiq; mandentur. Eamqúe ob rem maiores noſtros humanarum diuinarumqúe rerum ritus, mores, ſtudia complexos, aut nullam unquam in ſcriptis ſuis, aut perexiguam mentionem feciſſe uitiorum, omnemq; de illis diſputationem abieciſſe. Quæ uero ad decus uitæ huius atque ornamentum, & imprimis ad uirtutem attinerent, ea ſumma cum diligentia perſecutos egregie ſatis magnificeq; tractaſſe, omnemq; in ea ſtudia & animi & ingenij magnitudinem contuliſſe. Et ſi quando in uitia præter opinionem incidiſſent, illico reuocaſſe pedem, & ſeſe ad uirtutis inſtituta conuertiſſe. Cæterum naturam ipſam per ſe pronam nullius egere impulſu, ad turpiſſimũ quodq; facinus agitandum inclinatam eſſe ſemper, & ad omnia flagitia decliuem. Satius eſſe præcludere illi uiam, neque aditum in eum locum patefa-

patefacere, ad quem ſponte ſua uidetur nullis noſtris adiumentis acceſſura. Quibus autem legentur hæc noſtra, eos nihil aliud quam uitiorum documenta reportaturos, & quo diligentiorem operam nauabunt, eo nequiores magiſq; ingratos euaſuros. ut qui traiecto flumine piſcantur madeant neceſſe eſt, & fluminis unda perfundantur. Nec quenquam fuliginem & ſordes alias manibus tractare poſſe, quin tingantur digiti atque adeo fœdentur, uti ſæpe non ſine magno labore diluantur. Eodem modo neminem uitia eſſe lecturum, quin uel inficiatur animus, & quadam uitiorum contagione deprauetur, uel ad uirtutem fiat honeſtatemq; languidior. Sic euenire ut à recta ſemita rationeq; uiuendi diuertentes, ad turpem & ignominioſam uitam adducamur. Id præterea & ætatis & ocij quod in uitiorum inquiſitione cõſumimus, multo præſtantius ad mores optimos perquirendos, inueſtidandaq; rerum honeſtarum præcepta accommodari, perquàm exiguum uitæ ſpatium eſſe nobis à dijs immortalibus conſtitutum. Multos etiã primo ætatis curſu deficere ſolere nec poſſe tam exiguum temporis & uirtutis & uitiorum ſtudijs impertiri. Nemini tam diu uiuendum eſſe, cui uel ad unam bonarum artium facultatem, nedum ad uitia, ſatis ocij temporiſque ſuppeditet. Eſſe itaque id ipſum, quod uiuimus, non ad cognoſcendas illecebras, uitiaque perſcrutanda, ſed potius ad bene ſancteque uiuendi ſtudia

uirtutis atque honeſtatis noticiam conſecutus. Nam (ut Phyſicis placet, quod genus hominum rerum proprietates, atque naturam mirifice perſcrutatur) contraria quæ ſunt ea ita ſe habent, ut alterum à nobis cognoſci non poſſit, niſi utrunque ſimul antea cognouerimus. Quam ob rem nemo de ſuauitate, de luce, de præſtantia formæ, de copia dicendi, de clementia, de omni denique uirtute iudicabit, niſi quid acre, quid obſcurum, deforme, exile, truculentum, uitia cognoſcat omnia. Quis enim honeſtatem amplectetur, niſi qui ſciat fugere turpitudinem? Virtuti autem nullus atrocior hoſtis quàm uitium, quæ duo conuenire inter ſeſe, ac ſimul habitare nullo modo poſſunt. Virtutem amplecti ſi uelimus, uitia fugiamus oportet, ab hiſq́ue uehementer abhorreamus. Quæ uero ignorantur, à nobis fugi atque euitari, mea quidem ſententia, non poſſunt. Cur infantes ignem non formidant? ſerpentem non timent non cædes parentum, non incendia patriæ, non denicꝗ ulla rerum diſcrimina uerentur? cur homines ſæpe ueneno conficiuntur? Vnam omnium puto eſſe rationem, quoniam uidelicet non cognoſcunt. Nunquam me hercule in hoſtium inſidias incideremus, ſi eas quo pacto quibuſque in locis ſeruantur, quibuſq́ue artibus euitandæ ſint ac fugiendæ, quamoptime calleremus. Immenſa præterea natura eſt, in qua ſæpe nos rerum ſimilitudine cõfuſionecꝗ deludimur, & decepti ſpecie

recti, ut ait Flaccus, quæ ſuperba dicenda ſunt & temeraria, ea nos magnifica & fortia geſta nuncupamus. qui timidi ſunt atq; ignaui, humiles & manſueti iudicantur. Cæterum qui prodigi ſunt & profuſi, eos beneficos arbitramur, & imprimis liberales. qui adulatores, qui ſcurræ, qui leues, qui garruli, urbanos, placidos, faciles, eloquentes appellamus. Et temerarium quendam gladiatorem, fortem ac ſtrenuum dicemus militem. Sic immaniſſimum tyrannum ut glorioſiſſimum regem obſeruabimus. Habent enim quæ honeſta ſunt quædam cum rebus turpibus ſimilitudinem, quam niſi prudenter ipſi cognouerimus, plerunq; non magis in uirtutem quam appetimus, quàm in uitia, quæ fugimus nullo diſcrimine prolabemur. Nam & animi magnitudinem ſuperbia, & fortitudinem audacia imitatur. Prudentiæ & liberalitati malicia & effuſio finitimæ ſunt. Rurſus patientiã duricia, uerecundiam timiditas, uanitas & iactantia gloriam, frugalitatẽ auaritia, conſtantiam pertinacia, adulatio amicitiam, religionem ſuperſtitio, & lenitatem animi mollicia comitatur. Idem euenit in his quæ ſunt. Sæpe enim ſpecie bonæ habitudinis turgens quidam & inflatus tumor occultatur. Quid in medicis? quos hoc quidem in loco maxime uidemur imitati. nam ut illi corporis morbos, ita nos animi uitia pertentamus. non ut his adhæreamus, quibus & animus & corpus in periculum atque diſcrimen

adducam

adducantur, ſed ut depulſis ſicut corporis illi ualetudinem, ita nos animi moderationem aſſequamur. Optimam animi ualetudinem, uirtutem eſſe quis ambiget? eam ſi quis labefactauerit, turpiq; infecerit contagione uitiorum, animus quidem ualere, & recte ſeſe exercere non poteſt. Medicorum uolumina quanquam omnia ad unum finem pertinent bonæ ualetudinis, morborum tamen indicibus plena ſunt omnia. qui niſi genera, cauſas, ſignaq; morborum, niſi initia, augmenta, gradus, decrementaq; perceperint, & quæ ſalutaria atque utilia ſint, quæúe pernitioſa & mortifera quàmoptime teneant, reſiſtere morbis, ualetudinem reſtituere, & reſtitutam tueri & conſeruare non poſſunt. Cæterum qui animaduertendi in hominum capita, puniendiq; habent poteſtatem, his omnia criminum & maleficiorum genera perſpicua ſint oportet. Quid furtum, quid peculatus, quid calumnia, dolus, parricidium, quo tempore, quo in loco, quibus adiumentis, qua confidentia, uitari ne potuerit, magnum ſit an mediocre, ad priuatũ aliquem, an ad uniuerſæ Reip. ſtatum maieſtatemq; pertineat, ſponte quis peccauerit, an inuitus atque fortuito. Sic qui mari terraq; mercantes, ſiue equos, ſiue margaritas, aut precioſiora quædam emere uoluerint, niſi rerum emendarum uitia mendasq; cognouerint, incommoditatem conſequi ſolent non perexiguam. Quod ſi maiores noſtri uel negligentia quadam, uel uana opinione adducti,

uel (quod magis credendum eſt) quia temporibus ſuis permulta latebant, quæ de uirtutibus tradenda poſteris exiſtimarent, pauca de uitijs, quod ego fateor, ſcribere uoluerunt. non idcirco tacendum nobis de illis intelligo. Quid ſi ne de uirtute quidem mentionem ullam habuiſſent, nobis quoque ſilentium indiceretur de uirtute? Quid ſi illi ignari, quid ſi tardi & negligentes extiterunt? quanquam eos accuſare ſummum eſt nefas. Nam illi mihi plus quàm ingrati uidebuntur, ſi qui non diſciplinam ſolum atque fortunas, ſed uitam ipſam à ſuis maioribus conſecuti, eos tamen incuſare non uereantur, quorum etiam nominibus priſci homines ita parcere conſueuerunt, ut ſi quando in defunctorum mentionem incidiſſent, ſe nequaquam eorum memoriam ſollicitare teſtarentur. At illi omne genus uitiorum acri atque inſigni reprehenſione perſecuti, fugienda ſemper & deteſtanda eſſe monuerunt. Hinc illæ crebræ Satyricorum exclamationes, mordaceſque ſententiæ. Hinc philoſophorum omnium præclara uolumina de uirtutibus, ſaluberrimaq; de fugiendis uitijs monita atque præcepta. Verum quid eſſet quod fugere deteſtariq; monerent, & quo pacto euitare conueniret, minime niſi fortaſſe in paucis admodum aperuerunt. Id nos facere de ingratitudine conamur, ut eam non ſolum fugiendam eſſe & propellendam, ſed quæ ſit, & quo etiam pacto fugienda demonſtremus, quantum uel diſciplinæ ſuppe-

ditabunt, uel ingenij ratio patietur. Nam cum ætatem hanc noſtram temporaq́; conſydero, & ueterum præclara atq; ampliſſima uolumina, & ſummam rerum ſcribendarum diligentiam ſtudiumque mecum ipſe repeto. & illi mihi ſatis ample ſcripſiſſe de uirtute, de literis de gloria uidentur, ut adiumento noſtro non egeant: & noſtros homines in tantos errores incidiſſe uideo, ut uirtutem ipſam amplexturi, finitima plerunq; uitia ſola rerum ignoratione complectatur. Sunt itaq; uitia omnia (ut eſt in prouerbio) atq; flagitia non committenda illa quidem, cæterum nequaquam ignoranda, ut uel ſi qua inſint nobis à natura, deponere induſtria atque abijcere ualeamus; uel fugere ſi occurrant atque euitare. Quo recte, mea quidem ſententia, Socrates, quo nemo unquam uel præcipua integritate uitæ, uel omnium magnarum rerum ſcientia & cognitione præſtantior, Athenienſium adoleſcentes antequã exirent domum, imagines ſuas ſpeculo contemplari, ſeq; ex omni parte circunſpicere iubebat, ut ſiue quid in motu ipſo, ſiue in ſermone quotidiano, ſiue in rebus cæteris deformitatis appareret, emendare id indies, & ſeſe cõponere perdiſcentes, non in eodem quo prius errore deformitateq; perſiſterent. Ex omnibus enim erroribus is longe maximus habendus eſt, cum ne errare quidem ipſe tibi conſtantiſſime perſuades: Quod euenire cunctis neceſſe eſt, niſi uitijs omnibus perinde ac uirtute ipſa quamoptime cognitis. Neq; iniuria

Terentianus ille Parmeno tantopere ſolebat gloriari, quòd ignarum atque imperitum adoleſcentem in meretriciam domum induxiſſet, ubi perſpectas turpiſſimarum mulierum illecebras, immundiciam atque illuuiem facile deinde ſperabat euitaturum. Hoc ille ſibi palmarium, hanc poſtremam erudiendi adoleſcentis gloriam exiſtimabat. Quod etiam Cynicum illum Diogenem atque Ariſtippum dixiſſe conſtat, uiros cum in uita & moribus, tum cæteris in rebus diuerſa ſentientes. Quorum alter expedire dicebat adoleſcentibus, maximeq; ad eorum mores ſtudiaq; conferre ſi meretricis domum ingrediantur turpitudinis cognoſcendæ cauſa, quam ubi perſpexerint, uehementer fugiant neceſſe eſt atq; abhorreant. Alter ut nō turpe uidebatur ingredi, ita egredi non poſſe turpiſſimum. Lacedæmonij quoque magna exempla uiuendi cæteris. quibus nihil potius fuiſſe memoriæ proditum eſt, quàm ut liberos adoleſcentesq; præcipua morum integritate, ſummaq; modeſtia educarent, inſtruerent, erudirent. Quotiens conuiuia in ciuitate celebraſſent, temulentos quoſdam ſeruos admittere ſolebant. quos ſui liberi in tanta & oris & mentis conſeruatione conſpicati, & riderent, & ne ipſi eadem de re ridendi forent, euitarent. Qui autem uitæ breuitatem impedimento ſibi eſſe propterea queruntur, quòd ad multarum & prope in-

finitarum

finitarum rerum noticiam conſequendam, ne multa quidem ſecula, nedum anni pauciſſimi ſufficere uidentur, neſcio quantum iure queruntur. Quod etiam permoleſte ferens Theophraſtus cornicibus & coruis, quorum natura hebes eſſet, & in terreſtri duntaxat mole peſſundata totaq; demerſa, diuturnum & prope immenſum uiuendi ſpacium datum eſſe dicebat, hominibus autem, quibus eſſent præclara ingenia, capacia rerum diuinarum, perexiguam uiuendi metam à natura fuiſſe præſcriptam, ut è multis maximis ampliſſimisq; rebus ad hominis cognitionem atque excellentiam pertinentibus, uix pauca quædam propter uitæ breuitatem aſſequantur. Quod etiam Zeno querebatur nullius rei maiorem inopiam mortalibus eſſe quàm temporis. Hoc Xerxis lachrymæ deplorarunt, qui cùm facto ex nauibus ponte Helleſponticum mare traieciſſet tanta militum multitudine, ut æquatis montibus, uallibusq; nec mari, nec terra caperentur: tantas copias ſumma cum admiratione circunſpiciens tacitus atque attonito ſimilis, humanæ uitæ terminos contemplatus, uim lachrymarum fudiſſe traditur, quoniam neminem ex tam incredibili multitudine uel uni ſeculo ſuperſtitem fore cognoſcebat. adeo breuis eſt & circumciſa hominis uita quantumcunque longiſſima contingat. Quanquam mihi nec naturam incuſare eſt animo, nec eam magnopere defendere, quam

nullis in rebus producendis erraſſe, nihilq; plus minusúe quàm ſatis eſſet effeciſſe, iam pridem ipſe mihi pulcherrime perſuaſerim. Longiſſimam profecto uitam natura mortalibus tribuit, ſi non ad ſuperuacuas & uanas actiones, ſed potius ad optimarum probatiſſimarumque rerum ſtudia conferatur. Ea ſunt uitium uirtutemqúe cognoſcere, & quæ his finitima ſunt atque annexa quàm diligentiſſime perſcrutari, ut euitemus alterum ac deteſtemur, alteram ut recte ſtudioſeqúe colamus, amemus, amplectemur. Nam qui uitam omnem in ocio & uoluptatibus per luxum atque libidinem & ignauiam conſumpſere, hi mihi, & ſi Neſtorem illum antiquiſſimum, uiuendi ſpacio ſuperarent, Cadmeos fratres (ut eſt in fabulis) uidentur imitari, qui qua hora ſimul omnes nati ſunt, eadem ſimul omnes occiderunt. Studioſi autem ut nulla ſibi temporis iactura exeat, ſic nullam eius indigentiam atque inopiam patiuntur. Plus enim habent ſpacij in uita quàm quod ſatis ſit & ad uiuendum, & ad omnium magnarum difficiliumqúe rerum notitiam conſequendam. Poſſumus itaq; non uirtuti ſolum ut ſancti atque honeſti, ſed uitijs etiam ut ſapientes habeamur, nauare operam, ſtudiaqúe noſtra omnia utriſque ſimul citra omne & uirtutis & ætatis detrimentum impertire. Virtutem enim niſi cognitis uitijs conſequi poterit nemo.

Nam & certam eſſe oportet, et ab omni uitio-rum deprauatione ſeiugatam. Quos autem uitia latuerint, eos nunquam plenam putabo uirtutis cognitionem habituros. Quas ob res cur iſti me tantopere dehortantur equidem non intelligo. Mihi uero nihil uidetur eſſe præclarius, nihilq́ ſapiēte uiro dignius, quàm ſi fraudem, dolum, inſidias, & turpiſſima quæq́ cognoſcentes, ad uirtutem tamen tuendam atq́ exornandam, ſeruandamq́ honeſtatem referamus omnia. Sed iam ad inſtituta tranſeamus. Cum ad fanum Conſtantij unà cum Nicolao Sulmonenſi reficiendi animi gratia me contuliſſem (ſoleo enim & audire illum frequenter, & perdiſcendę philoſophiæ cauſſa uix unquam ab eius latere diſcedere) & hic me (ut ſolet) ad dicendum aliquid non hortaretur ſolum, ſed quædam ipſe diſputationis quaſi fundamenta iacere cœpiſſet, populusq́ in uia frequens nobis (ut ſolet) occurriſſet, nihil ait uideri ſibi mirabilius in tam immenſa multitudine mortalium, quàm tantam eſſe omnibus morum, uultus, corporis diſſimilitudinem, ut nunquã duo tresúe ex omni ſui parte ſimiles fuiſſe memorentur. idq́ non ſolum in hominibus, qui et ingenio & corpore differrent, ſed in cæteris quoq́ animalibus ſolo diſtinctis corpore uideri mirandum. Cauſſam omnino ad ſtellas ſyderaq́ referri, quorũ motus traiectionesq́ perpetuæ in infima hæc & terrena maximam habent immutandi poteſtatem. quæ cum tanta ſint celeritate, tantoq́ impetu & concitatione rapiantur, ut perſiſtere

ne momento quidem poſſint, continue alios atq; alios concentus efficiunt, qui cauſſæ ſunt rerum omnium & ſemina. Hic mihi, & ſi pulcherrima diſceptatio eſſet exorta; tanti uiri diſputatione digniſſima, cæterum qua non ſatis recte mecum ageretur (maior enim erat quàm quæ à me uel defēdi, uel oppugnari, uel etiam intelligi potuiſſet) placuit tum aliud quiddam afferre non multum abhorrens ab eo quod erat inſtitutum. Nam cum fateri me ſic eſſe reſpondiſſem, uiciſſim & ipſe percontari cœpi, quod ille genus hominum teterrimum atq; immaniſſimum omnium exiſtimaret, ea in re diu iam à me fuiſſe dubitatum, nec habere ſatis exploratum, quos omnium peſſimos iudicare potuiſſem, quanquam ſæpe mecum in eam incidiſſem opinionē, nullos homines infeſtiores humanitati, & à bene beateq; uiuendi ſtudio remotiores, q̃ ii qui ἀχάριστοι à Græcis, ingrati à noſtris appellantur. eos præcipuos humanitatis ac uitæ hoſtes, nec ullum eſſe crimen turpius ingratitudine. Tum ille, haud abſurde inquit opinaris. multi (ut ego) quoq; idem opinantur. fortaſſe non iniuria. Eſt enim ſcelus quoddam atrociſſimum & quod non honorem ſolum & dignitatem offendit amicorum, ſed ipſam penitus extinguit humanitatem. de his inquam ſi non eſt aliud quod putes præuertendum, neq; enim ſumus occupati, quid ipſe ſentias libenter audirem. Nam qui adhuc ea de re paulo accuratius diſputauerit inueni neminem. Pergratum inquit, cum cæteris in rebus ad diſciplinam &

erudi-

eruditionem attinētibus, tum maxime in tam opportuna & honeſta poſtulatione, tibi quàm accumulatiſſime ſatisfacere. Sed tamen non alienũ mihi uidetꝰ ſi Græculos illos imitemur, omnia in certamē & controuerſiā adducere ſolitos. quod ego ad unāquanq; rem aperiendā plurimũ ualere arbitror, nihilq; magis ad multarũ rerũ uſum memoriamq; cōferre. Nihil eñ tam obſcurũ atq; abditum, & à cōmuni ſenſu cognitioneq; remotum, quod frequens illa diſputandi conſuetudo & diligentia non inueniat, apertiſſimeq; demonſtret. Fit enim ſæpe ut ex crebris diſputationibus magnarum rerum non ſolum ſenſa captemus aliena, ſed ipſi etiam noua quædam excogitantes mirum in modum exacuamur, & ingenium pulcherrimis atq; altiſſimis rebus intentum uehementer excitetur, ut ne dici quidem poſſit quantũ frequenti & quotidiana diſputatione proficere, & in rebus omnibus erudiri uideamur. Quam ob rem idem quoq; nobis cenſeo faciendum, fuſa tamen & continua oratione, nō crebris interpellationibus abrupta, ne uel tempus in repetendo conteramus, uel ſeriem perturbemus rerũ explicandarum. Proinde quid tu ſentias de ingratitudine prius explicato, mox ipſi uel ad opinionem tuam ſi uidebitur refellendam, uel (ſi opus erit) ad confirmandam ſententiam accedemus, nullaq; in re tibi deerimus. Ego uero (quoniam inquam ita placet) dicam perlibenter, ſed ea lege ne ineptias noui philoſophi, & deliramenta derideas.

Perniciosam hominibus ingratitudinem, &

omni malo flagitio cõparandam multis equidem cenſeo de cauſſis. ſed eo pernicioſiſſimam iudicandam, quòd cum duplex liberalitatis genus habeatur, alterum in conferendis præſtãdiſq; beneficijs, in referendis alterum. Quorũ primum inter homines præclarum atq; excellens, & maxime ad laudem gloriámq; accommodatum. Alterum uero neceſſitatem quandam præ ſe ferens, ut honeſtum eſt, & omni laude digniſſimum ſi præſtetur, ita ſi contemnatur turpiſſimum, & ab humanitate prorſus alienum. Vtrunq; ingratitudo tollere è uita penitusq; extinguere uidetur. Quis enim omni ſublata ſpe p̃mij, quod ab ingratis expectare non poſſumus, beneficentiæ & liberalitati locum eſſe putabit? Equidem nihil in omnibus diuinis atq; humanis in rebus fieri poſſe arbitror, niſi quædam facientibus præmia uel accepta prius fuerint, uel ſaltem expoſita ut accipiantur. Nam qui rebus bellicis, qui ſtudijs literarum, qui legibus, qui omni deniq; facultati atq; operi ſtudent, eam ob rem moueri ad id potiſſimum, impelliq; uidentur quòd uel utilitatem quandam præmio ſibi ceſſuram arbitrantur, uel quod multo pulcherrimum, famam atq; gloriam, quæ ſpes ſi tolleretur, nemo tam eſſet inſanus, qui eiuſmodi cæteriſq; rebus dandam operam exiſtimaret. Idem puto liberalibus & beneficis euenire, qui ſi nullã ſperarent remunerationem beneficij, & ne liberalitate quidem ulla uterentur. ut neq; agri arantur atq; excoluntur niſi fertiles, neq; arbores niſi uberrimos fructus pariant, fouentur,

tur, purgantur, inſeruntur. Omnem itaq; ingrati humanitatem extinguunt, quibus aut nihil conferri poteſt quod nobis gloriæ ſit emolumentoq; futurum. Aut ſi conferamus quicquã uana ſpe ducti, nullaq; accepta gratia, in bonos deinde & gratos uiros munifici & liberales eſſe nõ poſſumus. Veremur enim ne ſemper in ingratos incidentes, temereq; profundentes fortunas noſtras, paupertate aliquãdo & rerum inopia conficiamur. Ingrati enim rerum acceptarum omnia ſua ſola utilitate metiuntur. Magnifica quidem res & præclara conferre beneficium, munificum ſeſe omnibus liberalemq; pręſtare, inopibus adiumẽto eſſe, conſulere ignaris, leuare afflictos, opem ferre omnibus, omnem deniq; munificentiam & liberalitatem in omnes exhibere. Ad quod cum natura ipſa cogere nos quadam humanitatis lege uideatur, quanto magis cogi eos exiſtimabimus, qui non ipſi primi contulere, ſed accepere beneficium? Sed eſt quoddam genus hominum in poſtulandis atq; accipiendis muneribus procaciſſimum, quorum in poſtulando audacia, in accipiendo confidentia incredibilis ac propè deteſtabilis, in referenda uero gratia & beneficio rependendo, tanta ſunt obliuione tantaq; amentia, ut aut diſſimulent ac negent accepiſſe ſe, quod eſt poſtremæ perfidiæ, aut accepta ſi fateantur, referre tamen gratiam cum eſt opus minime ſtudeant, aut obliti penitus atq; immemores efficiantur. aut quod omnium cenſeo immaniſſimum, pro laude, pro gloria, pro uita, pro dignitate, pro bonis

omnibus obtrectationem, ignominiam, calamitatem, perniciem, & omnia mala referant. Hos omnes ingratos iure optimo nuncupamus. quanquam refert plurimum, quis ſit inter eos ingratior, quis ingratiſſimus iudicandus. Habent enim uitia gradus quoſdam magnitudinis, ut remiſſiora in alijs ſint, aut mediocria, et interdum fortaſſe toleranda. in alijs uero maiora, & ne ferenda quidem inueniant. quemadmodum nec uirtus ipſa omnibus eadē eſſe ſolet, ſed in quibuſdam hebetior languidiorq́;, in pleriſq; uero multo eminentior atq; præſtantior. Vtcunq; tamen accipiendam putabimus ingratitudinem, quocunq; in gradu collocandam, turpem nimirum ac fœdam, & ab omni humanitatis genere iudicari oportet alienam. Quippe cum nomē ipſum abſonum per ſe atq; infeſtum, gratiam rebus & iocunditatem omnem eximere uideatur, ut nihil relinquat nobis, quod iure cenſeamus appetendū. Appetuntur ſane non quidem quæ ingrata & infeſta, ſed quæ grata ſunt atq; iucunda, hæc ut conſequamur omnem uim noſtram & conatus adhibemus. illa uero tanquam peſtifera & pernicioſa horremus, fugimus, deteſtamur. Verum qui beneficium non negat, quanquam eſt turpiſſimum non referre gratiam, minus tamen delinquere putauerim, minusq́; quàm cæteros in culpa eſſe, qui cum debere ſe fateatur, neq; liberalitatem inficiatur alienam, neq; immemorem penitus ſe oſtendit acceptorum, uideturq́ue uel aliquid rependere, quoniam munificentiam non occultans, glo-

riam

riam affert eis qui benefecerint, qua pellecti liberales, aut ſatis ſibi fore premij gloriam exiſtimabunt, aut ſpem adhuc remunerationis aliquam retinentes, nõ omnino à beneficentia & liberalitate deſiſtent. quem idcirco tolerandum aliquando dicebamus, ſi non uoluntas deeſſet gratiæ referendæ, ſed uel anguſtia rei familiaris impediretur, uel metu aliquo difficultateq́ perterritus differendã in tempus ſtatuat remunerationem, melioremq́ & reddendi & cumulandi beneficij occaſionem expectãdam, qualem Darium erga Silophontem Samium ferunt extitiſſe. qui cum priuatus, neq́ regiam adhuc nactus dignitatem, quadam ab illo ueſte donaretur, expectandam ratus occaſionem nihil ſibi principio retribuit. cæterum ubi primum regnum adeptus, & urbem & inſulam Silophonti parere iuſſam, eius uſui arbitrioq́ ſubiecit. Quam ob rem non oblitum fuiſſe Darium credendum eſt, ſed meliorem reddendæ cumulandæq́ gratiæ occãſionẽ expectaſſe. quod ea de cauſſa qui fecerint nõ modo non culpandos puto, uerum magnopere mea quidem ſententia commendandos. Sin illis & temporis opportunitas, & fortunæ ſuppeditauerint, quo pacto excuſari poſſint, equidem non intelligo. Nam & plerunq́ non expetenda ſolum, ſed quærenda etiam eſt occaſio reddendi beneficij. Solet enim animus cuiuſque cum in rebus cæteris, tum maxime in liberalitate ſpectari, qui ſi non niſi ad honeſtum, bonum, æquumq́ declinans, nulla impulſus maleuolentia, nihil temere, ni-

acceptum munus & benefaciendi uirtus occultatur, et rerum inopia atq; egeſtas faciet excuſatum, neq; omnem ab animo liberalitatem radicitus euellit, ſpe aliqua compēſationis remanente, cum manifeſte appareat metas illi retribuendi non à uoluntate conſtitutas; ſed impoſitas ab inopia. uidetur enim fore cum fortunatius res ſeſe habebunt, gratiam eum multo pleniorem eſſe relaturum. Cæterum qui negant accepiſſe, quorum undiq; permagna eſt copia, tanta ſunt feritate atq; perfidia ut maiore quaſi eſſe non poſſunt. Quid enim poteſt eſſe perfidius quàm eius inficiari beneficium, cuius ope atq; auxilio fretus uel periculo ſubtractus & ſaluti reſtitutus ſit, uel in aliqua dignitate conſtitutus, uitam ſit conſecutus meliorem. Reminiſcor equidē frequenter me in eos uiros incidiſſe, qui ornati à me & cum pecunia, tum rebus alijs ſuſtentati ſuſceptiq; hoſpitio, & in maximis difficillimiſq; negocijs adiuti, uſq; adeo confidentes atq; ingratos ſeſe præſtiterunt, ut cognitionem mei & familiaritatem diſſimulare non ſint ueriti, atq; ita mecum egerint, ut ſi nuſquam neq; cognitum neq; uiſum, aut auditum unquam habuiſſent. nefandos profecto homines & liberalitatem delentes omnem. Quis enim conferendum in quempiam beneficium, aut ulla unquam utendum liberalitate iudicabit, ſi de quibus optime ſe meritum & quauis gratia dignum putet, ab ijs negligi ſe contemniq; cognoſcat? & à quibus ſummam charitatem, amorem, de eus expectabat, his cōtemptui ſeſe uideat eſſe

atq; ludibrio, & odio etiã non mediocri? Ingrati hominis pœna nulla maior atq; atrocior eſſe poteſt, & quam ipſe uehementius fugere conetur, quàm eos ipſos intueri quibus ſe ſentiat obligatum officioq; deuinctum. Quorum eo maxime præſentiam horrere fugereq; uidetur, quoniam non delectatur aliena in ſe charitate & beneuolentia, ſed exuritur aſſidua recordatione beneficij, ex quo qui gratus eſt maximam ſolet capere uoluptatem. Nam & ſi ingratum ſua proteruitas abſoluat, conſcientia tamen ſeueriſſima æqui atq; iniqui iudicatrix arcana rerum confeſſione damnat & torquet. Habet præterea conſcientia mirificos accuſatores defenſoresq; ruborem, trepidationem, conſtantiam, fiduciam, quorum primis mala, poſtremis bona reteguntur. Qui uero leuatus abs te atq; adiutus aliquãdo tui noticiam diſſimulabit, ſi forte obuium te illi obtuleris, erubeat neceſſe eſt cogente conſcientia. Quid tũc illum cenſeas cogitare? quibus te petere execrationibus? quouſq; uitam illi tuam uideri moleſtiſſimam? Quorum enim ueremur conſpectum, præſentiam formidamus, eos odio perſequamur acerbiſſimo, & extinctos cupiamus oportet, ne obuios ſe nobis interdũ offerentibus ſubpudere erubeſcereq; cogamur. Equidem æquiore animo tollerandos eſſe ducerem, ſi ſatis haberẽt negare beneficium, neq; ita nos tacita maleuolentia atq; odio inſectarentur. Eſt enim turpe ſatis atq; abſurdum nõ reddere quod acceperis. cui ſi addideris maleuolẽtiam, nihil poteſt turpius atq; immanius

excogi-

excogitari. Quid efferacius cane? quid tocius humanitatis magis expers inueniatur? cui ſi ſemel noti eſſe cœperimus, perpetuo nos memoria tenebit, nunquam oblatrabit, mordebit nunquam, etiam ſi fuerit irritatus, & quocūq; profecturos lōgo itineris ſpacio comitabitur, nunquam à noſtro tergo lateréq; diſcedens, & quotiens uel ſolo nutu euocabimus, cauda, capite, auriculis, & ipſis demum oculis incredibili lætitia blandietur. Ingratus autem omni cane perfidior, ne illud quidem uereretur diſſimulare quod conſtat, ſitq; omnibus manifeſtiſſimum, dico noticiam & familiaritatem, quæ non niſi diuturno tempore & multorum teſtimonio comparantur. Quod animal leone truculentius? ſed eum nos ad beneficium flecti ſæpiſſime uidemus. Etenim nulla tam immanis, tam indomita & immanſueta fera, quam ſui educatoris aduentu non ſummopere gaudere, geſtire atq; arridere uideamus. Ex omni genere animalium ſolus ingratus benefacientis uultū nequit intueri. quem ueſte, quem pecunijs, quem uictu iuueris, quem ſuſceperis hoſpitio, quem deniq; capitis interdum periculo liberaueris, cui ſummum pręſtiteris honorem ad dignitatemq; ſuſtuleris, is te aut perinde c nuſquam cognitum diſſimulabit, aut ſi id quoniam manifeſtum ſit plurimis) inficiari on poſſit, nihil ſe tibi debere cōtendet. Tum el nullum dicet accepiſſe beneficium, uel mul o plura & maiora præſtitiſſe quàm acceperit Quid igitur ingrato uel diſſimulante fœdius, el negante perfidius, uel utroq; deteſtabilius inueniatur?

inueniatur. quanquam non me fugit intereſſe plurimum quinam maiorem inferāt nobis iniuriam, hi qui ornati à nobis noticiam tamen noſtri beneficijq́ memoriam diſſimulant, an qui aliquid in ſe collatum aperte inficiantur. Vtriq; enim ad unum ingratitudinis finem, diuerſo tamen itinere contendunt. Nam quibus audacia ineſt diſſimulandi, eos tum demum ituros inficias exiſtimo, ſi quādo uelimus præſtitas commoditates, collataq́; in eos beneficia in memoriam reuocare. tunc enim non ignoraſſe ſolum, ſed ne uidiſſe quidem deos atque homines teſtabuntur, aut ſi id facere non poſſunt, mendacem te ac uanum appellātes, mille conuicijs inſectabuntur & iurgijs. Quocirca qui diſſimulat, eo minus delinquere uidetur, quoniam hic paulo tectius, ille uero multo apertius inficiatur. diſſimulantem nequitia, negantem etiam & perfidia condemnat. tamen ingratus alter quia negat, alter uero quoniam negare paratus ſi repetat̃. Aliud genus ingratorum ad eos attinet, quibus cum magna ſint collata munera non modo gratiam referre nō cogitant, ſed ipſius (quod turpiſſimum eſt) obliti beneficij ea ipſa quæ acceperūt penitus memoria deleuere. Rem me hercule ut primo aſpectu tolerabilem, neq; nimis magnæ deformitatis apparentem, ita ſi paulo propius accedas, diligentiusq́; perſpicias, neſcio an omniū perfidiſſimam ac prope nefandiſſimam iudicandam. Nec uero dubito plerosq; mortalium cum maxime cæteris in rebus, tum in hoc multa inter ſe diuerſaq́; ſentire, & ſuum cuiq; eſſe iudicium

iudicium atq; ſententiam. Nam ſunt quibus humanum, & ne turpe quidem hoc uideri ſoleat, cum inuitis plerunq; nobis ea excidant, quæ ſi perpetuo memoria teneremus ſumma nos afficerent uoluptate, maximumq; interdũ afferrent ornamentũ, ut qui literas, qui leges, qui artes reliquas, qui deniq; res mille didicerunt, quarum omnium memoria diuturna in nobis eſſe non poteſt, niſi quàm rariſſime paucisſimisq; contingat, ut rerum omnium qui didicerint in uita ex omni parte recordentur. Quæ præterea ætas magis ad diſcendum idonea, & ad memoriam magis accommodata, quàm tenera illa puerorum, qui tamen uix minimam partem eorum quæ in ea ætate didicerunt perpetuo tenere potuerunt, inſtante ſemper atq; admonente præceptore. Multa præterea ſunt, quæ uim illam memorandi ſoleant impedire, ampliſſimæ dignitates, calamitates, ægritudines, quarum ui atq; impulſu non modo quę accepimus ab aliis, ſed nos ipſos interdum obliuiſcimur. Obruitur enim ſenſus, atq; memoria multitudine grauiſſimarum rerum, quas in uita euenire neceſſe eſt, & ipſius fortunæ mutatione & uarietate confunditur, ut neq; aures noſtrę ſoni capere magnitudinem, neq; oculi ſolis poſſunt ſplendorem intueri. ſic fieri ut quoſcunq; ex infimo loco ad ſummum rerum faſtigium & dignitatem fortuna ſuſtulerit, priſtinæ conditionis & amicitiæ immemores efficiantur, quoniam permagni motus animorum memoriam totam occupantes, minima quæq; depellunt, quemadmodum ar

dentes faces atq; incendia magno fulgore ſolis obſuſcantur, depelluntur'q; ab angulis & intuitu oculorum. Sæpe etiam ſolet euenire ut membra quædam nimio dolore adeo tabeſcāt & corrumpantur, ut nec ſentire nec mouere ſe queant. eodem modo deſicere memoriam multitudine & uarietate maximarum rerum, non culpam uoluntatis ſed naturæ opus eſſe contendunt. Quippe cum humanum ſit, & nobis à natura datum, quam iure nos quidem accuſare non poſſumus. conatur enim nihil mutilum facere, nihil gignere diminutum, ſed perfectiſſima quæq; producere. Rurſus periculorum & calamitatum tanta interdum eſt acerbitas, tantus metus atq; dolor, ut non modo immemores beneficiorum, ſed exanimes nonnunquam fieri uideātur. multos memorare ſolent, uel orbatos filijs, uel exutos dignitatibus uel alijs fortunæ caſibus laceſſitos, non oblitos ſolum præteritarum rerum, ſed inſanos factos aliquando, & ſummo demum dolore anguſtiaq; confectos, ut Aiacem illum Thelamonium, quem ita inſanum propter iram ſcribit Sophocles, ut greges armentaq; Achiuorum ferro inuadens, ipſos ſe Achiuos putaret interfeciſſe. ut Hecubam canina latrantem rabie, ut Heroclem Parthorum regem, qui Pacoro filio, Auentidio cum omni exercitu trucidato, in furorem cōuerſus fertur non cibum ſumere potuiſſe, non amicos alloqui, non uocem emittere, ut iam mutus omnino factus uideretur. ut Periandrum, qui unus inter Græciæ ſapientes habitus, filium à Corcyreis interfectum

fectum,atq; multum dolens impatientiſſimo mœrore confectus eſt. Sic Menippum Cynicum, qui pecunia ſibi per inſidias erepta laqueo ſe ſuſpendens,uitam ex ingenti dolore finiuit.ſic alios multos. Neq; cenſent memoriã beneficiorum in tam acerbiſſimo dolore locũ habere potuiſſe, in quo ſalutis ac uitæ memoriam abiecerunt omnem. Quoſdam etiam ex nimia lætitia uita defunctos, ut Dionyſium tyrannum accepto uictoriæ nuntio,ut Sophoclem,ut Chilonem,quorum alter uictor in tragœdiæ contentione declaratus ſubito ex ingenti lętitia moritur.alter filium in Olympia coronatum amplexus extinguitur, qui honos maximus apud Græcos habebatur. Multos tantus interdum inuaſit morbus, ut extemplo ſenſus memoriam, & rerum omnium cognitionem amiſerint, phreneticos uel lethargos. ſic Strabonem quendã qui cum ſaxo in caput concuſſus eſſet rerum omnium, quas ante nouerat dicitur ſtatim factus oblitus. quamobrẽ non uideri tantopere culpandos,qui memoriã abiecerunt beneficiorum,quod plerunq; à natura ipſa caſuq; contingit. Contra uero mihi nulla tam ingẽs tamq; inſignis ingratitudo uideri ſolet, & quæ tam nullam admittat excuſationem. Nam ut à pueris initium capiamus, perdiſcunt illi quidem multa,ſed ea diu memoria non tenent,tamen non ita ſtatim dediſcunt ut ne ſemel quidem recitare poſſint omnia memoriter,quę animo frequenter agitata, ſæpeq; ad uerbum repetita raro è memoria delabuntur. Qui igitur acceperit beneficium ſi cito

referat, ſi frequenter in animo uerſabit, ſæpeq́ de illo referẽdo cogitabit, nunquam efficietur oblitus. quod ſi multa nobis excidũt, quæ memoria retenta maximo nobis eſſent ornamento, quod ego non inficior, nec hoc quidem memoriæ magis uidetur & naturæ quàm negligentiæ noſtræ tribuendum. Cur legum, cur artium obliuiſcimur reliquarum, niſi quia non frequenter exercemus, non mente, non animo & cogitatione uerſamus. Hinc præclarum illud à Pythagora præceptum, exercendam eſſe memoriam. hinc Diogenis ſaluberrima ſententia, Nihil in omni uita ſine exercitatione fieri poſſe. Ob eam homines cum in mechanicis, tum in cæteris artibus permiram celeritatem aſſecutos. Hinc etiam & Periandri Corinthij præclare dictum, Exercitationem omnia ualere. Cantores uero & cytharœdi tãtam habent initio difficultatem addiſcẽdi, ut ne uocem quidem exprimere, aut digitos mouere poſſe uideantur. Mox uero ſumma uoluptate allecti, aut repetentes quæ didicerunt, aut concentus omnes & uocum interualla crebra cogitatione complectentes, id demum frequenti uſu & exercitatione conſequuntur ut, clauſis, ſi uelint, oculis & uocem flectant uarietate incredibili, et chordas omnes mira digitorum celeritate percurrant. Ingratus uero quia nullam capit uoluptatem referendi, ideo nunquam de reddendo beneficio cogitauit, niſi fortaſſe cũ accepit. quæ res non ad homines pertinet, ſed beſtijs ea inſita natura, ut quandiu cibus ore uerſetur, ſola præſentium delectatione teneantur.

neantur. Sic etiam quæ audita ſemel fuerint, memoriaq; comprehenſa, excidant neceſſe eſt & elabantur, niſi cuſtodita ſint & animo frequenter repetita, nunquam intermiſſa. At mutatio fortunæ animum ad maiora conuertit. fateor equidem, hoc in illis duntaxat, qui minimis rebus aſſueti, quæ magna ſunt ſine mẽtis atq; animi detrimento capere non poſſunt. Hi ſunt quorum nimiam fœlicitatem grauiter ut omnia ſolet Ariſtoteles, ab amicis non cenſet eſſe cupiendam. Putat enim eos nequaquã in amicitia manſuros, ubi fuerint nimium locupletati, diſceſſurosq; ab officio tanquam ſecundam fortunam capere ſine amicorum obliuione non poſſint. Sed ego idem omnibus euenire non arbitror. Fortuna uero quanquam in rebus alijs plurimum ualet, nullam tamen habet in animo poteſtatem. Qui reges, qui principes, qui imperatores efficiuntur, optime illi quidem meminiſſe poterunt priuatos ſeſe aliquando, & in infimo rerum ſtatu conſtitutos adiutosq; beneficio priuatorum hominum, quod in Dario ſupra demonſtrauimus. Immenſam nobis dij immortales uim ingenij & memoriæ tribuerunt. Multa inuenio mandata literis à noſtris maioribus, magna quoſdã & ꝓpe diuina fuiſſe memoria, ut Cyneam illum Platonicum, qui poſtridie quàm ueniſſet Romam omnium Patriciorum & equeſtris ordinis ciuium nomina cum ſumma omnium admiratione dicebat, eosq; omnes ſuo nomine compellabat. Cyrus uero & Themiſtocles, L. Scipio, alijq; permulti idẽ in ſuis mili-

tibus faciebant. Mithridates quoq; tanta memoria fuiſſe perhibetur, ut duabus & uiginti natiōibus, moribus, inſtitutis, lingua differentibus, quibus imperabat, ipſe nullo cum interprete loqueretur. Quid dicam de Sceptio Metrodoro, qui multorum ſimul loquentium uerba ſenſaq; excipiens, in maximam omnes admirationem adducebat. Plurimos equidem memorare poſſem, cum ſuperioribus ſeculis, tum etiam ætate noſtra quamplurimum memoria ualuiſſe. Nec eſt eadem uis uidendi atq; auditus aliorumq; ſenſuum in nobis. quippe praui illi atq; hebetes magnitudine rerum deficiunt & confunduntur. Animus uero immēſus eſt atq; diuinus, qui quo plura capit maioraq; amplectitur, eò magis perfici atq; illuſtrari conſueuit. Quo fit ut quum defixius quicquam intuemur, hebetentur oculi, & caligine quadam mirum in modum afficiantur; ſoni magnitudine aures obtundantur. ſtudio uero & aſſidua contemplatione magnarum rerum non modo non obruitur animus & uis ipſa cō templandi, ſed ingenti quadam & prope incredibili luce intelligentiaq; completur, illuminaturq; continuo uſu cogitandi. Nemo poteſt mea quidem ſententia, tam ſatis doctus eſſe, tam ſatis eruditus, & tam maximarum altiſſimarumq; rerum memoria refertiſſimus, qui non colligere ſeſe, & multo plura capere cenſeatur. neq; (ſi qua uolet alia) propterea non perdiſcet, quoniam mens multis rebus ſit occupata, neq; ſi perdiſcat rerū obliuiſcetur cæterarum. Qui uero magnis calamitatibus &

fortunæ

fortunæ caſibus laceſſiti ſint, & in maximis anguſtijs ac neceſſitatibus conſtituti, quanquam incommoditates plurimas & detrimēta patiuntur, non tamen ita cætera omnia dediſcere putauerim, ut nulla in eis remaneat memoria præteritarum rerum, et priſtinæ fœlicitatis immemores efficiantur. Nam & ſi miſeris & calamitoſis maximum adijciat doloris incrementum prioris fortunæ recordatio, fiuntq; ob hoc miſeriores, quoniam feliciori bus & trāquillioribus rebus aſſueti, quæ paulo moleſtiora fuerint, non parum ægre patiūtur, eamq; ob rem multo magis affliċtantur. Repetūt tamen honores, opes, dignitates, amicitias, & multorum in ſe collata beneficia recordantur, tum præſentium incommodorum calamitatem acerbitate compenſantes, feliciſſima quæq; meminerunt, & quod more ſuo ſapienter ut poeta, Nimiū meminiſſe neceſſe eſt. Quod ſi Aiacem factum primū furioſum, propter iram atq; dolorem mox ſeſe interfeciſſe, & Sophocles, & alij plurimi tradiderunt neſcio equidem quem furioſum ſi mori fortiter maluit quàm uiuere ignominioſe. idē multi feciſſe memorantur. Nam quod de gregibus atq; armentis poetæ confinxere, his non magnam admodum fidem putamus adhibēdam, niſi fortaſſe Palladem eius rei cauſſam afferentes. id deorum immortalium poteſtati tribuamus. Horeſtem quoq; furiæ cede parentis inuaſerunt. Sed nec Piladem ullis affecit iniurijs, nec eius in Thracia oblitus eſt, cum mori ſe malle diceret quàm maċtari Piladem pate-

retur. Sic inſana facta eſt Hecuba, & propter maximam crudeliſſimamq; fortunæ acerbitatem in furorem rabiemq; conuerſa. Verum non illa in Helenum, non in Caſſandram, ſed in Polymneſtorē ſæuiendum cognouit. quod magis præclarum facinus agere uel optime ſana potuiſſet, quàm uiolatam fidem hoſpitij per iuratos deos & necatum filium ulciſci? Quod ſi Sophocles, ſi Periāder, ſi Menippus Chilo, alijq; permulti uel gaudiū nimium capere, uel doloris acerbitatem ſuperare non potuerunt, quid aliud cauſſæ fuiſſe putem, niſi inſitam & pertinacem in animo memoriam, uel boni quo nimis gaudebant, uel mali quo nimis angebantur. qui ſi neq; uictoriæ & utilitatis, neq; calamitatis atq; incommodi meminiſſent, profecto neq; à gaudio nimio fuiſſent, neq; ab intolerabili dolore ſuperati. ſed quoniam ijs cogitationibus hærentes auelli non poterant, nimiam memoriam mortis cauſſam habuere. Quam ob rem non uideo cur deficere memoriam & obliuiſci homines, etiam maximis & periculoſiſſimis calamitatibus arbitrari debeamus, afferreq; exempla ad eam rē nihil prorſus attinentia. Optima rerum omnium excogitandarum magiſtra neceſſitas eſt: nihil enim magis ſolet ingenium atq; memoriam noſtram excitare. Nunquam me hercule magis ſapere ſolemus, magiſq; rerum omniū recordari, quàm quum mille fortunæ caſibus expoſiti tanquam nauis uentis atq; fluctibus exagitamur. Quod uero de moribus dicebatur quam rariſſime ſolet euenire, ut ita penitus

exanimati

exanimati ſepultis ſenſibus efficiamur, ut nec recolamus quidem præterita, nec præſentia ſi qua ſunt, ſatis recte ſentiamus, aut ſi accidat fortaſſis aliquando. non igitur uidentur excuſandi, qui tandiu ingrati perſeuerare potuerunt, ut etiam morbum expectarint ad ingratitudinem perpetuo cõfirmandam. Erat enim occupandum tempus ut ante referret gratiam quàm referendi tolleretur occaſio. Quam ob rem qui oblitus fuerit beneficij, eum magis delinquere putauerim, quàm quo iure poſſit excuſari, cum ſit turpiſſimum genus ingratitudinis, & quantum ad inhumanitatem & perfidiam attinet, cæteris omnibus quæ diximus, anteponendum. qui non referunt, qui negant, qui diſſimulant, ingrati quidem omnes iudicandi ſunt, cæterum nequaquam cum hoc genere comparandi. Quippe cum nemo prohibeat quin emendare ſeſe & quamgratiſſimos præſtare poſſint. Eninuero mores & quamfacillime, & quamſæpiſſime commutãtur, quod cum cæteri permulti, tum maxime Palemon Athenienſis oſtendit, qui ex ignauo & temulento adoleſcente in ſapientiſſimum & grauiſſimum philoſophum euaſit, ſola Xenocratis oratione perſuaſus. Sæpe enim colligunt homines ſeſe, & nullo impellente ſua ipſi delicta deteſtantur. Nemo tam ferus & agreſtis, tamq; ab omni humanitate deſtitutus, qui ſi modo peccare ſe intelligat, non aliquando ſibi ipſe diſpliceat, & ad ſanctiores mores, melioraq; ſtudia permutetur. Qui uero ſe errare nõ ſentiat, is & uitam ſuam probat, & in ea ſum-

ma ui atq; ſtudio perſeuerat. Quam ob rem oblitus qui fuerit beneficij, gratus fieri nullo modo poteſt. Nunquã etenim reuiuiſcet quod ſemel eſt extinctum, ut membrum aliquod à corpore deciſum, cuius nullæ remanſere reliquiæ, in corpus amplius coire nullo (ut arbitror) ualebit artificio, nec ulla eſt tam peſtilẽs & immanis ægritudo, quam medici uel curare penitus nequeant, uel ſaltem leuiorem facere non poſſint. ſolis his qui ſunt extincti nullum remedium afferre, nullumq; idoneum medicamentum excogitare ualuerunt. Quid enim ab his putabimus eſſe ſperandum, in quos non conferri quidem uidetur beneficium, ſed extingui? Equidem ſic mihi perſuadeo, nullã certiorem, nullamq; ſtulticiam inſigniorẽ, quàm res fortunasq; noſtras ita temere collocare, ut nobis cum opus ſit præſidio eſſe non poſſint. Sed illum ego longe cenſeo ſtultiſſimum, qui non largiendo quidem, ſed diſſipando potius ita collocat, opes ſuas profudit ut ſtatim uideantur eſſe perituræ, nullamq; neq; loci, neq; temporis recordationem habituræ. Sed iam ad genus aliud tranſeamus, quod eam ob rem poſtremo loco conſtituimus, quoniam non ſolum cætera ingratorum genera, ſed omne ſcelus atq; flagitium atrocitate ſua uidetur anteire. Hi ſunt, qui pro honore dedecus, pro laude ignominiam, pro ſalute, pro uita periculum, diſcrimen & perniciem referre conſueuerunt, quorum ut atrocitas inſignis, ita copia quammaxima. Quid hoc ſcelere immanius? quid truculentius excogitari poteſt? Si qui gratiam

non

non retulere uehementer abhorremus, ſi qui negauerunt, qui obliti ſunt, odimus, deteſtamur, execramur? Quo uultu, quo animo, quibus oculis intuebimur, qua maleuolentia eos perſequi debeamus, qui adiuti cum à nobis, maximisq; ornati dignitatibus, & in ſumma rerum fortuna atq; amplitudine conſtituti, oppugnare tamen nos & pedibus conculcare nõ uereantur. quos domi, quos tectis hoſpicioq; ſuſcepimus, quos domeſtico præſidio ſuſtentamus, ij nos domo patriaq; propellere, rebus omnibus expoliare, et in exilium extrudere nituntur. quorum ſumus tutati dignitatem, honorem auximus, amplificauimus gloriam, & eorum laudes in cœlum uſq; tollere conati ſumus, ij ſummum nobis dedecus inferre, famã noſtram depopulare, & afficere turpiſſima cogitant ignominia. & quos ab inimicis atq; hoſtibus non ſine magno noſtro diſcrimine defendimus, magnoq; interdum uitæ periculo ſubtraximus, hi nefanda in nos tela & ſceleratas manus intulere. quos in portũ reſtituimus ab his in maximas tempeſtates diſcriminaq; iactamur. Multis uitam ipſam cõſeruauimus, qui corpus atq; animam eripere conãtes, mille inſidias & mortem nobis atrociſſimam machinantur. Quid hoc ſcelere poteſt nedum dici, ſed excogitari deteſtabilius? quid fœdius, quid deniq; inueniri truculẽtius? & ab ea quæ eſt inter homines charitate magis alienũ, magisq; liberalitati contrariũ. quis non ab omni officio beneficentiaq; deſiſtat, ſi quibus hominibus beneſecerit, hi ſibi omni ui atq; ſtudio

nocere inſidiariq́ꝫ conentur? An ideo ſemẽtẽ electiſſimam ſeminauimus, uites propagauimus, ut pernicioſas cicutas metentes, non muſta ſed acconita & peſtilentiſſima uenena biberemus. Et quod per ſaxa ſcripſit Themiſtocles (nam ille quoq; ad ingratos tunc forte loquebatur) an ideo mœnia ueſtra domosq́ꝫ condidimus, ut eſſent qui noſtras appugnarent? An ideo nobis tecta fundauimus, ut eſſent qui noſtra delerent? Quod tantum facinus agitari poſſit, quod tam immane flagitium excogitari, quod non huius truculẽtiſſimi ſceleris atrocitate ſuperetur? Contulimus enim beneficiũ ut potentiores eſſent ad tuendos ſeſe, non ad contumeliam nobis inferendam. Dedimus gladium quo ſe fortunasq́ꝫ ſuas, & (ſi opus eſſet) nos etiam noſtraq́ꝫ defenderent, non ut in eos impetum facerent à quibus uitæ præſidium accepiſſent. At pœnitebat homines ſceleratiſſimos gratiam (ut par erat) minime referre, niſi uim ultro atq; iniuriam nobis intuliſſent. Alexandrum Macedonem huius deteſtandi & nefarij ſceleris magnitudinem oſtẽdiſſe multi memoriæ prodiderunt. qui cum Clytum nutricis ſuæ fratrem magnum imprimis & præclarum uirum interfeciſſet, quod Philippi patris geſta in cõuiuio magnifice ut decebat extollens, Alexandri gloriæ atq; laudibus detrahere uiſus eſſet, non modo mortuum Clytum mitigato furore deplorauit, ſed ſeipſum interficere eodem telo conſtituit. Quod cum milites detenta manu facere prohiberent, miſerabili planctu Regiam totam ulula-

ululatuq; complebat. Nec indecorum tantæ maieſtatis faſtigio putauit, faciem crebris unguibus laniare, & circunſtantes obteſtari milites, ne ſe tanto dedecore ſuperſtitem eſſe paterentur, ſinerent eum mori qui omnium ingratiſſimus conſeruatori ſuo, & de ſe optime merito, uitam per ſummum facinus ademiſſet. Quippe qui ſe apud Granicum amnem nudo capite dimicantem ſuo clypeo texiſſet, & Roſacis manum capiti eius imminentem amputaſſet. Poſtremo cum ferro uitam prohibentibus ſuis finire non ualeret, inedia extingui properabat. Triduum nanq; ſine omni cibo atq; potu incluſum iacuiſſe moriendi gratia tradiderunt. Intelligebat enim nihil à ſe committi potuiſſe crudelius, quàm pro auxilio atque ſalute calamitatē & interitum reddidiſſe, nec ulla alia re tantam ingratitudinem, quàm ſola morte diluendam. Ingratitudo (quantum ego ſentio) cuiuis homini turpis habenda eſt: Regi uero atq; principi longe turpiſſima. quid enim magnificum illis & præclarum eſſe poteſt, ſi ſint ingrati, qui liberalitatem inprimis & munificentiā præſtare, & gratiam quandā præ ſe ferre ipſa imperij maieſtate compellantur? Turpius enim illis eſt in beneficio, gratia & liberalitate quàm in prælio ſuperari, quorū in alteris animi nequitia comprehenditur, fortuna in altero poteſt accuſari. Philippus quoque Alexandri pater & ſi amicitias ſola (ut ferunt) utilitate coluiſſet, ab ea tamen de qua loquimur ingratitudine uehementer abhorrebat, re pfecto omni magno ſcelere atrociore.

Hic cum militē in caſtris haberet forte quidē uirū, & bellis gerendis plurimū exercitatū, & cui Rex ꝓpter ſingularē & animi & corporis fortitudinem magna prēmia contuliſſet, forte euenit militem turbido mari nauigantem, maximis ꝓcellis & tēpeſtatibus agitatum, fracta demum naui in agrum quēdam fuiſſe deiectū, ibiq; ab eo, cuius fuiſſet ager exanimatum, ac prope mortuū inuentum, quāta maxima fieri potuit diligentia & humanitate curatum, & domo, igni, ueſtibus, cibiſq; ad reuocandā animam cōferentibus humaniſſime fotum. Quid plura bonus uir, cum militem triginta circiter diebus apud ſe detinuiſſet, abeuntem ueſte pecuniaq; donauit. Qui ubi ad Philippum Regem ſe contuliſſet orare cœpit, ut iacturā eius & calamitatem miſeraretur, quem maris fluctus & tempeſtates omnibus rebus expoliatum ad poſtremam inopiā redegiſſent, poſtulat dari ſibi prædium, in quo à bono uiro ſuſceptus euaſiſſet. Hic cū deſpoliari ſe per ſummam & inauditam ingratitudinem ægre pateretur ab eo, quem ſumma charitate, præſidio, uitæq; cuſtodia texiſſet, rem omnem ut ſeſe haberet Regi patefecit, orat ne ſua ſibi beneficia & humanitatem nocuiſſe patiatur, ſimulq; ne militi tantum facinus aggreſſo diuturniorem concedat impunitatē. Sordidiſſimum fore tanti Regis ſpectaculum, ſi tam ingratos & nefarios uiros, aliquem apud ſe auctoritatem habere ſuſtineret. Extemplo Philippus reſtituto (ut par erat) prædio, militem ad ſe uocari iuſſum non exauctorauit ſolum, ſed igni admoto

moto literis frontem inſigniri iuſſit, ut ludibrio foret omnibus, & animum ingratiſſimũ, & nullius amplius dignum beneficijs indicarent. Nam ut ego pro Philippo loquar, quantum tibi beneficium præſtare poſſim, quàm tantam afferre commoditatem, ut ſperem gratum erga me animum habiturum? Poſſum tibi centuriam, poſſum cohortem, poſſum etiã phalangem, & deniq; totum exercitum committere poſſum, & regni quoq; dare maieſtatem. Magna hæc quidem & præclara munera ſed quæ ſi cum uita conferãtur, perexigua ſunt & nullius emolumenti iudicanda, & tanquam uana atq; inutilia contemnenda. Si pro uita quam accepiſti detrimentum referre non puduit, quam obſecro mihi habebis gratiam pro cohorte? Tum cauendum mihi cenſeo, ſi tibi quicquam donem. Quotiens enim de meis in te meritis cogitabis, totiens erit mihi à tã peſſima et ſordidiſſima gratia metuendum. Nam quo plura maioraq; in te beneficia conferantur; eo maius mihi periculum impendere, pluresq; ſtrui ſuſpicabor inſidias. Cui opes, cui fortunas omnes, cui ſalutem uitamq́ue debebas, eum tu fortunis omnibus expoliare conaberis. Quo in loco uitam tibi ſpiritumq; reſtituit, eum tu locum eripere ſtuduiſti. Non poſſum tantam immanitatem exequi uerbis, maius em̃ eſt ſcelus, quàm quod ſatis dicendo poſſit explicari. Eninuero cæteros qui à nobis pauloante dicebantur, alios alia cauſſa facit ingratos. hic non refert uel quoniam auarus eſt, & inopiam egeſtatemq; ueretur, ſi reddi-

derit,uel quia opus nobis gratia eſſe non putat. Negabit ille beneficium,quoniam permoleſtum ſibi uidetur, ſi ſe nobis deuinctum atq; obligatum eſſe fateatur. noticiamque noſtri diſſimulabit,uel ob eam ipſam cauſſam quam diximus, uel quia uidetur referre non fortaſſe propter inopiam,quam fateri uel pauperrimo cuiq; ſolet eſſe duriſſimum. Neq; enim adeo ſapientes nati ſumus, neq; adeo bonis & ſubductis rationibus inſtituti,quin in frequētiſſimos errores incidamus. Negat enim quiſpiam beneficium, quoniam ſatius duxit ita facere, quàm fatentem reprehendere. Nam non poſſum non fateri male exiſtimaſſe, ſed ſuo tamē errore defendetur. Nam qui per ſolam peccat ignorationem,is & ſi non penitus uidetur excuſari, minus tamen delinquere quàm cæteri iudicabitur. Alius oblitus eſt beneficij, quod inficiari non poſſum eſſe quàm turpiſſimum. ſed ſua illum negligentia atq; ignauia tuebuntur. Qui uero huic nefario generi eſt affinis, hoc uel maxime non poteſt excuſari, quoniam neq; paupertate & inopia,neq; pudore aliquo neq; errore atq; negligentia, ſed ſola perfidia nequitiaq; peccauit, qua non ad ingratitudinē duntaxat, uerum ad teterrima quæq; impelli flagitia potuiſſet. Nam quos bonum aliquod accipientes malum referre nō pudet, eos nulla fide,nulla modeſtia,nullis legibus,nullis inſtitutis,nulla deniq; iuſticia & pietate contineri, ſed ad turpiſſima quæq; præcipites ituros exiſtimo. Quid enim (ut inquit poëta ueſter) hoſti faciat, qui ſic excludit amantes? ſi eos qui

maxima ſibi, ampliſſimaq; beneficia contulerunt, offendere minime uereatur, quid illis faciet qui magnum aliquod detrimentum intulerunt? Si eos iniuria laceſſat, cum quibus arctiſſima uidebat familiaritate deuinctus, quo dedecore, qua contumelia, qua iniuria, quo impetu in peregrinos ignotosq; feretur? Nulla enim arctior amicitia inter homines eſſe poteſt, nulla maior familiaritas, nulla deniq; neceſſitudo coniunctior, quàm quæ mutuis ſtudijs, alternaq; beneficiorum largitione continetur. quã qui ingratus eſt euertat neceſſe eſt, & charitatem omnem auferat & beneficium. Quapropter nihil mihi atrocius uideri ſolet, & humano generi detrimentoſius ingratitudine, cuius omnia genera fœda mihi quidem, deteſtandaq; uidentur. Sed hoc poſtremum omniũ conſtat eſſe fœdiſſimũ alieniſſimumq; ab humanitate, quæ tota in mutua beneuolentia & charitate uerſatur. Neq; iniuria quidem qui ingratitudinem diffinire uoluerunt, Vrentem uentum, & charitatis fontem exſiccantem eſſe dixerunt. Quibus equidem uehementer aſſentior, nulla enim capitalior peſtis in amicicia cõſeruanda, nullum maius in omni uita & humanitate diſcrimen. Nam ſi ſanctiſſimum amicitiæ & neceſſitudinis uinculũ, uel à charitate, quæ nobis à natura eſt inſita, uel à beneficiorum collatione proficiſcitur. quid eſt quod ab ingratis non ſit penitus deſperandũ? qui & charitatem nullam habent, & beneficia nec conferunt quidem, nec (quod turpius eſt) referunt ſi conferantur. Sed ego deos ſatis demi-

rari nequeo, qui cum benefici quidem ipſi ſint & in homines mirifice liberales, & precibus ære, muneribusq; flectãtur, iuſticiam maxime coli iubeant & pietatem. hoc tamen nefandiſſimum genus hominum per ſummam impunitatem uiuere, & ſuis etiam donis ali maxima rerum affluentia patiantur. Quos quidem tollendos è uita omnes cenſeo, & tanquã ex agro lolium decerpendos, à quibus ut ſupra memorauimus, liberalitas omnis extinguitur, beneficentia tollitur, charitas & beneuolentia ſummouetur. quibus rebus à uita ſublatis, ne uita quidem ipſa ſatis recta ratione conſtabit.

Ego uero ſi quid unquam fuerit mihi negocij cum ingratis, erit autem (ut opinor) frequenter, tãtum præſtabo uel fidei uel beneficij, quãtum ſatis honeſte denegare non potero. Idem cæteris cenſeo faciendum. Qui ſi magnifici haberi uelint, ſi largi, benefici, liberales, id ſaltẽ cauere ſtudeant, eamq; teneant largiendi uiã, ne ſua ſibi beneficia, aut nunquam in omni uita proſint, aut in detrimentum calamitatemq; redundent acerbiſſimam, quod ita præſtare quamfacillime poterunt, ſi ab ingratis tanquã à uento flammaq; cauebunt. Hæc habui quæ dicerem de ingratitudine. dixi equidem pleraq; cõfidentius, ut tu quoq;, ſi qua ſentias (ſentis eñ lõge plurima) in medium (ſi placeret) afferres.

De ingratitudine fugiẽda libri primi finis.

IOAN-

IOANNIS ANTHONII CAMPANI DE INGRATITVDINE FVGIENDA AD PANDVLFVM BALIONIVM LIBER SECVNDVS.

NOn temere contendiſti â me Pandulfe humaniſſime, manifeſtari tibi quantum habeat uel mali ingratitudo (ſi admittatur) uel (ſi fugiatur) boni. Vtilem profecto rem, & quãtauis inueſtigatione digniſſimam. Nullam enim cenſeo capitaliorem humanitatis ac uitæ peſtem, & quæ magis fugienda ſit omnibus, magiſq; toto animo, totaq; mente deteſtanda, quàm ingratitudo. Quid obſecro uideri poteſt, cum ab omni genere mortaliũ, tum maxime ab ijs, q̃ ſiue domi, ſiue militiæ præeſſe uolunt alienius? Quid uel ad regendam ciuitatem, & animos hominum cõciliandos incommodius, uel ad militum beneuolentiam comparãdam, & exercitum in fide continendum inutilius? Quibus in rebus magnam ipſe laudem, ingentemq; tibi gloriam peperiſti, ut ſiue belli gerendi diſciplina, ſiue regendæ atq; adminiſtrandæ Reip. ſtudijs nemo tibi anteponendus eſſe uideatur. Etenim ea in ciuitate natus, educatus, & liberalibus artibus inſtitutus es, qua ut neq; fortiſſimorum

ſapiētiſſimorumq; hominum nulla copioſior, neq; gerendis bellis militaribusq; ſtudijs & diſciplinis inſtructior, ſic nulla ſtatu ipſo per ſuperiora tempora turbulentior memorari poteſt, & quæ tantis ciuilium cladium fluctibus tantisq; domeſticarum ſeditionum tempeſtatibus fuerit agitata. Quāquam commune hoc in tota & Vmbria & Etruria malum, quod etiam & Picentes inuaſit, ut ne uici quidem inteſtinis uacare diſcordijs uideantur. Peruſia uero poſtquam ab Achæis eſt condita, & ſi imperium ſuum longe lateq; diſtendit, eiuſmodi ſemper factionibus fuiſſe traditur, ubi maiores tui primum Ciuitatis locum per multa iam ſæcula tenuerunt, ſummo cōſenſu omniū optimatium, niſi quādo eos alterius factionis uiri partim ferro necauiſſent, partim ꝓfugos atq; extorres patrijs laribus abegiſſent. Nam & illi plebem ſecuti aliquando pulſis (ut eſt dictum) ac trucidatis optimatibus, ſupremum ſibi locum in Ciuitate uendicarunt, quoad ipſi quoq; rurſus ui atq; armis à tuis inde maioribus pellerentur. Hic tu incredibili moderatione animi, ſummaque domeſticarum & ciuilium rerum ſapientia, maximaq; animi gratitudine in omnes qui te tuamq; dignitatē atq; amplitudinem conſeruaſſent, tantum tibi amorem omnium, tantam charitatem, ſtudium, beneuolentiam comparaſti, ut maiores tuos hac in re non ęquaſſe ſolum uidearis, ſed eos ipſos longe omnium ſententia ſuperaſſe. Qua in re Nellum Balionium parentem tuum ducem habuiſti optimum & ſanctiſſimum uirū, & cæ-

teris omnibus æquitate, iuſticia, manſuetudine, & præcipua uitæ integritate præſtantem, & ab hac ipſa de qua loquimur ingratitudine ſupra quàm dici poteſt abhorrentē. Qui cum per ætatem à ſtrepitu populari, publicisq; negocijs ad quietem ſeſe, & animi tranquillitatē reuocauerit, om̄ia in te depoſuit, & domeſtica & publica gubernacula. Quid dicam in re militari? qui cum pene puer ad ſororis tuæ uirum fortiſſimum & præſtantiſſimū hominem militandi gratia te contuliſſes, nihil egiſti quo te non tuis dignum maioribus demonſtrares, & ſpectacula de te præberes longe pulcherrima, ut tantum tibi nominis ac glorię in hac noſtra citeriore Gallia comparaueris, tantumq; tuis omnibus adieceris ornamētum, quantum ipſe (& ſi ſentio animo) uerbis tamen explicare non poſſum. Vbi te in periculis & calamitatibus conſtantiſſimum, pugnaciſſimum in bello, in ocio iocundiſſimum, et in omni tempore omnibusq; in locis quàm gratiſſimum præbuiſti, ut omnes fortitudinem admirarentur, uirtutem laudarent & diligentiam, & te ſingulari ſtudio & beneuolentia complecterentur, nomenq; tuum non milites ſolum, uerum Gallia uniuerſa loqueretur. Poſtremo cum nullis periculis ſuccumbere, nullis terreri aduerſitatibus, non hoſtibus cedere, non pugnam obtractare, ſed pro gloria & animi magnitudine diſcrimina ſubire quàm plurima, laceſſere hoſtes, manus conſerere, & in cōfertiſſimas ſemper turmas impetum facere conſueſſes, non laudis opinionem ſolum, ſed præſtantiſſimæ

uirtutis tuæ inſignia reportaſti. Quibus gloriari ſolebat uehementer Sertorius uir omniũ quos priſca ſecula tulerunt in re militari præclariſſimus. eadem Philippus, Antiochus, Annibal, alijq; permulti, neſcio an tam manifeſta gloria reportarunt. Quippe inter mille ſequẽtia tela, multis alijs, & illatis & acceptis uulneribus, altero captus oculo non prius à pugna deſtitiſti, quàm hoſtes tuos omnes tui unius uirtute, impetuq; perterritos, terga dare atq; in fugam ſeſe uertere coegiſſes. detractent qui uelint, & laudibus tuis inuideãt. Nullum profecto uerius teſtimonium uirtutis, gloriæq; tuæ, nullũ apertius indiciũ fortitudinis, nullũ glorioſius inſigne rerum à te ſumma cum laude, atq; omnium admiratione geſtarũ. Quas ob res ab imperatore in Italiam aduentante ultro militaribus inſignibus atq; ornamẽtis donatus es, ut ornantur hodie, qui magni & imprimis clari habentur uiri, quæ nos alijs in locis omnia fortaſſe dicemus uberrime. Noſtri enim officij eſſe putamus pro maximis, ampliſſimisq; beneficijs à te collatis non iſta ſolum quæ egeris, ſed etiam quæ acturus ſis literis memoriæq; mandare. Sed iam ad inſtituta redeamus.

VBi finem dicendi feci ſubridẽs ille (credo propter ea quæ nuperrime ad meam retrudendã ac labefactandam ſententiam excogitauerat) Sedeamus inquit, ne ſemper agamus peripateticos, qui Stoicorum etiã prouin

prouinciam ingreſſuri ſumus. Quemadmodũ enim corpori quies; & reſpiratio quammaxime prodeſt: ſic ingenium etiam ſolet mirifice, & ad inueniẽdum & ad diſcernendũ excitare. Vbi conſeſſum eſt. Equidem non poſſum inquit me continere quin ut Chremes ille caput tibi hodie demulceam, qui cum heri pridieúe ad hæc uaria et difficillima philoſophiæ ſtudia te contuleris, tantũ uideris in ea facultate profeciſſe, quantum qui ad eam conſequendam non parum ætatis atq; ocij conſumpſerunt. Valde itaq; tibi congratulor, et ingenium non probo ſolum, ſed ætatis habita ratione uehementer admiror. quod & ſi opus eſſe non arbitror, officij tamen mei eſt ut ad hæc honeſtiſſima, quæ cœpiſti philoſophiæ ſtudia te exhorter, et currenti (quod dici ſolet) equo ſtimulos admoueã. His uelim animum tuum, his ingenij uires intendas, manibus pedibusq; incumbendum eſt his ſtudijs, quibus non ſolum negotia noſtra, ſed ocia ipſa, & omnis noſtra ætas exornatur. philoſophiæ inquam noctes, dieſq; inuigilandum, cæteræ enim artes admonent hominem multarum rerum, philoſophia ſola & facit & inſtituit, & ad omnem fortunæ ictum ita parat ut tegat, atq; ita tegit ut uincat & rideat. Sic enim ſpero te (ſi perſeueres conſtanter) ornamento nobis futurum nõ mediocri, qualem ipſo etiam te jnitio præſtitiſti. Cumq; multa in eam ſententiam adieciſſet, ut me beneuolentia potius quàm animi iudicio laudaret, quæ paulo ante de ingratitudine dixiſſem, ſic omnia miro quodam ordine atq;

memoria complexus eſt, ut dicta mea non ſolum repeteret memoriter, ſed exornaret cuncta, & ubi opus eſſet, ſuis nouis, acutiſſimisq; rationibus confirmaret. Quam ob rem placebã ipſe mihi non mediocriter, ut qui magnum aliquid atq; præclarum dixiſſe me putarẽ; quod tanti fuiſſet philoſophi iudicio comprobatum neq; oppugnaturum amplius, quoniam tãtopere me laudaſſet, exiſtimabam. Tandem plurima inquit à te dicta pręclare et æque, ne à nouitio quidem philoſopho dicta cenſeãtur. Sed ego nec omnia tibi concedenda puto, nec rurſus neganda omnia, ne uel ſi cuncta concederentur ab his ſtudijs, tanquam ſatis eruditus euolares. uel ſi refellerẽtur omnia deſperatione quadam, & rerum difficultate pertertitus, è medio currẽdi ſpatio reuocatus à ſtudio philoſophandi deſiſteres. Quam ob rem dicemus pauca quidem, ſed huic diſputationi non incommoda fortaſſe, et à ſtudijs inſtitutisq; tuis nequaquam aliena. Cum ut ueram huius diſputationis metam inueniamus, neq; oberremus longius, tum ut tui etiam acumen ingenij paulo diligentius pertentemus, quod tum demum acutum atq; acre iudicamus, ſi quæ à te & contra te tela conijcientur, ita & intorqueas fortiter & conſtanter excipias, ut repulſo hoſte locum quem tibi cœpiſti tuearis. Rerum tu omnium, quæ uiuendi præuertunt rationem atrociſſimam, perniciosiſſimamq; ingratitudinem iudicabas. Cauſſas autem dicebas eſſe permultas, ſed eam potiſſimam iudicandam, quod liberalitatem et munificentiam

extinguere

extinguere omnem, & è medio tollere uident. De liberalitate mox. Nunc ingratitudinem ipſam paulo preſſius atq; propius intueamur. Hanc tu appellas rerum omnium pernitioſiſſimam. Mihi ne mala quidem uidetur, ſæpe etiã utilis, plerunq; neceſſaria. Placet antequam ſeramur longius, diſputationis noſtrę iacere fundamentum, ut unum in locum congerere materiam totam & ædificare ualeamus, nec operam tempusq; perdamus oberrando. Placet inquam ex diuiſione tua ingratitudinis diffinitionem aucupari, quod & commode (ut arbitror) fieri poteſt, et phyſici plerunq; idem facere cõſueuerunt. Omnem tu ingratitudinem, quatuor in genera conſumebas. Primum eorũ qui quum faterentur accepiſſe beneficium, gratiam tamen referre negligerent. Alterũ ad eos attinebat, qui uel paulo tectius diſſimularent, uel aperte negarent accepiſſe. Eos qui omninõ obliti eſſent, genus tertium conſyderabat. Poſtremum eos maxime continebat, qui pro cõmodis incommoda, & pro gloria ignominiã, pro auxilio, pro ſalute calamitatem, perniciẽ reddidiſſent. Ex his facile diffinitionẽ colligemus. omnia nanq; illò tendere uidentur, ut ſit ingratitudo, quotiens accepti beneficij gratia uel omnino nulla, uel certe non ſatis digna referatur. Hoc tu pernitioſum & funeſtum arbitraris, ego uero ut ſæpe non malũ, ita plerunq; bonum, & aliquando neceſſarium eſſe contendam: id nos manifeſtiſſimis (ut arbitror) rationibus aperiemus. Quod enim mali rationẽ non habeat, id quo pacto tandem appellabis

malum? Qui nauim gubernare, declinare ſcopulos, auram, uentos, regionesq́ cognoſcere, maris tempeſtatem præuidere, ſtellarum ac ſyderum interualla motumq́ notare, & cætera quibus ſit opus ad nauigandum ignorabit, hunc tu nautam cenſeas eſſe dicendum? ſtulta mehercule iſta cenſura. Rurſus quòd mentem habet & rationem, brutum nec eſſe quidem, nec dici iure poteſt. Malum uero id appellamus à quo omnia abhorrent, fugiunt, deteſtātur. ut bonum id ſolum dicimus, quod omnia cupiunt, expetunt, ampl[illegible]untur. quemadmodum noſter Ariſtoteles. Quæcunq; enī appetuntur à nobis, & quadam quæruntur delectatione animi, ea mala dicenda eſſe non puto, ut nec bona; quæ fugimus, atq; horremus appellantur. Ingratitudinem uero cum non omnes execrentur, pauciſſimiq́ deuitent, quo pacto malam eſſe cenſeamus? Plurimos adeo ingratos finxit ipſa natura nō homines ſolum quorum pauciſſimos inueniri gratos tuus clamat Cicero, ſed feras etiam nullis obſequijs flecti ad humanitatem & manſuetudinem, nullis leniri aut tangi beneficijs, nulla deniq; conciliari liberalitate uideant. De hominibus quidem ipſe uideris, qui ad res geſtas hominum, ciuitatum, nationum inquirendas, non parum temporis, atq; ocij cōſumpſiſti. Sed ego quoq; nōnullos memini audiuiſſe magnos in primis & præclaros uiros, multas etiam ciuitates per libenter hanc ſibi ſæpe ingratitudinem arripuiſſe, quam ſi qualem tu funeſtam fuiſſent, & pernicioſam opinati, ſummo ſtudio, ſum-

maꝗ; diligẽtia deuitaſſent. Quos igitur in tanta nos turba primos aggrediemur? Romanos ne an Carthaginenſes, Athenienſes, an Thebanos, omnes enim late potiti rerum ſanctos atq; optime de Rep. meritos ciues habuerunt. Ex his pleroſque aut exilio ignominioſe, aut morte crudeliter ſuſtulerunt. quæ res ſi mala uiſa eſſet & pernicioſa, nunquam in eam uniuerſi adduci ſententiam potuiſſent, ut aut ſuperiori Aphricano Romani exilium, aut poſteriori mortem intuliſſent. Quid dicam M. Furium Camillum ſanctiſſimum uirum illum quidem, & cæteris omnibus pietate, fortitudine, gloriaꝗ; præſtantem; ſed ex ea tamen ciuitate, quam antequam exul fieret, pulcherrimis ipſe uictorijs exornauit, in exilio ab hoſtibus atq; incẽdio liberauit, & poſt exilium ne deſereret effecit. Quid Lentulum? quid Naſicam, alioſq; permultos, magnos ſane uiros, & Reipublicæ utiliſſimos, inſigni tamen ingratitudine agitatos omnes. Annibalem Carthaginenſes pepulerunt, cõſeruatorem & propugnatorem ſuum, Amilcarem Alexandri cõſilia ſuis ciuibus patefacientem interfecerunt. Athenienſes ea ciuitate Theſeum pepulerunt quam ipſe fecerat ciuitatem, & qui regis filius Athenas aut condidit aut conſtituit, in Scyro priuatus extinguitur. Ariſtidem & re & cognomento iuſtum, cum uictoriã omnium pulcherrimam apud Marathonem Atheniẽſibus peperiſſet, in exilium ire coegerunt. Quid ueſtrum illum Aeſchinem qui exilium ſuũ commune ſibi cum Ariſtide gloriatur? Quid dicã

Demetrium? cuius tot pulcherrimas imagines cum in foro collocaſſent, paulo poſt illum necare nequeūtes, trecentas ſeptuaginta ſex eius ſtatuas cōfregerunt. Quid in Socratem? quid in Alcibiadem? quid ſi cæteros prætereamus in Themiſtoclem, alioſq; pene innumerabiles quorum præclara domi, militiæque facinora plurimum Reip. cum pacis, tum belli tempore contulerunt. Quid rurſus Thebani? nonne Cadmum iam ſenem his mœnibus, his tectis, his domibus deiecerunt quas ipſe condiderat, uirum literarum ac metallorum, & lapidicinarū inuentiōe clariſſimum. Sed prætereamus ſane Reſp. quæ niſi nō malam ingratitudinem exiſtimaſſent, non tanto conſenſu omnes fuiſſent ingratæ. Qualem cenſes fuiſſe Alexandrum? nonne magnum & re & nomine uirum & (ut taceantur alia) quinquennio Ariſtotelicis diſciplinis inſtitutum. quem obſecro ex tot ſuis ducibus non aut interemit, aut interimere cogitauit. Non Caliſthenem necauit, uehementer ſibi ab Ariſtotele commendatum? Caliſthenes Alexādrum, cuius res geſtas ſcripſerat, exornauit. Alexander Caliſthenem interfecit. Hunc ille aut fecit aut conatus eſt facere immortalem, hic illum morte affecit crudeliſſima. At Caſſandri quaſi ex eadem officina crudelitas inſignior habita eſt, ingratitudo non minor. Hic Alexandrum apud quem aut primum, aut certe non poſtremum conſilij fidei, dignitatis locum obtinebat, ueneno confecit, duos deinde filios, Roſanemq; uxorem & Olympiadem matrem ferro necauit. Quid

Romulus?

Romulus? quo pacto fratrem habuit, cuius ope fretus paſtorum ſæpe manus euaſerat, Vrbemq; unà fundauerat? Quid Tullum? quid Tarquinium? pleni ſunt auctores iſtarum rerum. Repete Pompeium, repete C. Cæſarem oratorem, & tuum etiam ſi ita uis repete Ciceronem, cæſi ſunt omnes ab ingratis an non? Quid Octauium qui poſtea Auguſtus eſt dictus, nonne Cæſaris à quo adoptatus fuerat et hæres inſtitutus, filium ex Cleopatra ſuſceptum interemit? neq; ætati, neq; nomini, affinitatique pepercit. Non melior Iugurtha in Mycipſam, à quo cum eſſet adoptatus, & in regni partem admiſſus, non ſolum duos filios expoliauit regno, ſed eos ambos dolo fraudeq; necauit. Sed quid exemplis opus eſt, præſertim apud te qui refertus es hiſtoria rerum antiquarum. Sed quæſo repetas paulíſper uitam & ætatem tuam, et manum pectori, quod dici ſolet, paululum deducas. quotiens in uita fuiſti, non dicam ingratiſſimus, ſed tamen non ſemper cuiuſq; exactiſſimus beneficij compenſator? Neceſſe eſt enim ut plerunq; ſimus ingrati omnes, ſiue inopia rei familiaris ad referendam gratiam minime ſuppeditantis, ſiue occupatione rerum aliarũ, ſiue quia non egeat is cui gratiam ipſi debeamus, ſiue quoniam hamum in eſca latere uereamur, ſiue quia tyranni metuimus odium ſi eius inimico, noſtro tamen amico referamus, ſiue cauſſis mille. Quod ſi omnes igitur qui ſunt ingrati malos cenſeri oporteat, uide ne bonum inueniamus neminem. Sunt etiam quos adeo ingratos non

Demetrium? cuius tot pulcherrimas imagines cum in foro collocaſſent, paulo poſt illum necare nequeũtes trecentas ſeptuaginta ſex eius ſtatuas cõfregerunt. Quid in Socratem? quid in Alcibiadem? quid ſi cæteros prætereamus in Themiſtoclem, aliosq́; pene innumerabiles quorum præclara domi, militiæque facinora plurimum Reip. cum pacis, tum belli tempore contulerunt. Quid rurſus Thebani? nonne Cadmum iam ſenem his mœnibus, his tectis, his domibus deiecerunt quas ipſe condiderat, uirum literarum ac metallorum, & lapidicinarum inuentiõe clariſſimum. Sed prætereamus ſane Reſp. quæ niſi nõ malam ingratitudinem exiſtimaſſent, non tanto conſenſu omnes fuiſſent ingratæ. Qualem cenſes fuiſſe Alexandrum? nonne magnum & re & nomine uirum & (ut taceantur alia) quinquennio Ariſtotelicis diſciplinis inſtitutum. quem obſecro ex tot ſuis ducibus non aut interemit, aut interimere cogitauit. Non Caliſthenem necauit, uehementer ſibi ab Ariſtotele commendatum? Caliſthenes Alexãdrum, cuius res geſtas ſcripſerat, exornauit. Alexander Caliſthenem interfecit. Hunc ille aut fecit aut conatus eſt facere immortalem, hic illum morte affecit crudeliſſima. At Caſſandri quaſi ex eadem officina crudelitas inſignior habita eſt, ingratitudo non minor. Hic Alexandrum apud quem aut primum, aut certe non poſtremum conſilij fidei, dignitatis locum obtinebat, ueneno confecit, duos deinde filios, Roſanemq́; uxorem & Olympiadem matrem ferro necauit. Quid

Romulus?

Romulus? quo pacto fratrem habuit, cuius ope fretus paſtorum ſæpe manus euaſerat, Vrbemq́ꝫ una fundauerat. Quid Tullum? quid Tarquinium? pleni ſunt auctores iſtarum rerum. Repete Pompeium, repete C. Cæſarem oratorem, & tuum etiam ſi ita uis repete Ciceronem, cæſi ſunt omnes ab ingratis an non? Quid Octauium qui poſtea Auguſtus eſt dictus, nonne Cæſaris à quo adoptatus fuerat et hæres inſtitutus, filium ex Cleopatra ſuſceptum interemit? neqꝫ ætati, neqꝫ nomini, affinitatique pepercit. Non melior Iugurtha in Mycipſam, à quo cum eſſet adoptatus, & in regni partem admiſſus, non ſolum duos filios expoliauit regno, ſed eos ambos dolo fraudeqꝫ necauit. Sed quid exemplis opus eſt, præſertim apud te qui refertus es hiſtoria rerum antiquarum. Sed quæſo repetas paulisper uitam & ætatem tuam, et manum pectori, quod dici ſolet, paululum deducas. quotiens in uita fuiſti, non dicam ingratiſſimus, ſed tamen non ſemper cuiuſqꝫ exactiſſimus beneficij compenſator? Neceſſe eſt enim ut plerunqꝫ ſimus ingrati omnes, ſiue inopia rei familiaris ad referendam gratiam minime ſuppeditantis, ſiue occupatione rerum aliarũ, ſiue quia non egeat is cui gratiam ipſi debeamus, ſiue quoniam hamum in eſca latere uereamur, ſiue quia tyranni metuimus odium ſi eius inimico, noſtro tamen amico referamus, ſiue cauſſis mille. Quod ſi omnes igitur qui ſunt ingrati malos cenſeri oporteat, uide ne bonum inueniamus neminem. Sunt etiam quos adeo ingratos non

caſus aliquis fecerit, ſed finxerit ipſa natura, ut uniuerſæ penitus humanitati bellum indixiſſe, maximiſq; decertaſſe odijs uideantur, ut Cynicus ille Diogenes, qui bonis maliſúe inſenſus, notos perinde atq; ignotos contumelia perſequebatur. Heraclitus quoq; & Democritus ita rebelles cæteris mortalibus, ut quotiens ſiue peregrinum & ignotum aliquem, ſiue ciuem & familiarem aſpexiſſent, lachrymæ alteri excuterentur, alter in riſum erumperet. Quid Bellerophontes, nonne congreſſus hominum fugiebat odio incredibili? Quid Thimon ille Athenienſis, amabat Alcibiadem, quem euerſurum funditus patriam cognoſcebat, cæteris aſper & intractabilis erat. Orationem etiam unicam habuit in omni uita, ſuis moribus uel maxime cōſentaneam, qua uiros Athenienſes, ut ſua ſeſe ficu ſuſpenderent hortatus eſt. Itaq; fuit ingratus Thimon & ciuibus & patriæ, neſcio an ratione, ſed certe natura ingratus. Vides igitur non omnes fugere ingratitudinem, ſed multos eam ſua quidem ſponte complexos. O quæ tibi uolumina conficerem, ſi tempeſtatem hanc noſtram, & ingratos non quidem quos audiuimus ab alijs, ſed quos uidimus ipſi, recenſere uellem, non modo hic dies ad dicendum non ſatis eſſet, ſed etiam te obtunderem audiendo. Sed demus hanc ueniam ætati noſtræ tanquam nō ſolum præcepta uiuendi non teneat, ſed etiam uitæ ſpatio maioribus noſtris par eſſe uix poſſit. In feris autem maxime naturæ uis apparet, quas ideo uolunt ſic apellatas, quoniā toto corpore

ſolaq;

ſolaq; natura impellente ferantur. earum plurimæ, quanquam multa ſæpeq; conferimus, nec ſentiunt quidem quę conferuntur, nec ullo largitionis genere leniuntur. Nam Miluus agreſtis ſemper, nulla noſtra tangitur beneficentia. Mures item & hirundines, cedo quas unq; uidiſti mãſuetas? Verſant tamen nobiſcũ ſemper, & noſtris etiam in porticibus, in domibus, in cubiculis etiã noſtris educantur, ſed tamen ad illam domeſticam uernaculamque manſuetudinem flecti nullo modo poſſunt. Quid ueſtros illos hericinios ad hominum ac ferarum perniciem uelociſſimos, qui ne parvuli quidem excepti manſueſcunt. Sed & uiperæ exemplum eſt ingratitudinis ſingulare, quæ & congredientis maris collum præcidit, & à ſuis ipſa catulis nõdum natis interimitur. Sed ſint ſane friuola quæ diximus, & huic rei cuius eſt futura diſputatio non ſatis accommodata. Quid dicemus coccycem? memini aliud nomen, an excidit. cuculum dicunt. certe ſane hanc unam non negabis ita fuiſſe natura inſtitutam, atq; ab ipſo initio naſcendi comparatã ut plane oſtenderet ingratitudinem nõ dandã uitio, ſed ipſi potius eſſe naturæ tribuendam. Auis eſt haud ſane multũ rapax, ſed nec à rapacium quidem natura abhorrens multũ, quę alitibus infenſa cæteris, ubi oua peperit, quoniam ſuo in nido tuta ſatis fore non putat, ſupponit alieno, eius maxime quã ſibi cum colore, tum magnitudine uidet eſſe ſimillimã. et ne parum cõuenire numerus uideatur, quot ſub-

ijcit

ijcit ſua, totidem ſorbet aliena. Fouet itaque infelix auis nihil ſuſpicans mali. at pulli quamprimum eruperunt uictu diſpares, alteri humiles paruoque contenti ſunt, alteri naturam ſecuti rapiunt omnia, et iam grandiuſculi, pingues lætique altricem ſumma delectatione ad ſe nutriendos alliciunt, tum ſibi Curruca placet, & tales tātoſque peperiſſe gloriatur, hos alit, ſuos negligit, ſed ubi unguibus ac roſtro ualuerunt primum cibum per uim eripere, mox ipſos laniare adoriuntur, ſpectante matre ſibique gaudente. At uero poſtea quàm pennæ ad uolandum ſatis creuere, auem ipſam aggreſſi unguibus roſtroque dilaniant, quam ubi totam ſunt penitus depaſti, tum demum quaſi reddita gratia nido diſcedunt. Quid agis igitur? an negas hoc eſſe naturale? & nō hominū ſolū opinioni inſitum, ſed ipſis etiam tributum feris? quod indicium dari nobis manifeſtius potuiſſet, homines inſtinctu quodam naturæ atque impulſu non fieri, ſed naſci potius ingratos. quod ſi fatebimur, & illud fateamur neceſſe eſt, quod inficiari iure non poſſumus, non malam eſſe ingratitudinem, quum nec mali rationē habeat, ſed in re potius & natura reponatur. Natura uero ſi cum Ariſtotele ſentias, nihil mali parit ſed bona omnia producit & gignit. Sed quoniam eò uentum, ut in naturæ mentionem incideremus, & ingratitudinem ab illa proficiſcentem oſtenderemus, non uidetur fore alienum à re noſtra, ſi tanta in re (eſt enim quæſitu digniſſima) paulo diutius immoremur. Satis

(ut ar-

(ut arbitror) quæ ad animalia pertinebāt proſecuti ſumus, idem in alijs quibuſdā faciemus breuiter & luculenter, ut plane intelligas opinionem tuam, licet uerisſimilem, non tamen totaliter ueram, & conſtantibus eſſe rationibus confirmatam. Stabiliri enim prius oportebat mali rationem non quidem opinione uulgari, ſed iudicio & ſententia philoſophantium, quo ſolide iacto fundamento, multo firmius atque altius ædificare potuiſſes; nunc uereor ne tua ædificia nondum confecto opere collabantur. Sed redeamus iam unde deflexímus. Terram beneficam eſſe, maximeq; in homines liberalem non poëtæ ſolum, quibus non ſemper aſſentior; ſed philoſophi etiam optimi & ſapientiſſimi tradiderunt. Et eſt mehercule benefica, & in qua naturæ uis late dominatur, tota enim ex ipſius nutu & diſpoſitione dependet. Hanc nos terram appellamus, quòd inceſſui pateat, & pedibus aſſiduc teratur, adeò ipſo etiam nomine ſua in nos beneficia negare ut iure non debemus, ita etiam recte non poſſumus. Sic illi ſemitas, calles, actus, itinera in eadem eundi calcandiq; ſignificationem indidimus. Tellurem autem propterea nuncupamus, quòd ex ea fructus omnes alimentaq́ue tollantur, ſimusq; terræ omnipotentis alumni. Hæc quoniam agros, arua, prædia; ſtagnis, fontibus, fluuijs irrigat atq; humectat, Humus appellatur. Hæc Ops; hæc Bona dicitur à nobis, quòd et opem ferat omnibus, et bonarum rerum copiam perquàm habunde ſuppeditet. Quid oracula deorum, nōnc parentem noſtram,

nonne magnam parentem oſtenderunt, quoniam gignit omnes, genitos educat, educatos uero rebus omnibus ſuſtentat & fouet, recipitq; in ſeſe morientes omnes, & ne à feris lanientur occultat. Audio et Fatuam à quibuſdã appellari, quòd infantes non antea uagitum emittant, quàm ut eſt hominum fatuitas, Fatuam attigerunt. Multa ſunt illi nomina, ut quę in poëtarum officina cudantur, ſed ea nos ne longius feramur dicendo relinquemus, tamen illò tendunt omnia, ut ſit natura tota benefica, tota liberalis. Neq; mehercule iniuria. Principio nudos mortales, et omnibus exutos rebus excipit, fouet, alit, & mira multarum rerum uarietate delectat, odores præſtat ſuauiſſimos, colorum mille ſpecies, tot etiã ſapores, dulcem, ſuauem, amarum, auſterum, acrem, acutum, acerbum, acidum, ſalſum, inſulſum, et ex his qui fiunt & commiſcentur prope innumerabiles. Montes etiam æditiſſimos excogitauit, & opacas ſyluas, mille ferarum generibus refertiſſimas, uel ad uſum delectationẽq; uenandi, uel ad materiam pro tectis, pro domibus deijciendam, ut à glacie, pluuia, uentis, hymbribus, interdum etiam à ſole tegeremur, mariaq; ratibus nauigaremus, fontes etiam et flumina uel ad leniendam ſitim ciboſq; conficiendos, uel ad corporis aliorumq; ſordes eluendas, quoſdam etiam ad morbos corpore de pellẽdos, quales in Baiano tuo plurimos & calidiſſimos excitauit. Quot enim genera morborum à natura prouenire homini poſſunt, tot ibi balnea tellus aperuit, tot præterea ſalu-

berrimas

berrimas herbas, quibus & pellerentur ægritudines. & animalia quæ nobis uel ad ueſtes lana conficiendas, uel ad homines ipſos oneraq; peruehenda ad cibum uſui forent, alerentur. Huc adde tot mediterraneos lacus qui tanta ſunt piſcium ubertate. Nam quid arbitraris hunc Traſimenum longe omnium amœniſſimum & pulcherrimum admiſſum à terra, niſi tantam nobis aleret piſcium multitudinem quantam non hæc ciuitas ſolum, ſed uniuerſa Etruria ſentit, ſentiũtq; Vmbri atq; Picentes & etiam Romani, ad quos quotidie plena retia perferuntur. Sed quid nos è multis pauca perſequimur? quocunq; te uertas terræ beneficijs plena ſunt omnia. Hinc lapides aſpiciunt, oſſa matris noſtræ, quibus in ædificia multa uariaq; congeſtis nos uitamq; noſtram, ac fortunas tueri & cuſtodire ualeamus. Hinc lętiſſimi colles oleis uitibuſq; feraciſſimi. hinc tot dulciſſima poma per anni tempora diſtincta mirifice. His nos atque alijs beneficijs proſequitur in uita, ut nihil deeſſe poſſit ad laute magnificeq; uiuendum. quid tandem ubi è uita migrauimus, num deſerit morientes? immo uero fouet et tegit, recipimurq; in eius gremio mortales cuncti, & quod eſt præclare apud Pacuuium, Hæc omnia animat, format, alit, auget, creat, ſepelit, recipitq; in ſe omnia, ut contemplanti mihi ſæpenumero haud abſurdum uideri ſoleat maiores noſtros tantis eam nominibus decoraſſe, & nunc deam, nunc magnam, ut eſt, parentem appellaſſe. Sed quorſum dices hæc? mira eſt terræ liberalitas, ingẽs

beneficentia, quã ſi rite coluerimus beati quidem efficiemur, ſed non omnes beati. Nam ex Babylonijs ſingulis modijs ducentos, Apulis ſexaginta reddere conſueuit, Hirpinis ne ſemẽtem quidem. At Cruſtumij fœnum gignit inutile quidem & peſtiferum, finitimum uero ſaluberrimum. Adorant Perſæ orientem ſolem, agros enim habent omnium rerum feraciſſimos. Atlantes & orientem execrantur agris pecoriq; peſtiferum. Excolant agricolæ (ſi ſciunt) infelicem agrum, arent, ſerant, rem tamen & operam perdant neceſſe eſt; adeo in eos ingrata eſt terra fortaſſis ita iubente natura, quam tute accuſare non ſentis, quum ingratitudinem tam ardenter accuſas. Quid in arboribus, num credis omnes quæcunq; à nobis excoluntur, fructus ac poma eſſe reddituras? tota erras uia ſi ita credis. multa etiam ex his quæ redduntur inutilia, multa pernicioſa ſunt atq; mortifera. Soli ne igitur homines ingrati? Quid feræ? quid terra? quid arbores? quid dij etiam immortales? neſcio an ita tuæ tibi proſpere eueniant rationes, mihi certe non eueniunt. ut quotiens uoueas quid, uota illa cuncta pleneq; ſuccedant, libare dijs uidere ſolo permultos, litare uero quãpauciſſimos. Num igitur malos appellabis deos ſi aurũ pro farre non referant? num cœlum execraberis ſi confectis ſacris pluuiæ non ceſſent, ſeges tabeſcat & corumpatur? Vt igitur non mali ſunt quoniam ingrati, ſic nec ingratitudo quidem mala eſt, quæ ſæpe à feris, ab hominibus, à dijs immortalibus, ab ipſa deniq; natura tam libẽter arripitur.

arripitur. Nec is tu quidem es, qui uel deos poſſis accuſare, uel eorum quæ ijdem fecerint expoſtulare rationem, niſi uelis fortaſſe cum dijs immortalibus de imperio et maieſtate certare, & omnia quæcunq; fecerint improbare contendas. quorum conſilia et rationes abſunt à nobis quantum id cœlum omne quod patẽs atq; apertum intueris, ab hoc infimo terrę globo ſeiungitur. Quæcunq; etenim ab his aguntur bona cenſeamus oportet, tanquã ab omni temeritatis errore ſeiugata, profectaq; à maieſtate beneficentiaq; deorum, quos errare qui ſibi perſuadeat, is maxime totus errat. Ingrati ſunt aliquando dij, quoniam non extemplo referunt quum & poſſint & debeant, an ergo ſunt etiam dicendi mali? Non te adeo dementem puto ut hæc dicas. Si ergo non mali ſunt, quãquam ſunt ingrati, nec ingratitudo mala ſit oportet. ſic nec erit pernicioſa, nec deteſtabilis iudicanda. Patet igitur non malam eſſe. ſed quid ſi bonam, ſi utilem, ſi etiam neceſſariam oſtendemus? nonne totum è tua te ſententia deiecerimus? ſed ad diffinitionem redire oportet, illuc enim referenda ſunt omnia, ut quid ſit de quo diſputetur, & quid ad rem pertineat intelligamus. Eſt enim ingratitudo quotiens accepti beneficij aut gratia nulla, aut certe non ſatis digna referatur, quæ mala tibi pernicioſiſſimaq; uidetur. Sed uide queſo, ne cum ingratitudinem fugiendam tibi perſuadeas, in ſcelus incidas multo flagitioſius, & ex ingrato longe ingratiſſimus efficiaris. Sæpe enim poteſt euenire ut tum demum referamus benefi-

cium, quum ſit recipientibus non gloriæ aut utilitati, ſed ignominiæ potius detrimentoq́; futurum. Iupiter ille qui eſt in fabulis, ingratus non fuit erga Semelem, pernicioſus tamen fuit. nota eſt res, neq; indiget explicatione. Sic Aegeus ille Theſei parens, cui maris numē attribuerunt, quum quædam in eum Theſeus beneficia contuliſſet (fieri eñ poterat ut talis deus beneficio egeret(tria ſibi quæ uellet optare permiſit. Optat infelix pater diſcerpi filium nam tum forte erat iratus. Ille ne ingratus uideri poſſet, marinam beſtiam immiſit, fecitq́; ut Hippolytus diſcerperetur. Quum tamen ira illa uehemens deſediſſet, gemitus parentis undiq; exaudiuntur, Hippolytus hic eſt. facinus cognoſco meum, ego te peremi. morte dignum facinus auſus ſum, qui noua natum nece ſparſi. O maria, ó terræ, ó inferorum furiæ impium rapite, atq; merſum premite perpetuis malis. Sic ſeſe infelix conflictans pater, deos omnes atq; Aegeum ipſum execrat, qui ſi fuiſſet ingratus Theſeus, Hippolyto ſuo nō eſſet orbatus, nec patrem ipſum deum crudelē atq; immanem appellaſſet. Melius ille Domitius ſeruus, qui poſtulante domino uenenum ne uiuus in Cæſaris ueniret poteſtatem, ſoporiferum porrexit medicamētum, pauloq́; poſt capto Corfinio, cui oppido forte Domitius præſidebat, Cæſar ſumma eum humanitate complexus eſt. Laudat ille Philippum medicum, ſic enim ſeruus uocabatur, & re cognita gratias agit non mediocres, qui niſi fuiſſet ingratus, & domini non paruiſſet imperio, Domitius

mitius quidem ante diem ueneno fuiſſet extinctus. Sed quid exempla iſta perquirimus? Si ægrotanti amico & aquam poſtulanti non obtemperabimus, erimus ingrati. ſi uero porrigemus, grati, tua quidem ſententia iudicabimur. Pulchra mehercule gratia, quæ facit ut cum ingrati eſſe uideri nolimus, multo quidē efficiamur ingratiſſimi. Si furioſus ſit amicus & ferrum, quo ſe perdat expoſtulet, putes ne illius inſaniæ obtemperandum, ut ingratitudinem quæ tibi uidetur tam mala & pernicioſa fugiamus? Quid pernicioſius quàm ferrum ad necem exhibere? Quod Brenius noſter qui parentem arctiſſime deuinxit, quoniam ſe interficere uelle uidebatur, nōne etiam cathenas iniecit? Sic ſi amanti amico, cui maximis multiſq; beneficijs deuincti ſumus, operam dabimus, & ad turpes illecebras flagiciaq; iuuabimus, fugiemus quidem ingratitudinē, ſed neſcio an ſatisfaciemus amicitię. Quis igitur iſta tua de philoſophia præcepta nō rideat ex ſtultis, ut ait poëta, inſanos facientia, quum ſumma potius ope nitendum ſit ut amicos à flagicio dehortemur, & quaſi magiſtri ad bene ſancteq; uiuendum inſtituamus. Sunt enim (quēadmodum præclare, ut ſolet, inquit Ariſtoteles) non adiuuandi impellendiq; ad morbum, ſed omni potius ſtudio à uitijs & turpitudine retrahendi, ne illi incommoda maxima conſequantur. Itaq; oportet eſſe ingratum. quod ſi oporteat, negare non potes utilem eſſe rem ingratitudinem, & uiuendi rationibus ſæpe neceſſariam. quam ſi fugere nos ſemper (ut tu

mones) deteſtariq́ uolemus, & ita referre gratiam, ut detrimentum pro utilitate, & pro uita perniciem referamus, magis mehercule deteſtandi ſumus ipſi, quàm ſit ingratitudo fugienda. Sed hæc te fortaſſe non mouent hominē fixum, & tua (ut ſoles) opinione acriter innitentem, quod ego in te ſæpe commendo, ſi modo non ſis pertinax. Quid ſi uel iactantia & oſtentatione quadam, uel quod eſt periculoſius, ambitiōe quiſpiā benefecerit, uel ſi captare muneribus hæreditatem cupiet, ſi amicitiā & familiaritatem decipiendi gratia conflare, ſi donis & largitionibus operam impetrare lenocinijs, ſi plebem, ſi optimates conciliare ad Remp. diripiendam, ad alienas fortunas inuadendas, ad ſpolienda templa deorum immortalium, ad mille deniq́ flagitia committenda, huic tu gratiam cenſes eſſe referendam? num potius ſummo à te afficiendus ſupplicio, è domo, è laribus, ex ipſa deniq́ ciuitate præcipitandus? Sunt adhuc qui eam ob rem beneficia uti ſolent, ut ex paucis quæ fecerunt multa, & ex paruis multo maxima conſequantur. Et quod nos de Viua noſtro dicere ſolemus, Paſſeres mihi Viua perquam magnos attuliſti, ut & columbas à me perquam exiguas reportares. Plurimi reges adeunt, multi etiam diuitibus largiuntur uel poma uel pullos gallinaceos. Res eſt ſane non contemnenda ſi tantum largiuntur. ſed ſtatim deinde uel pecunias à diuitibus, uel à regibus efflagitant magiſtratum Qualem huic hominum generi te præſtabis? uidentur enim mihi nō beneficos & liberales,

ſed

ſed piſcatores potius & uenatores imitari. Nam ut ait poëta ueſter, auceps quando concinnat aream effundit cibum, aues aſſueſcunt, ſæpe edunt, ſemel ſi ſunt captæ rem ſoluunt aucupi. Magna uero matrisfamilias in pullos gallinaceos liberalitas, maior in ſues munificentia, quos ubi ſaginauit aut exponet ut uendantur multo pluris quàm quod ſaginando cõtulit, aut tandem cæſos uſui domeſtico reſeruabit. Itaq; multi ſic præſtant beneficia ut non aliena commoditate moti, ſed ſua utilitate cõpulſi ad benefaciendum eſſe uideantur. His tu gratiam cenſes referendam eſſe? oportet eſſe ingratos aliquando, alioquin humana ſimul diuinaq; peruerterentur; Nam nec dij fugiunt ingratitudinem ſemper, et hominibus eſt ſæpe neceſſaria, Illud autem non modo ſum ſtolidum arbitratus, & à Philoſophiæ præceptis abhorrens, ſed etiam te in id erroris incidiſſe uehementer admiror: Tollis uidelicet beneficium & liberalitatem propter ingratos, quaſi uero ſolis ijs benefacere debeamus, qui et poſſint & uelint referre beneficium, cæteros autẽ ſiue inopes quia nequeunt, ſiue ingratos quia nolunt gratiam referre contemnamus, nullaq; in eos unquam beneficia conferamus. Quibus igitur cenſes eſſe benefaciendum? diuitibus qui non egeant, an gratis qui multo cumulatius aliquando retribuunt? utrũq; tamen (mea ſententia) reprobandũ. Nam profundere mihi illud uidetur, hoc uero fœnerari. Quid enim poteſt eſſe profuſius quàm cuiquam præſtare quod habeat, quàm id elargiri quo nihil indi-

geat. Tanto enim beneficium conſtat eſſe amplius, quanto magis ſit accipiēti neceſſarium. & ſi id non uoluntate atq; arbitrio donantis, ſed eius potius cui donatur utilitate metiamur Si nautæ anchoræ donentur, ſi pacatæ et tranquillæ ciuitati præſidium noſtrum imponamus, ſi in maxima rerum omnium affluentia frumenti copiam largiamur. quid hoc poteſt eſſe ſtolidius, quid à liberalitate & beneficentia magis alienum? Quod ſi expectemus maiora nobis referri quàm contulerimus, propterea ſumus benefici, quid aliud fœneratores agunt? Hoc (ut arbitror) ſolum intereſt, quòd illi nude nobiſcū ſimpliciterq; paciſcuntur, hi benefaciendi nos ſimulatione decipiunt. Illis quum quod ſumus polliciti perſoluerimus, nihil à nobis amplius poſtulabunt, hi nunquam plene ſibi ſatisfactum eſſe iudicabunt, adeo ſunt ab ea ipſa quam ſimulant largitione munificentiaq; remoti, à qua nihil omnino poteſt eſſe remotius, quàm ſi quid utilitatis gratia conferatur. Proinde illam ego cenſeo liberalitatem præcipuam, & munificentiam ſingularem, in qua ne ſpes quidem ulla appareat retributionis, aut ſi qua demum appareat, non tamen illius impulſu moueamur. Nam ut præclare Stoicus noſter & acerrime diſputat, uel nihil expectandum, uel quod eſt multo magnificentius, eorum omnium quæ dedimus effici debemus immemores. Non igitur intelligo cur liberalitatem ſummoueri cenſeas propter ingratos, à quibus uel nihil eſt recipiendum, uel ſaltem ita recipiendum, tanquam non uideatur

deatur expectatum. Officij enim noſtri eſſe ut detur, ut omnibus ſumma cum liberalitate benefaciamus, ingrati ſint nec ne quibus benefiet, id profecto nihil ad noſtram beneficentiã attinebit, aut ſi attineat, non uideo cur alienos errores imitemur, & noſtro deſimus officio. An quoniam illi ſunt ingrati idcirco nos effici debemus illiberales? quod ſi prauo erga nos animo fuerunt, uel meminiſſe deſinendum eſt nobis, uel eos non ſapientiores fuiſſe cogitandum, nec tanti ſtulticiam faciamus & temeritatem alienam, ut rationis gubernacula nobis etiam erepta eſſe uideantur. quibus ſi (quoniã ſunt ingrati) benefacere nolemus, at faciamus, quoniam ſunt homines, & in quos res noſtras conferre magnificentiſſime ualeamus. Si eorũ oderimus mores, ſpectari conueniet humanitatem, aut ſi nihil tale cogitabimus, cauendum erit ne tantum in nobis ualeat aliena nequitia ut ſit nobis ratio diſciplinaq; noſtra contemptui. Afferam hic Camillum, & tuis nunc tecum armis decertabo, magnum illum uirum quidem, & cum pace, tum maxime bello præſtantiſſimum, ſed qui eam ipſam ingratitudinem & ſenſerit maxime, in ſingulari humanitate reſtinxerit. Hic cum multa præclaraq; facinora pro Rep. domi militiæq; geſſiſſet, pulſus tamen ab ingratis ciuibus forte apud Ardeam Etruriæ ciuitatem exulabat, quo tempore Galli cum maximas in Italiam copias traieciſſent, expugnata urbe atq; incenſa, Capitolium obſidebatur. Camillus ubi hæc intellexit, mediam ingreſſus contionẽ Ardeates

ad bellum hortatur. ipſe coacta iuuenum manu primum Gallos incaute atq; incõſulte palantes adoritur, profligatq;. mox dictator in exilio factus, in eos qui Capitolium obſidebant impetum facit, aurum quod pro redimenda urbe tunc forte pendebatur, tolli è medio iubet, ferro dicens non auro Populum ſe Ro. ſolere defendere. Tandem hoſtibus ad unum cæſis, ingratos ciues ac patriam liberauit. Pauloq; poſt Romanos alio migrare cupientes cõſtantiſſime detinuit, et ne patrij lares desererẽtur effecit. Qui ſi tuis obſecutus præceptis opẽ ingratis ferre noluiſſet, ne ipſum quidem ſanctiſſimæ Vrbis cinerem intueremur. Maluit itaq; homines eos iudicare quàm ingratos, nec mores illorum, ſed ſuum potius officium contemplari. Demoſthenes cum miſſus eſſet in exilium, legatum Athenienſium Periclem ſecutus, Argos, Sicyoniam, Corinthum & reliquas tocius fere Græciæ ciuitates ſua diuina eloquentia conciliatas Athenienſibus, à quibus exul erat factus, ſocietate cõiunxit. Qui ſi ciuium ingratitudinem cogitare uoluiſſet, non pacis tam inſperatæ, ſed odij acerbioris autor extitiſſet. Maluit itaq; ſua erga ingratos ciues accumulare beneficia, quàm ab humanitatis officio aliena temeritate deſiſtere. Palantus dux Spartanorum cum in Italiam ignominiæ occultandæ gratia ſe cõtuliſſet, Tarentiq; arcem pulſis incolis occupaſſet, à ſuis tandem damnatus, exilio Brunduſium proficiſcitur, quo & Tarentini ab eo pulſi paulo ante confugerant, ibiq; propter ampliſſimam uiri au-

toritatem

toritatẽ perbenigne receptus conſenuit. Cum uero moriendi tempus appropinquaret. colligitote inquit ó uiri Tarentini oſſa mea cum uita exceſſero, pulueremq; tenuiſſimum Tarentinam in arcem proijcite, hæc una recuperandæ uobis patriæ ſupereſt ratio. Sic Apollo cecinit, quo in loco mei puluerem diſperſeritis ibi diuturnã uos ſedem habituros eſſe. Quod cum decepti feciſſent, redire nũquam amplius in patriam ualuerunt. Nam oraculo monitum erat: Vbi Palanti puluis miſceretur, ibi Spartanos ſtabilem tandem & perpetuam ſedẽ habituros. Dignus ſane qui puer à Diogene uocaretur, in quo magna quædam animi uis apparuit, ut ſuorum nequitia contempta quibus dux fuiſſet, foret etiam conſeruator, nec factũ ſe ab illis exulem, ſed ducem potius fuiſſe cogitaret. Quocirca liberalitatem ingratitudo non tollit, niſi fortaſſe apud eos qui non recte fuerunt liberales, quorum animus non tam in ferendis ſementibus, quàm in frugibus metendis occupatus, nõ quo beneficium ferre poſſit, ſed unde fertiliorem gratiã metere laborauit, quo nihil eſt magis à liberalitate cenſendum alienum. Diuinum animal homo, & ad ſublimia ſemper erectus, ac dijs immortalibus prope ſimillimus, ita cõparare debet ſeſe, ut cum in rebus cæteris, tum maxime in liberalitate & beneficentia deos ipſos à quibus eſt ortus imitetur. Dij em̃ tanta tribuerunt nobis, quãta & uidemus ipſi atq; ſentimus, & quæ præterea uix animo & cogitatione complectimur. Nam quòd moueatur hoc cœlum omne quod

undiq; patẽs atq; apertum intuemur, ſyderaq; ipſa incredibili & diuino ſplendore lucentia circumagantur irrequieta ſemper, & ad mortales gignendos & conſeruãdos continue moueantur, eorumq; altera noctibus aliquid nobis ſuæ lucis impertiat, altera ſuo lumine dies nobis illuſtret et compleat, omniaq; certis ſeſe interuallis aſpicientia, uarios in infimis his & terrenis rebus producant effectus, uariasq; tẽpeſtates & animalia cuncta eadem illa uarietate diſtinguant. quod etiam mare hoc uaſtũ & profundiſſimum terræ circunfuſum atque interiectum, cum ad itinera peregre perficienda, tum ad præcioſiſſima gemmarũ aliarumq; rerum genera fœcundiſſimum atq; uberrimũ. quod terræ ipſæ altrices hominum tot nobis fructus alimentaq; tanta miniſtrant, quod gignimur, quod uiuimus, quod adulti diuinæ rationis participes efficimur. hæc omnia deorum ſunt munera, gratis tamen generi hominum elargita, ita ut ſine omni ſpe præmij collata nobis eſſe uideantur. Sed nec dij (quanq̃ ſumus ingratiſſimi) largi eſſe deſtiterunt, nec ullius unquam impietate mouentur à ſtudio & conſuetudine benefaciẽdi. Nulli mare, nulli terram, nulli cœlum intercluſerunt. Patet omnibus mare, patet terra, quibus boni maliq; nullo certe diſcrimine perfruuntur. Naſcuntur enim omnes, fouentur, educantur, & rationis mentiſq; participes efficiuntur, & cœlo tanquam tecto quodam operiuntur. Nec ſol ipſe tam lucidus et ſempiternus bonis quàm malis utilior. idem gratis atq; ingratis eodemq; lumine

mine cunctis exoritur. Prædones maria nauigant, nec ſæpius quàm mercatores naufragijs obruuntur. Terra quoq; & ſerpentes alit & homines. Sed quorſum hęc ſpectat oratio? aut cur hæc afferimus exempla deorum immortalium? quaſi uero non idem homines facere, nõ principes, non ciuitates ſoleant. cum ſæpe ciuitates à regibus, uel ab imperatoribus exercitus, uel plebem à Senatu cum largitionibus alijs, tum etiam immunitatibus mille donari uideamus. Sæpe exercitus coronatur uniuerſus, nec quia unus duoúe ignauiores in acie fuerunt, indigni reliqui iudicantur. Sępe socijs uectigalia, ſæpe etiam ſtipendia remittuntur, non quia bono erga nos animo fuerunt ſinguli illi (id enim fieri poſſe nõ arbitror) ſed quia ſatis putandum eſt ſi aliter fieri nõ poteſt, profuiſſe malis bonorum gratia, quàm bonis malorum cauſſa nocuiſſe. Danda igitur ita ſunt beneficia, ut dari tantum, non repeti aut exprobrari uideantur. Nec ita demens eſſe uelim, ut gloriam hominibus appetendam eſſe non cenſeam. Quis illam niſi demens negabit eſſe appetendam? ab hoc tamen ſtudio benefaciendi alienam arbitror. Non enim ex gloria beneficium, ſed ex beneficio gloriam naſci oportet. Vel naſcatur illa, uel non naſcatur, beneficentiæ ſtudendum eſt. Qui uero beneficum ſe & liberalem utilitatis aut honoris cauſſa præſtabit, non plus illi deberi puto quàm qui ad nuptias inuitamur, ubi quanquam laute magnificeq; accepti cantu, ſono, tripudijs demulcemur, gratias tamen nobis deberi exiſtimamus

quòd nuptijs ornamento fuiſſe uideamur. Quod ſi nec utilitatis, aut honoris gratia beneficia conferantur, non uideo cur ingratis cōferri non debeant. Nam ita præſtanda ſunt interdum, ut nec is quidem ſciat cui præſtentur. Non poſſum admirari ſatis Archeſilaum optimum ſane uirum & imprimis clarum. Hic eñ cum accepiſſet Theſibium amicum in aduerſam incidiſſe ualetudinem, premiq; inopia rei familiaris, ita ut ſe curare non poſſet, ad eum ut aſſolet profectus, aliquando ſacculum plenum pecuniæ illius puluino ſubiecit, putauit enim Theſibium ſi palam dediſſet, pudore nō accepturum. Sic enim dedit occulte, ut dandi auctor Theſibio ipſi plane eſſet ignotus. Multá præterea beneficia ita diſſimulāter & quaſi occulte conferebat, ut ne ſperare quidem gratiam; nedum expetere uideretur. Singularis hæc Archeſilai & uera non ficta beneficentia. Nam qui utilitatis ſuæ gratia beneficus eſt, ſibi eſt beneficus, alijs inſidioſus. Atqui illos duntaxat agros putas eſſe colendos qui ſunt fertiles, arbores non ferendas niſi quæ fructus pariant, ſteriles uero aut relinquendas incultas, aut agro funditus extirpandas. Optima mehercule colendi ratio ſi agros colamus alienos, ex quibus ſolam utilitatem expetentes, nihil nobis ad delectationem relinquimus. Lapides ſi fieri poſſet araremus. Arbores uel ad uſum ignis, uel ad tabulas trabeſq; conficiendas abſcindimus. Poma cum ipſo ramo plerunq; immatura diuellimus, ad utilitatem omnia metientes. In noſtris uero agellis alia ra-

tione

tione procedimus, non omnia uolumus arari, multa ad interambulandum ſpacia, multa ad ſedendum intermittimus. Arborum non fructu magis quàm umbra delectamur, neq; plures ficus quàm ulmos, & laurus cupreſſusq; quàm nuces ac uites affectamus. Multa nobis ad delectationem, pauca etiam ad utilitatem ſerimus. Quapropter quibus utilitas ſemper eſt animo, hi nihil ad officium, ad utilitatem omnia metiuntur. qui uero humanitatem, qui laudem, qui decus gloriamq; ſectantur, qui honorem rebus omnibus anteponunt, qui deniq; deos ipſos immortales imitantur, de liberalitate ſemper & beneficentia cogitabūt, atq; ita cogitabunt, ut non utilitati ſtudere, ſed officio potius intendere uideantur, idq; ſolum meditantur animo, omni utilitate reiecta. Cū multa dederint, quo pacto multo plurima dare, & fortunas omnes in munificentiam poſſunt liberalitatemq; conferre? nullius ingratitudine perterriti, quominus munificos ſe præſtent, quammaxime liberales, etiam in eos ipſos qui fuerunt ingrati, noua ſemper maioraq; beneficia cumulantes, quibus illi permoti aliquandò quoniam paucis non poterant, multis in ſe collatis emolliantur. Sicuti lignum quo durius & ad cædendum difficilius, eò crebriores uehementioresq; ictus incutimus, ut uſui bis eſſe queat. quod ubi fuerit cæſum, maio nobis uſui eſſe poterit, quàm quod nullo lare deciſum ac ſectum. Molle quidem & fletoſum, ſed grauia quæ ſunt & ponderoſa fer non poteſt. De gratia uero ita ſtatuamus, ut

nec tanquam futuram ſperemus, nec deſperemus, quæ aliquando poſſit eſſe futura. Quapropter caue cenſeas ſummoueri liberalitatem propter ingratos, nam quod paulo poſt adijciemus, beneficos nos etiam aduerſus gratos eſſe non poſſe, quoniam omnes quorum non eſſemus experti gratiam, cenſeri oporteret ingratos. quid hoc poteſt dici ſtolidius, id mihi plus quàm ridiculum uidetur, & philoſophiæ præceptis minime conſentaneum. ¶Eſt enim puerile quiddam, ut ab aliquo uno percuſſi, ab uniuerſis ſe putent eſſe percuſſos. Quod etiam ſi foret expetenda gratia, quod tibi nequaquam ſumus aſſenſi, non tamen quoniam unum offendemus ingratum, iccirco cæteros in ius uocabimus. Atqui durum eſt facere periculum, miſſum hoc faciamus, nolo diſſipari fortunas tuas, nolo profundi rẽ familiarẽ, ſed tantum quantũ ferre poſſis, uolo te in omnes eſſe liberalem, eſſe munificum, eſſe largũ atq; beneficum, etiam aduerſus inimicos, ut quod eſt præclare à Cleobulo dictum, efficiamur amici aduerſus ingratos, ut grati. At tu quoniã ſemel excidiſti beneficio, idq; (ut tibi quidem uidetur) inutiliter contuliſti, nulli amplius cenſes eſſe benefaciendum, uereris ne ſemper ſit tibi agendum apud ingratos. Dicam tibi quod eſt à Veneto quodam dictum non illepide, ut eſt ea gens omnibus quidem in rebus, tum maxime in hoc dicẽdi genere perpolita. Hic cum nauigare peregre inſtituiſſet, omniaq; iam eſſent parata, propinquos ad ſe domum uocari iubet, pridie quàm eſſet aſcenſurus in nauim,

domum

domum familiamq́ commendat. Ex his quidam cum lachrymæ excuterentur uehementer dehortatus, memorare cœpit quanta ſolent pericula impendere nauigantibus. Quibus cum ille nihil moueri uideretur, quò ruis inquit, an neſcis hanc tibi mortem fere eſſe fatalem? pater tuus in mari extinctus eſt, auus itē tuus extinctus in mari, I nunc tu, mari te audeto cōmittere? Tum ille, Auus inquit tuus in lecto deceſſit, & pater item tuus deceſſit in lecto. I nunc tu audeto in lecto dormire? An ſi nauis una perierit iccirco nemini putas eſſe nauigā-dum? Si quis media uia ceciderit nulli ampliuſ eadem eundem cenſes? Si quis igitur in ingratos inciderit, idq́ præter opinionem, nullis iā eſſe beneficia conferenda? An ſi quem ægrotum aliqua medicina curare non poteſt, iccirco cæteris eadem abhibenda non erit? Nimis timide ſentis ſi ita ſentis. Omnes uero qui munificentia & liberalitate utuntur, magnifici ſane habendi ſunt et nō parua laude digniſſimi. ſed hi magis (mea quidem ſententia) commendandi, qui ſæpe & multa nulla cum utilitate conferentes, in priſtino tamen benefaciendi ſtudio perſeuerant, etiam ſi mediocriter offendātur, ueluti pugnaciſſimus quiſq́ miles quāquam ſæpe repelletur, pro gloria tamen in cōfertiſſimas acies audebit irrumpere, maximū periculum honoris gratia contēnemus. Quod ſi omnibus in rebus præponenda eſſet utilitas quod tibi nequaquam aſſentiebar, illud tamē longe uideretur utiliſſimum, tacita tecum meritorum conſcientia gaudere poſſe, quanquam

In ingratos aut iam cecidiſſe, aut etiam caſurã dubitares, ut qui agrum ſeminauit alienum. et ſi ſibi utilitati non cedit, feracem tamen eſſe deſyderat, quoniã ipſe ſeminauit. Sed nec ad utilitatem referenda ſunt omnia, illa deficere poteſt, gratia non poteſt. Aut enim congregã-tur pecuniæ, aut in liberalitatem munificentiamq́ conferuntur. mercatorum eſt illud, hoc ad principes ſpectat, & eos qui robore quodam animiq́ue præditi magnitudine, iccirco ſtruendis opibus incumbunt ut poſſint eſſe liberales. Quod ſi tollantur beneficia, non domus, conſtabunt non ciuitates, non imperia manebunt. Quocirca Titum ſatis admirari non poſſum, qui eum amiſiſſe diem dicebat, quo non aliquod uel mediocre beneficium cõtuliſſet. Sed num Titus gratiam repetebat? id quidem fuiſſet beneficia fœnerari. Itaq; rejciienda ſit omnis utilitatis ſpes, ſi beneficus uelis, ſi clarus, ſi magnificus haberi. Sin commoditatem ſequi quàm gloriam malis, liberalitatis nomẽ deponas oportet, teq; ad fœnus quæſtumq́ traducas, quanquam hæc nimis ſæpe. Quæ hactenus dixi, non tam confutandi tui dixi gratia, quàm quòd in multis ita fere ſentiebam, iam adijciemus pauca, & quidem exiliter ac perieiune. Mox quum tui acumen ingenij pertentauerimus, cõcluſionem ex rebus ultro citroq; habitis (ſi tibi uidebitur) faciemus, abſoluta controuerſia. Ingratum dicis eum, qui neq; refert gratiam, neq; beneficium inficiatur, atq; eum ipſum primo loco ſtatuiſti. Porro qui negaret accepiſſe, ſecundo loco ponebatur.

nebatur. Cui uero accepti meriti excidiſſet memoria, eum tu tertio collocabas. Vltimus autem omnium, qui pro bonis mala, pro honeſtis turpia retuliſſet. Hic ingratitudini metas impoſuiſti, ut in hæc quatuor quidem genera ita conſummaretur, ut nihil omnino amplius habere uideretur, quod quidem eſſet adijciendum. nec ullos præterea ingratos eſſe iudicabas, tanquam omnia ingratitudinis membra ſatis ac diligenter expoſuiſſes. Sed uideamus an ſatis & omnia & diligenter. Equidem eſſe alia quædam genera ingratorum uideo, quæ à te neq; parum, neq; quicquam explicata, ſilentio prætereunda eſſe non puto, ne cum multa dixiſſe uideri uolumus, pauca admodũ eaque negligenter dixiſſe uideamur. Nam qui gratiam referunt occulte, qui pro maximis & plurimis acceptis meritis pauca quædam & exilia, qui tarde, qui inſolenter, qui ita deniq; diſſimulanter referunt, ut non referre gratiam ſed beneficium ipſi potius conferre uideãtur, ingrati profecto ſunt omnes, in tua tamẽ enumeratione minime reponuntur, nec ad genus aliquod aut membrum referri poſſunt. Qui gratiam occulte refert, quid intendit aliud quàm liberalitatis tuæ gloriam defraudare, abſcondere uirtutem, famam, laudemq; ſupprimere. Retribuit enim nõ tam propenſus ad gratiam quàm moleſte ferens, ſi tibi obligatus eſſe uideatur. quo fit, ut longe ſit is habendus ingratiſſimus, qui ſic eſt gratus, ut nihil habeat cũ gratia & charitate coniunctum. nõ melius illi qui magna cum acceperint, paucis ſe (ut ipſi

quidem putant) abſoluerunt. Eſt enim ita cumulanda gratia, ut non modo æquari beneficium exiſtimetur, ſed magnitudine ſuccreſcat immenſa. At quorum gratia ſera eſt, non fere aliter cenſeo iudicandos ingratos, quàm eos in ius uocandos, qui creditam pecuniam præſtituto tempore non ſoluerunt. itaq; non parua interdum mulctatione puniuntur. In gratia uero referenda ſic conſtitutum eſt tempus, ut tum maxime referamus, quum aut neceſſariã, aut ſaltem commodam futurum ei putabimus cui gratia debeatur. Rurſus quod refertur inſolenter, tantum abeſt ab ipſa gratitudine, quantum ab inſolentia comitas gratiaq; ſeiũgitur. Quid tu igitur cenſes iſtos ingratos, an non? Quod ſi cenſeas non ſane uideo cur eos omnes ſilentio prætereris. Itaq; ſtatuamus alia quædam ingratorum genera, niſi quid habeas quo poſſis iſta defendere. Nam quid ego de ordine ipſo dicam, quem nemo niſi ineptus non ridebit. Oblitos enim beneficij minus putabas ingratos, quàm qui pro bonis mala, & honeſtis turpia retuliſſet. Itaq; tertio loco ſtatuebas. Nam de cæteris nõ attinet dicere. ſunt enim ſatis cõmode collocati. Vtar uerbis tuis qui obliti eſſent beneficij, eos gratos fieri poſſe magna ui dicendi negabas. Quod equidem perlibẽter tibi concedo, ueluti, quod eſt ſemel à corpore truncoq; deciſum aut mortuũ, coire amplius in corpus aut reuiuiſcere nullo modo poteſt. Quocirca eſt in his gratia deſperanda, cum excitatricem memoriam penitus abiecerint, & in maiorem facile perfidiam impelli poſſint,

poſſint, ſi nulla officij recordatione teneantur. Qui uero mala nobis intulere, non poſſum nō ſceleſtiſſimos & deteſtabiles iudicare, poſſunt tamen præteritorum memoria leniri, et ad gratiam, beneuolentiam, officiumq́; conuerti, ut qui clauſis ſua ſponte oculis incedat, facile illos cum uolet aperiet. nec poterit nolle diu, & ſemitam à qua forte deerrauerat (quamprimum uoluerit) apertis oculis intuebitur, in eaq́; deambulando perſiſtet. Qui uero cæcis aut effoſſis luminibus huc illuc incertus oberrabit (rectam eundi uiam proſpicere cum nequeat) omni exiguo lapillo ceſpitabit. Qui ubi ſemel deflexerit à uia, ne cane quidem duce in eam amplius dirigetur. Nam (ut nos quoq; tuos Iones adducamus) erant illi longe ingratiſſimi qui aduerſus Athenienſes conditores ſuos cum Xerxe ſocietatem inierunt, bellumq́; inferre aſperrimum decreuerunt, eam urbem adorti à qua ipſi fuerunt quamſæpiſſime conſeruati. Sed uide quàm breui momēto ad gratiam reconciliari & beneuolentiam potuerunt. Themiſtocles tunc forte dux erat Athenienſium, is ubi Iones defeciſſe uidet, copiasq́; cum Xerxe iunxiſſe, periculi magnitudine perterritus, quoniam præſens alloqui nō poſſet, poſitis ſymbolis quocūq; eſſent Iones applicaturi per ſaxa hec ſcripſit: Quibus nunc uos ô bellum Iones infertis? his qui urbē ueſtram, qui mœnia, qui tecta, qui templa etiam ueſtra condiderunt, qui uos ſæpe iam in libertatem uendicauere, qui tociens & cum Dario & cum Xerxe bellum ne uos defererent ſuſce-

perunt, eos uos non deſeritis ſolum, ſed communem uobis atq; illis hoſtẽ inculcatis. Quã dementia, quo furore perciti tantum Iones facinus agitatis? Ite ad nos conditores ueſtros, quod ſi tute facere non poteritis, bello diſcedite, hoſtem noſtrum ueſtro præſidio ſpoliate ut Athenienſes non cum affinibus ſuis, ſed cũ ſolis hoſtibus certaturi. Iones uero cum hęc legiſſent, remis incumbentes, bello diſceſſerunt, Xerxem eorum præſidio nudatum, uincendũ profligandumq; Athenienſibus reliquerunt, quibus ſi tanta beneficia quæ Themiſtocles memorabat penitus excidiſſent, Athenienſes conſecuti uictoriam non fuiſſent, nec adduci Iones potuiſſent ut à Xerxe deficerẽt. Sed memoria domina & princeps meritorum quanquam errare permittit interdum, reuocat tamen & diutius in errore uerſare non ſinit. At uero qui nihil omnino recordantur, cur excuſari poſſint equidem non intelligo. Immenſa eſt enim memorandi uis in homine, & rerum multitudine non obtunditur, ſi modo quæ cõceperit frequenti cogitatione repetantur. Qui uero adiuti à nobis flagitium in nos aliquod aut ſcelus emoliuntur, male illi quidem, ſed ut uel mediocriter poſſint excuſari, uel quod ira impellantur, aut aliqua animi perturbatione (maxime ſi non iniuſta) moueantur, & hortatu atq; impulſu id faciant alieno, uel quoniam beneficium tarde duriterq; à nobis extorſerunt, uel quoniam quos primum affecimus beneficio, deinde ſumus perſecuti dolo, fraude, iniuria, contumelia uel neceſſitate compulſi,

& angu-

& anguſtia rei familiaris nobis aliquid eripuerunt, quibus rebus & ſi defendere crimen omnino non queunt, habent tamen aliquid præſidij quo ſe recipiant. Qui quoniam peccare ſe intelligunt, facile nacta occaſione ſeipſos corrigent, quod facere non poſſunt qui ſint obliti nec ulla neceſſitate, ſed ſola negligentia ſunt ingrati. Veruntamen ſi hæc tibi omnia concedamus, illud nequaquam aſſentiemur, demirari te deos aiebas, qui cum benefici quidem ipſi ſint & quammaxime liberales, & iuſticiam imprimis coli iubeant & charitatem, ingratis tamen tanti ſceleris licentiam impunitatemq; concedãt, cum iuſticiæ charitatiſq; hoſtes atq; inimici eſſe acerrimi uideantur. Nihil iſta opinione peruerſius, nihil quod deos magis offendat, quorum illud eſt proprium & ſempiternum bonos præmijs, ſupplicijs malos afficere Quid hoc poſſe fieri iuſtius arbitraris? Quid dignius maieſtate imperioq; deorum? Nam Pythagoram prætereamus, qui profectũ ſe ad inferos dicebat, uidiſſeq; illic Homerum atris ſerpentibus circumplicitum, Heſiodum quoq; columna quadam alligatum duriſſima dare ſupplicia, quod ingrati plurima de dijs mendacia cõfinxiſſent, à quibus erant in lucem uitamq; producti, & eam ipſam ſcribendi facultatem conſecuti. Quid Menedemus qui furiali amictus ueſte, arcadicumq; gerens pileum, xij. elementa, fraxineamq; manu uirgam, tragicoſqúe cothurnos, miſſum ſe ab inferis dicebat ſpeculatorem rerum atq; actionum humanarũ, quæ cum uidiſſet rurſus ſe ad inferos.

reuerſurum, omniaq́ dijs manibus renunciaturũ. At Democritus uir acutiſſimus ut Phyſicus, diſertus ut Græcus, duos opinatus eſt deos, quorum alterum beneficium, alterum pœnam appellabat. Præclare id quidẽ. Quid enim dici potuit manifeſtius? Pœna mulctantur mali, beneficio boni afficiuntur, niſi fortaſſe non ita ſentiebat, ſed eſſe beneficium deo quoniam illius omnia beneficentia & largitione conſtarent. Pœnam uero deum alterum grauiter mehercule & pręclare diffiniuit, quo demonſtraret qui beneficijs abuterentur, gratiam minime referẽtes, eos pœna quidem eſſe mulctandos, ut nihil ab hominibus agi poſſit uel impune ſi deliquerint gratiasq́ non egerint, uel ſine retributione ſi benefecerint. Hoc philoſophi, quorum ueſtigia ſequimur, de grato atq; ingrato ſentiebant. Nec arbitror uideri tibi Epicuro & Cyrenaicis illis aſſentiendũ qui nec curare deos mortalia, nec bonos maloſúe ſecernere, conſtanter quidem, ſed tamen inepte putauerunt. At qui opinione quadam ſtolida & uulgari concedi malis impunitatem putas, quoniam non extemplo puniuntur. Nã quæ apud inferos aliquãdo patientur, ea neq; exemplo nobis eſſe poſſunt, neque uoluptati Sunt enim in ſola credulitate conſtituta fortaſſe nõ uana. Sed nec mouere animos magnopere queunt, niſi quæ uel oculis noſtris uiſa ſunt, uel ab ijs accepta quæ uiderunt. Quocirca iſtos nunc inferos dimittamus, apud quos ſcelera ipſa ſatis quidem (ut opinor) acerbiſſima pœna diluuntur. Sed id nihil ad nos com-

moueñ-

mouendos, terroris enim cum multum habe-
ant, non omnibus uidentur eſſe. Ingrati qui
ſunt, quanquam nõ ſubito ſtatim fulmine cor-
ripiuntur, non hiatu telluris abſorbentur, non
mari, non flumine demerguntur, pœnæ tamen
obnoxij ſunt non mediocri. Quippe nullum
eſt genus hominũ adeo infenſum cæteris atq;
inuiſum, & in quos minus liberaliter munus
aliquod conferamus, quandam enim præſefe-
runt impietatem, ut eos ne intueri quidem ocu
lis ualeamus, omnibus odio ſunt atq; contem-
ptui. Quæ pœna maior, quod ſupplicium du-
rius, qui cruciatus excogitari poſſit acerbior?
quàm indignos omnium amicitia, beneficio,
ope, præſidio, beneuolentia exiſtimari? An im
punes eos cenſes appellãdos, quibus propter
commiſſum ſcelus infeſti ſint omnes? quibus
adhibẽtur nulla? qui aduerſis in rebus nullius
ope ſubleuentur? nullius auxilio foueantur?
nullius humanitatem ſentiãt & miſericordiã.
in ſecundis uero nullius congratulationem,
ſed omnium inuidiam atq; odium conſequan-
tur? Si qui Remp. & patriam prodiderunt, ſi
qui deorum immortalium templa diruerunt.
Et ſi ſcio hæc omnia ſine ſumma fieri ingrati-
tudine non poſſe, fortunis omnibus ſpoliãtur,
eijciuntur ciuitate, igni etiam atq; aqua illis in
terdicitur, ſed habent multos, quorum præſi-
dio ſuſtententur. Plurimi (ſi opem alio pacto
ferre non poſſunt) eorum calamitatem atque
inopiam miſerantur. Ingratos uero non ciui-
tate, ſed quod maius eſt, omnium animis præ-
cipitatos atq; deiectos nemo miſeratur. Non

illis aqua,nõ igni,ſed amicitia, ſed amore,ſed omni humanitate interdicitur, nec fortunis duntaxat amicorum,ſed ſperandi etiam libertate ſpoliantur. In ſecundis rebus deteſtandi conculcandiq́ uidentur,in aduerſis illudendi, et erumna miſeriaq́ digniſſimi iudicantur, ut flagitij loco ſit quotiens cuiusq́ ope ſubleuẽtur. Sagũtinis ab Hannibale obſeſſis,& P.R. quem ipſi ſæpe iuuerant, opem implorantibus,Romani auxilium non tulerunt, quibus partim flamma ſua ſponte cõſumptis, partim ferro ab hoſtibus interfectis, Hannibal maximis coactis copijs in Italiam cõtendebat. quo nuntio perterriti Romani,miſſis legatis,Gallos Hiſpanosq́ ſollicitant, ne penetrare illum in Italiam, ac per ſuos fines tranſitum facere patiantur,ſe paratos eſſe fœdus cum his æquo iure percutere, perpetuamq́ inire ſocietatem, ſi modo Carthaginenſium copias per ſuos fines iter facere prohibeant. Legatis deriſis contemptisq́ fere ab omnibus ſic reſponſum ferunt: Non pudet ó Romani ueſtræ nobis amicitiæ mentionem facere? qui Saguntinos amicos ſociosq́ ueſtros in poſtremo eorum periculo deſeruiſtis,ſuisq́ hoſtibus prodidiſtis? Quo uultu,quo animo,ſocietatẽ à nobis atq́ amicitiam poſtulatis? an audetis fidem nunc ueſtram polliceri nobis,qui perfidi nunc in Saguntinos extitiſtis? An qui pro acceptis beneficijs gratiam amicis referre neglexiſtis, eam nobis ne cognitis quidem nedum promeritis referetis? Extemplo hinc abite,& ad quorum aures Sagunti excidium nondum peruenit, ſocios

cios uobis aſciſcite, nobis autem perſuadere nequaquam poteritis. exemplum enim ante oculos habemus, ut in Romanos non plus habere nos ſpei, quàm fidei Saguntinis oporteat Illi optime de ueſtra Rep. meriti, decepti à uobis deſertiq́ perierunt. nos qui nullis proſecuti ſumus officijs, quam à uobis ſperare gratiã debeamus? Itaq́ legati Romani infecto negocio redierunt. Non mirum id quidem, mirandum magis fuiſſet ſi quicquã exoraſſent. Pulcherrimum eſt enim aliena in re periculum facere, tum id multo pulchrius, ſi facto periculo in diſcrimen minime ipſi ueniamus. Sed ne dici quidem poteſt, quantum omnium animos offendat ingratus, cui ſi etiam ignoſcatur à cæteris, ipſe ſibi certe non ignoſcet. Vritur enim aſſidua recordatione beneficij, niſi fortaſſe nõ recordetur, in ſeipſum omnem refundens culpam, ſuo ſe iudicio ſententiaq́ damnabit, nec ſuo tantum, ſed etiam alieno. Nullum enim tam turpe facinus, nullum ſcelus tam immane, nullum deniq́ tam abſurdũ deteſtabileq́ flagitium, quod uel mediocri non poſſit excuſatione purgari. ſolus ingratus (ſi uerum fateri uolumus) nulla unquam idonea excuſatione purgabitur, cum non odio, non iniuria, non iracundia concitetur, non caſu aliquo & fortuna, ſed ſua ipſe ſponte delinquat. Quo fit ut ingratos toto animo totaq́ mente deteſtemur & ne uita quidem, nedum beneficio dignos putemus, etiam ſi aduerſus noſtros inimicos ingrati fuerint. Adeo ingratitudo eſt ipſa nobis inimica magis atque infeſta, quo fit ut in-

gratum nemo rectis intueatur oculis, ſed omnes mala ei omnia, & calamitates omnes imprecentur, & ut uno uerbo complectar, ingratus omnibus eſt ingratus atque infenſus. Hanc tu impunitatem appellas, ego uero ita cenſeo nullum poſſe acerbius excogitari ſupplicium, nullos inueniri duriores & animo & corpori cruciatus, quàm omnium amore, fide, beneficio, beneuolentia, humanitate, miſericordia ſpoliari. Sed iam finem dicendi faciam, quanquam multa quidem à te dicta & grauiter & accurate, ſed ita tamen ut illis quoque litem intendere potuiſſemus, ſi modo tempus uoluntasque non defuiſſet. At uero iam ſol cœpit inclinare, & ipſi non omnia refellere propoſuimus, ea ſolum quæ uiſa eſſent quæſitu & inueſtigatione digniora. Tu uero ſi quid habeas ad hæc, quo te defendas, affer in mediũ. Quod ubi feceris, rem omnem arbitratu tuo, quamrectiſſime fieri poterit ſtatuemus. Quæ cum dixiſſit ſilentium aliquandiu ſecutum eſt. nam & uerebar ipſe cũ tanto philoſopho, in ea præſertim facultate contendere, et ſententiam meã ita retruſam ac labefactatam relinquere turpiſſimum iudicabam, ſed quod maiorem me in modum perterrebat, ingratum agere uidebar ſi à quo uno idipſum quod habebam diſciplinæ fuiſſem conſecutus, cum eo de philoſophiæ præceptione decertarem. Itaque cum cedere me illi reſpondiſſem, nec ullis in rebus aduerſari uelle, Non ita facias inquit, ne plus timiditatis habere conceſſio iſta uideatur, quàm uerecundiæ. Tum nos multa diximus cõſulto

& ple-

& pleraq; inepta, & inter ſeſe ipſa pugnantia, quo locus tibi foret, ut mea refelleres, uel (ſi modeſtius agendum putares) ſaltem defenderes tua. Proinde ſi habes tu quidem quo te tuaſq; rationes ac ſententias tueare, ne retice: Nam quòd uereris facile præſtabo, qui quidẽ plura dixi quàm quæ erant mea diſputatione dicenda, ut tuum iſtud acumen excitarem, teq; ad hanc diſſerendi conſuetudinem inſtituerem faceremq; promptiorem. Qua quidem re mirifice delectabimur, ſi frequens accedet exercitatio, et ex uſu ipſo diſputandi uim nobis quãdam, & quaſi naturam pariemus. Tum ego quoniam ita iubes non defugiam auctoritatẽ, malo enim imprudentiam requiras meam, q̃ uoluntatem accuſes. Equidem mecum ipſe cõſtitui nullius quàm tuam in me auctoritatem potiorem fore. Nec adulandi gratia dici putes cum tantum tibi debeam quantum homini nato. Itaq; iure optimo ſtatui tibi omnibus in rebus obtemperare, quem non ſolum hortatorem habui ad hæc ſtudia, ſed præcipuum adiutorem. Dicam igitur quambreuiſſime fieri poterit. Nam & ſi concuſſas uideo rationes meas, & tuis acutiſſimis argumentis uehementer improbatas, non tamen penitus arbitror eſſe deiectas. habent adhuc quo ſe præſidio tueantur, niſi tu nouum fortaſſe bellum indixeris, quod ſi feceris ne portæ quidem occludentur, facile nos deuictos eſſe patiemur. Non faciam inquit, nam & tempus & hic etiam locus admonuit, ut facto tandem dicendi fine, ubi quædam in tuam (ſi placet) ſententiã adiecerimus

domum ſtatim inde repetamus. Mihi uero placet inquam, & id uehementer expecto. Sed primum paucis ad ea quæ nuper dicta ſunt reſpondebo. Etſi præter ſpem euenit, ut de re tã plana, tamq́ manifeſta, tam acris contentio naſceretur, dicam tamen ipſe quæ ſentio, dicamq́ audacius hortatu tuo, quanquam uideo perquam iniquo me loco tecum hodie certaturum. Nam quid dici poteſt confidẽtius, quàm hominem me ignarum atque imperitum, & à Philoſophiæ ſtudijs penitus alienum atq́ expertem audere tecum de Philoſophiæ facultate contendere? cuius tanta copia in diſputando, tanta in repetendo memoria, tam denique incredibilis in refellendo uis & impetus quidam uehementiſſimus probandi confirmandiq́ omnia, ut ſæpe cum te audierim de rebus (ut ſoles) maximis acerrime diſputantem, in admirationem ipſe mecum uenerim non mediocrem. Nam & in dicendo tanta ſuauitas, tam aperta rerum maximarum atq́ ampliſſimarum explicatio, ut os iſtud diuinum quoddam oraculum eſſe uideatur. Nam & obſcuriſſima quæq́ cognituq́ difficillima ſic aperis, ut nihil omnino dici poſſit apertius atque facilius, quod non niſi ex præſtanti quodam ingenio ſollertiaq́ ſingulari, & omnium magnarum rerum atq́ artium ſcientia proficiſcitur. Neq́ enim in ſola philoſophia polles (& ſi ſcio illam ſolam eſſe nõ poſſe, in qua tu princeps excellis omnes) ſed in his etiam quæ ad communem uſum uiuendi pertinent. Quid dicam in his, quæ ad deos immortales, ad magnitudi-

gnitudines atque interualla, motus, traiectioneſque ſtellarum? Quibus in rebus & ſi ſæpe alias claruiſti, tum maxime in eo cõuentu doctiſſimorum hominum, quem Peruſini ſuperiore anno celebrarunt, omnium es ſapientiſſimus iudicatus. Aderat incredibilis numerus doctorum hominum, & quos equidem non contemno, eruditi uiri illi quidem & toto terrarum orbe delecti, ſed quaquam tibi neque ui neque memoria, neque ullo artis genere comparandi, ne in his quidem quæ ad religionem ſpectant deorum immortalium, quam unam facultatem illi maxime profitebantur. Quod ſi tantos uiros tua incredibili & prope diuina ſapientia ſuperaueris, & eorum dicta ſenſaque refelleris, ſi nemo tecum in controuerſiam et cõtentionem uenire ſoleat, quin eum uel reſpondendo mirifice confutes, uel inſtando copia & uarietate cõfundas, Quid eſt quod ego tecum audeam decertare? qui ſolum hoc biennium philoſophiæ ſtudia ſectatus, uix equidem prima illius elementa perdidici? Nam & Dialecticam, ſine qua neminem Stoici futurum putant in oratione ſapientem, ego uero ſemper aſpernatus ſum, tu uero tanta cura ſtudioque complexus, ut quædam his de rebus uolumina confeceris, quæ (ut ſunt) ita inſolubilia uideris appellaſſe. Mihi uero legere aliquando cupienti uia non dabatur, qua inſiſtere mihi potuiſſem. Nam quæ primum confirmas, recte quidem procedere uidebant, mirabili quodam contexta artificio, & acute ſubtiliterque concluſa. Rurſus eadem cum refelleres, miro

quodam modo cuncta reſcindebantur, ut quæ uera prius nullaq; in re ambigua putaueram, ea mox quamfalſiſſima iudicarem. Quæ quanquam ita ſe haberent, ſæpe me tamen ad legēdum inuitabant ſubtili quadam copia & uarietate pellectum, libenterq; & ipſe ad ea me ſtudia contuliſſem, ſed nec ingeniū, quod quidem his rebus eſſe debet acerrimum, nec tempus ſuppeditare mihi ſentiebam. Quo fit ut quam diſciplinam atq; artem antea ſæpe contempſeram, eius nunc uim & magnitudinem uehementer admirer, ſæpiſſimeq; in ea percipienda delecter. Quid dicam in Mathematicis, in quibus ipſe annum iam pene totum fruſtra conſumpſiſſe uideor. Te uero nemo in earum rerum cognitione præſtantior, ut non ſolum præſentia quæ ſint cernas, ſed etiam quæ futura præſentias. quod genus diuinandi non parū tibi peperit glorię. Sed iam ad rem ipſam accedamus. Enitar enim ſumma ope, ut ſi non grauiter & luculente, attamen breuiter circunciſeq́ue reſpondeam, ne quod ſpacij tibi erit opus ad cōcludendum, fruſtra meis id ineptijs conteratur. Primum itaq; omnium ut nos quoq; ordinem ſeruemus, ingratitudinis diffinitionem ex ipſius diuiſione confeciſti, quod & recte fieri cenſes, tanquam à Phyſicis quorum tu es longe princeps, uſurpatum, & ego tibi perbenigne concedo. Diffinis autem eſſe ingratitudinem quotiens beneficij gratia uel non ſatis digna referatur. Hoc tibi ieciſti fundamentum, quo me uagum ac fluctuātem magno quodam impetu retruſiſti, ut qui nullā mihi

mihi ſedem aut locum certa diffinitione ſtatuiſſem. Mox ingratitudinem malã non eſſe, quod neq; mali haberet rationem,& eſſet interdum à natura ipſa profecta,& à dijs etiam immortalibus frequenter uſurpata. Nam & hominum plurimos memoraſti, & animalia conquiſiſti permulta, quorum culpam non in conſuetudinem aut opinionem, ſed in ipſam refundere naturam uidebaris. De hominibus mox, id enim totum eſt de re noſtra. Nam quod ad feras attinet id nihil ad nos pertinet, de quibus nunc pauca dicemus. Nam ſi miluus agreſtis eſt ſemper, ſi indociles mures atq; hirundines, ſi hericini quoq; nulla excepti ætate manſueſcunt, ſi uiperæ, ſi coccycis, ſi omnium deniq; animalium exemplo nitebaris, quòd ubi coaluerunt omnem abijciunt memoriam beneficij, eamq; ob rem ingratitudinem in re & natura contineri non in opinione conſiſtere, nec eſſe tantopere accuſandam, quoniam naturam ipſam accuſaremus, à qua nihil poſſe produci mali, Ariſtotele autore, contendebas, Videamus per deos immortales, ne latius q̃ neceſſe eſt diuagemur, atque aliud inueniamus q̃ quod erat perquirẽdum. Quid enim aliud magis à gratia putamus alienum quàm feritatem? Quid ab ipſa illa de qua loquebamur munificentia & liberalitate remotius? Liberalitas quidem & munificentia, gratia, largitio, & quæcunq; communia ſunt eius generis in animo ſita ſunt, atq; in eo animo, qui quidem nihil habeat feritatis, ſed ſit beneuolus ac manſuetus, particepsq; rationis

Hinc maleficia, hinc beneficia gigni atq; oriri dicebamus. Quo igitur pacto feras aut beneficas eſſe dicemus, aut gratas, quæ animo careant et ratione, ſintq; ab omni humanitate beneuolentiaq; remotæ. Appello autem feras nō ſolum quæ ferociam & impetum nocendi habeant, ſed omnes quæ uel toto (ut ais) corpore, uel ſolius naturæ motu impulſioneq; ferantur, ex quo genere ne aues quidem excipimus. Non ignoras Stoicos tuos recte (ut opinor) de uiuendi ratione ſentientes, non exiguam feciſſe diſſimilitudinem inter homines ipſos & animalia cætera, ut nihil in illa iuris habere nō putent, quæ & rationem non habeant, & ſenſus nutu atq; imperio moueantur, tantumq; ſint ſemota à nobis, quantū ſupremo illo cœlo hæc infima terra ſeiungitur. Illinc nobis datus eſt animus, feræ uero ex hoc terreno globo naſcuntur. Nam quòd Pythagoras eſt opinatus migrare animos noſtros diuinos & ſempiternos in corpora brutorum, id opinionis iam prorſus obſoleuit, ut uanum & ſuperſtitioſum, & quod ad agreſtes illas & imperitas uulgi aures effundebatur. Gratus is maxime habendus eſt, qui retenta in animo memoria beneficij firmam habet rependendi & perpetuam uoluntatem, quam non impetu fert naturæ, ſed animi ratione metitur, uultque eſſe ſempiternam, quod eſt à feris totaliter alienū, cum nec memoria ſint aliqua, præſertim diuturna, nec animum habeant cum modo & ratione coniunctum, ducem atque imperatorem rerum honeſtarum. Minime igitur mirādum,

feras

feras ipſas nec præſtare beneficia, nec præſtita ſentire. quanquam multa uideo tradita memoriæ à uiris fortaſſe grauiſſimis, ſed interdum nimis leuia ſectatis. Demetrius phyſicus auctor eſt pantheram ferum quidem animal & natura truculentum, cum forte catulos qui in foueam ceciderant leuare nõ poſſet, ſedentem in uiam homini diu expectato mœſtã & quaſi ſupplicem occurriſſe, togaq; leniter acceptum ad foueam uſq; perduxiſſe, tum uero blandientem & manifeſto ſeſe dolore conflictantem, quid eum facere oporteret nutu ſignificaſſe. Mox eductis catulis uirum per deſertiſſimas ſolitudines comitatum, reddito nutu ac plauſu gratia tuto in loco dimiſiſſe. Sic aſpidem ab Aegyptio quodam educatum, dum forte catulos in illius domo peperiſſet, ex hiſq; unus hoſpitis filium interemiſſet, reuerſam ad cibum cognitaq; culpa, catulo necem intuliſſe. Sic etiam draconem arcadico puero à quo fuerat nutritus, opem attuliſſe. Mira de Delphinis memoriæ tradita referuntur, uexiſſe interdum pueros in intimum uſq; mare, eoſq; deinde ad locum priſtinum reuexiſſe, mortuis uero pueris, eos mœrore atq; anguſtia fuiſſe conſumptos. Multa noſtri maiores literis mandauerunt, quæ ſi animum inducere poſſumus, ut uera fuiſſe non ficta credamus, facile conſtat animalia quoq; ſentire beneficium & eſſe liberalia. Nam quæ de Cyro Romuloq; traduntur, quorum alter à cane eſt educatus, à lupa alter. Quid niſi tantam quantã natura ipſa patiatur beneficentiã ſignificare in brutis ani-

mantibus uoluerunt? Sic Sandrocottum Alexandri ducem longa fuga deſudantem à leone fuiſſe deterſum, pugnantem uero ab elephante quem nunquam anteà uiderat tergo exceptum. Multo mirabilius quod ſequitur. Gargoris q poſtea eſt Abydis appellatus, ab auo exponi iuſſus, erat enim ex filiæ adulterio natus, plurimarum lacte ferarum ubera ſua ſponte præbentium nutritus. mox ſuibus obiectus ut eum fame coacti lacerarent, illæſus remanſit. Poſtremo deiectum in mare, & in litus ſua forte depulſum ceruа quædam excepit eumq; denſiſſimis in montibus educauit. captus tamen à uenatoribus & auo dono datus tot periculis ferarũ beneficio ſuperatis regno ſucceſſit. At Platonis labijs cum eſſet infans, apes inſederunt, fuit deinde, ut accepi, ſuauiſſimus. Roſcium quum uix eſſet natus ſerpens implicauit, credo futuram corporis agilitatem uolubilitatemq; portendens. Quid Mida in cuius os formicæ triticum congeſſerunt? diuinabant, ut opinor, hominem illum fore quam ditiſſimum. Sic Hieronem illum optimum & clariſſimum uirũ amiciſſimumq; Populi Ro. expoſitum à patre, quoniam ex ancilla natus eſſet, apes ipſæ congeſto in os melle diebus aliquot aluerunt. Nec multo poſt, cum eſſet in ludo literis operam daturus, tabulam lupus eripuit, primaq; deinde bella gerenti & aquila in clypeo, et noctua in haſta cõſedit. Sed quid miracula perſequimur? hæc & his quæ ſunt ſimilia uel uera cenſenda non ſunt, ſed à uetuſtiſſimis ad quandam originis maieſtatem gloriamq;

amq́ꝫ conficta. Vel ſi pro ueris habenda cenſeamus, profecto non impulſu naturæ ſuæ feræ tanta beneficia præſtiterunt, ſed nutu potius & imperio deorum immortalium ad futuram illorum magnitudinem portendendam Quod facile quidem poteſt apparere, cum in alijs permultis quos non eſt opus referre, tum uel maxime in his quos ipſe paulo ante memoraui. Omnes enim ad id tandem præſtantiæ dignitatisq́ꝫ peruaſerunt, ut digni ſane uiſi ſint qui non quidem à feris, ſed à dijs ipſis immortalibus per feras alerentur, ut egregium quendam nec uulgarem ortum habuiſſe, & diuinitatis auxilio digni fuiſſe uiderentur. Quod ſi nec diuinitatem aliquam, nec rurſus figmentū credamus affuiſſe, cauſſam agimus meam, tametſi hoc modo agi non ualde contendo; nec feras beneficas exiſtimari uelim; quæ ſi eſſent fortaſſe beneficentia & ipſæ caperentur. Sed id nos aut in magno quidem diſcrimine ponamus benefecerint feræ, nec ne. Vicimus ſane ſi benefecerint gratæq́ꝫ fuerint. Sin uero nihil tale egerint, non iccirco de cauſſa decidimus. Cætera enim animalia uel nunquam potuerunt referre gratiam, uel extemplo duntaxat poſt accepta beneficia potuerunt, carent enim ratione atq́ꝫ memoria, ut niſi quæ præſentia ſint non proſpiciant, expertiaq́ꝫ rationis non niſi ui ſenſus impulſa moueantur. Senſus autem, ut ſæpe me admonuiſti, nec præterita admodum, nec futura complectitur, ſed ea ſola quæ præſentia ſunt poſitaq́ꝫ ante oculos intuetur. Gratitudo uero & ingratitudo non modo

in præſentium, ſed in præteritarũ futurarumq́ rerum cognitione memoriaq́ uerſatur. Adueniente hyeme tenere accipiter noctu paſſerem dicitur implicitum unguibus, pectoriq́ ſuppoſitum, cuius calore fotus à brumæ frigore defendatur. Mane uero cogitato beneficio, dimittit illæſum. Itaq́ ualet recens memoria in feris, ſed ea tamen diuturna manere nullo modo poteſt. Coccyx nutricem ſuam interimit, non eſt dicenda ingratitudo, ſed natura potius & uis quædam ita faciendi, quæ illi ab origine ſic uidetur inſita, ut eam naturæ ſuæ legem præterire non poſſit. Hominis autem præclara eſt diuinaq́ natura, & ea ipſa ita comparata, ut pulcherrimum & commodiſſimum in uita ducat liberalitate & munificentia uti ſempiterna, mutuaq́ue ſemper beneficia ultro citroq́ conferre. Habet enim animum moderatorem ac principem, et laudibus atq́ honeſtatis hortatorem, cuius nutu atq́ imperio gubernatur. Sic amicitiam colimus, ſic miſericordia tangimur, trahimurq́ humanitate. Amicos autem non ſolum natura cõparamus, ut aues atq́ feræ, quæ cœtus & greges cogũt, nec aliæ quàm aliæ ſeſe diligunt, ſed tantùm ſe uniuerſæ naturali quadam ſocietate coniungunt, nos arte, nos ſtudio, nos diligentia, nos officio cõfirmamur. Milui ſemper oderũt coruos, cygni aquilas, gryphes equos, noctuã cornices inſectantur, non quia priuata quædam interceſſit iniuria, ſed quoniam ita ferantur natura. Contra uero permagna eſt pauonis amicitia cum columba, ſi modo amicitia poſſit appellari.

Amat

Amat turturem pſitacus. perexigua eſt inter eos ſimilitudo naturæ. Quid tum? feruntur enim ſenſu quodam inſito, non uſu, non conſuetudine aliqua, quæ plurimum in amicitia ualet. Itaq; non priuatis beneficijs, non ſtudio non moribus ſeſe amant, neq; eſt aliquod inter eos quaſi diſcrimen amoris, ut alium quàm alium magis amare uideantur, nec ulla re aut in odium concitantur, aut conciliantur in amicitiam. Quod enim à natura eſt inſitum, conſtans eſt atq; perpetuum, uincitq; ſæpe natura rationem, illa ſtabilis manet, hæc loco temporeq; mutatur. Homo uero ſanctum & diuinū animal, non ſolum naturam habet inſitam, ſed etiam comitem animi rationem. Quædam illi ab animo rationeq; tribuuntur, quædam inſunt ab ipſa natura. Nam potum, cibum, appetitumq; coeundi (quoniam ſunt impermutabiles) negare certe non poſſumus à ſola, quam iam ſæpe dixi, natura proficiſci. Cæterum beneuolentiam, humanitatem, modeſtiā, manſuetudinem, clementiam, & imprimis liberalitatem (quoniam ſunt etiam ab animo et plerunq; permutantur) quis inficiari poſſit à ſola aut prouenire, aut confirmari ratione? Ratio uero non ſolum quæ ſunt ſequitur, ſed magis etiam quæ uidentur. Itaq; ſolet uel ignorantia uel nequitia & improbitate loco temporeq; permutari, ut quos habuimus amicos aliqua ſtatim de cauſſa fiant inimici. qui fuerunt liberales auariſſimi quidem efficiantur. Video campum mihi patere latiſſimum ſi hominis præſtantiam complecti uellem, diſſi-

militudinemq; à cæteris animantibus, à quibus tantum (mea quidem ſententia) diſtat, quantum nec à nocte dies, nec cœlum à terra ſeiungitur. ſed non oblitus inſtituti dicam ſi fieri poterit quābreuiſſime. Omnis noſtra uita dandis accipiendisq; muneribus, & alterna quadam liberalitate mutuaq; beneficentia cōtinetur, totaq; ex charitate & beneuolentia cōſtans in officio & ratione uerſatur. Hinc nouas eorum quos ſæpe nunquam uidimus amicitias comparamus. Hinc laudem, decus, gloriam uendicamus, diuitias, opes, dignitatesq; conſequimur. Nam quid tot principum præclara geſta, tanta maximorum potentiſſimorumq; regum magnificentia memorat, in quibus nihil omnino poteſt eſſe peruerſius quàm non eſſe beneficos. Nemo tam diues & cui rerum omnium abundantia copiaq; ſuppeditet qui non aliorum egeat adiumento. Si calces domū, ueſtimenta & cætera id genus ad uſum rei familiaris attinentia conquiremus, nō profecto à nobis ipſis hæc omnia, ſed ab alio quodam quærere oportebit. hinc ciuitates & hoſpitia. hinc fora, hinc deorum immortalium templa conſtituta, ut homines multi qui in ſolitudine degere uix potuiſſent, in ſocietatem unaq; mœnia conuenirent, ubi ſimul habitantes mutuam inter ſe operam auxiliumq; præſtarent. Feræ autem (quoniam progreſſi ſumus fortaſſe longius) nec ad nidos conficiendos, nec ad aliquid tale cuiuſquam operæ uidentur indigere. Itaq; ſingulæ ſibi nidos ædificant, nouas amicitias parant nullas, liberali-

tate

tate prorſus & munificentia uacant. Si quid habent ſocietatis id habent à natura, ſed nec alia cibum alij concedet unquam, nec aliena ſuis in nidis oua ſuſcipiet, fouebit, educabit. Quid in homine? facimus conuiuia, & quod eſt multo (ut arbitror) liberalius, hoſpitij iura ſeruamus, amicos, filios, & propinquos alimus, ſuſtentamus, erudimus, incredibiliq; ſtudio & humanitate complectimur. Sed (ne longe à calle deerremus) nec gratæ dicendæ ſunt feræ, nec rurſus ingratæ iudicandæ, ueluti lapidem neq; uiuum dicimus eſſe ſi moueatur, neq; mortuum etiam iacentem appellamus. Quod enim uitam nunquam habuit, occidit nunquam. Carent animo feræ, carent ratione & memoria, non igitur beneficium accepere. quod ut à ſolo eſt animo profectum, ſic in ſolo etiam animo collocatur retineturq; memoria. qua ſi excidat, tum demũ maxime efficiemur ingrati. Quæ autem de terra obijciebãtur, idẽ tibi cenſeo reſpondendum, neq; beneficã eſſe, neq; liberalem, neq; maleficam, neque ingratam exiſtimandam, cum beneficium quod à ſolo eſt animo referre & præſtare non poſſit. Nam quod uictum nobis atq; alimenta ſuppeditet (ut ipſe grauiter quidem & prope diuine memoraſti) non magnopere me mouet, habet enim id iniunctum à deo & à natura ut gignat animalia, foueat, alat, atq; ſuſtentet, quo tanquam munere fungatur ſuo. Quod uel ex hoc licet intelligere; Nõ em̃ magis in hominem q̃ in animantes alios uidetur eſſe benefica. quæ ſi aliquot in locis eſt peſtilens, ut ſatæ fruges

aut nequaquam omnino, aut pernicioſæ mortiferæq; naſcantur, id uel ex cœli fit inclementia, uel ex his quæ ſub terra ſunt uenis metallorum, quibus neceſſe eſt ſementes aut inficiantur, aut extinctæ funditus nequaquam oriantur. Quid in aquis? late uideo patere naturam, alias peſtilentes feræ non bibunt, aliæ ſtatim ſi bibantur interimunt. Habet Arcadia fontem prope agrum Nonacrinum, quem ab effectu ſtygem ueteres appellauerunt. Contra uero in Baiano noſtro, quem in locum tu ſæpe ſeceſſiſti, cum temperie cœli, tum maxime loci amœnitate pellectus, quod fontes longe ſaluberrimi. Quid illum Dodonæi Iouis fontem (ut nos quoq; luſiſſe uideamur) faces incendit extinctas, extinguit incenſas. Quid illum alium Iouis Hāmonis? Quid alium ſolis in Troglodytis gelidos interdiu, noctu uero calidiſſimos. Mirū id quidē nec tantopere mirandum, ſi feruerent interdiu. Nam & fontem Haleſinæ cytharæ ſono cōcitare ferunt, qui de magnis maiora loquuntur, & quaſi ad tripudium proſilire. Sed hæc omnia neſcio equidē an ad aliud quàm ad naturam ipſam referantur, in qua nihil profecto loci habet ingratitudo, quæ in opinione potius (ut arbitror) ſita eſt, quàm in re atq; natura. Idem in elementis alĳs oſtendiſſem, ſed uideri fortaſſe lōgior potuiſſem, & tibi multo notiora ſunt omnia. Quamobrem non conquiramus quæ nihil admonere me poſſint. Plus enim ab animo hæc, quàm à cœlo terra ſeiunguntur. Animus ipſe gratiarum eſt domicilium, quo quicunq; uacant

cant nec ſentiunt gratias ut admittant, nec beneficio aliquo maleficioq; tãguntur. Animus eſt liberalis, idē largus atq; beneficus. Quippe ſi quoduis ampliſſimum munus, ſi uniuerſum ærarium, ſi deniq; uitam ipſam, idq; animo inuito, in aliquem conferamus, non ſumus dicendi benefici. Contra ſi maxima detrimenta, ſi acerbiſſimas calamitates, ſi cladem uel amicis & familiaribus noſtris inferamus, idq; faciamus inuiti, ingrati exiſtimandi non ſumus animo. Ex omnibus enim rebus, quas dij immortales hominum generi tribuerunt (ſunt autem innumerabiles) nihil ſibi referri poſtulãt, præter animum expeditum atq; ſyncerum, & omni terrena contagione uacantem. ſic auſpicia, uota, cerimonias, litationes, ſacraq; ſolennia tum demum rite fieri opinamur, quum animo fiunt puro, & ueſtibus illis prope ſimillimo, quæ non niſi candidiſſimæ ſolent adhiberi. Sic etiam quæ ad noſtram pertinent religionem, omniũ quæ ſunt, quæq; fuerunt optimum atque ſanctiſſimum animum expetunt longe puriſſimum, nullo fuco, nulliſq; obſcœnis atq; illecebris deprauatum. Dij nanq; immortales non munera intuentur, quorum minime illi quidem egent, ſed animum reſpiciũt, cuius affinitate & tanquam amicitia delectantur, quē ſi pollutum contaminatumq; cognouerint, nihil ſecum putant habere commune, ſed à ſua potius natura deerrantem, exutum excellentia ſua cenſent, cœleſtiſq; diuinitatis propinquitate ſpoliatum. Vides quo me tanquam in altum deducat oratio, ſed contraham

uela, ne in peregrina mihiq; incognita maria deuehamur. Deos tu quidem dicis imitandos, ſed illi ab animo repetunt beneficiū. num igit à trunco? num à lapide? num tandē à feris ipſis num etiam à terra, quam tu maxime contendebas eſſe beneficam? Mihi quidem perſuadere non poteris ut hāc ipſam gratam ingratamúe dicendam eſſe fatear. Etſi ſcio in eam te ſententiam (non quidem quòd ita ſentires, ſed tentādi mei gratia) pleraq; neq; uera, neq; probabilia conieciſſe. quanquam ſurdo fabulam decātaſti, meliora quædam memoria teneo, eaq; à teipſo in æquum erant ocium diſputata, non iocandi aut tentandi mei, ut nunc, gratia, ſed erudiēdi potius & ad philoſophiam iſtam tuā claram atq; uerisſimam recto (ut dicitur) tramite perducendi. Quocirca feras iſtas procul abijciamus, exemplo enim nobis eſſe nō poſſunt, ut qui eas imitari uelint, hi maxime feræ dicendi eſſe uideantur. hi rationem quam habent aſpernantur, illæ nunquam rationem habere potuerunt. Sed iā ad homines ueniamus, ut in area noſtra latius aliquando uerſemur. ſunt enim totaliter de re noſtra. ſed eos quoq; quābreuiſſime perſtringemus, ut tempus tibi relinquatur ad concludendum. Nam eſſe deos ingratos non attinet dicere, niſi maxime & uideri & eſſe uelimus ingrati, qui ſi aurum (ut tu dicebas) pro farre non referant, caue tamen ingratos cenſeas eſſe dicendos. ſciunt eñ quid nobis (ut ait poëta) rebusq; ſit utile noſtris, quid etiam unicuiq; referendum, ſumusq; homines (ut ait idem) illis quàm nobis multo

chario-

chariores. Quocirca cum dijs hac in re mini-
me cōtendamus. Sed ego uim tuam memoriæ
incredibilemq́ rerum omnium noticiam ue-
hementer admiror: Nam quæ in philoſophia
grauiter & copioſe loquebaris, nunquā mihi
aliter perſuaſeram. ſciebam enim eſſe te om-
nium in ea facultate doctiſſimum. Sed quæ ad
hiſtoriam pertinent nullam tibi fuiſſe uel cu-
ram uel noticiam arbitrabar. Verum unde tot
efficaciſſima uetuſtiſſimorum hominum exē-
pla manarunt? qui tot ingratos undiq́ tanquā
ex hiſtoriæ agro unam in aream congeſſiſti,
ut inficiari iure non poſſim te non ſolum phi-
loſophum eſſe acerrimum, ſed omnium aliaꝝ
magnarum rerum diligentiſſimum inquiſito-
rem, ut tanquam Leontinus ille, omni de re
poſſis q̃ accumulatiſſime diſputare. Hoc qui-
dem philoſophus mea ſententia melior, quòd
ille ſibi auream (ut ferunt) ſtatuam collocauit.
Te uero nihil ad oſtentationē, ſed ad ueritatē
omnia referentem nulla unquam præcipitem
egit ambitio. Sed ne feramur lōgius, ingratos
iſtos paulisper (ſi placet) conſideremus, qui ſi
fuerint natura ingrati, fateor neceſſe eſt meā
me ſententia eſſe deiectum, ſin uero nec natura
nec omnes in ingratitudinem inciderūt, uelim
ab iſta tua tam acri ui & oppugnatione deſi-
ſtas, meq́ meis ſedibus ſtare patiaris. Primū
omnium mihi Diogenem, tanquam eſſet ali-
qua mihi cum Diogene contentio, mordacem
ſane hominē ut Cynicum, ingratū tamē dicen
dum eſſe nō arbitror. qui ſi conuicijs perſeque
batur omnes, quid aliud agebat q̃ præcipuam

quandam in uniuerſum genus humanum cha-ritatem? Vide ne me mordeas Diogenes (dum hæc à te poſtulo) quid oblatrabas malis, quid cenſeamus fuiſſe reſponſurum, niſi id quod ali quando reſpondit, quoniam uitijs perditi mores haberent longe turpiſſimos. Quid rurſus iraſcebaris bonis, quoniam (inquit) inter malorum uitia flagiciaq́ue uerſarentur. Vtriq; ſane obiurgatione digniſſimi. An igitur ingratitudinis illum cenſes accuſandum? Quid parentes ipſi dicere nobis beneuolentius potuiſſent quàm ut nec eſſemus ipſi mali, nec cum malis uitæ conſuetudinem haberemus? Bonos ille inueniri paucos exiſtimabat, quos interdum per meridiem lucerna quærebat, ſi qui tamen inuenirentur boni, eos imagines dicebat eſſe deorum. Quàm præterea gratus in Corinthiū Xeniadem, à quo quum eſſet emptus liberos eius ſingulari cum diligentia ſanctiſſimis atq; optimis diſciplinis erudiuit, & tu eum appellare audes ingratū? Quid de Democrito atq; Heraclito dicam? quorum alter deliramenta ridebat humana, miſerabatur alter, ut ingentem quandam charitatem in omnes uideantur habuiſſe mortales, quibus non hæc caduca & fluxa conſectanda, ſed uirtutem & diuinarum æternarumq́ue rerum contemplationem habendam eſſe monſtrabant, quod ipſi rebus cæteris contemptis atq; deſpectis omni ſoluti cura faciebant. Potuit fortaſſe ob hoc durior uideri Democritus, quòd per deſertas ſolitudines, perq; hominum ſepulchra oberrabat, an putas ut mortuos etiã irrideret? minime id quidē

opinor,

opinor, ſed ut nullis turbis ac cœtibus impeditus, & quaſi ad mortuos abſtracti animi contemplatione traductus, quæ uellet expedite libereq; contemplaretur, nec diſtraheretur animus occurſu & præſentia rerum alienarum. Hoc ſi odium generis humani dicendum, ſi rurſus ingratitudinem appellandam eſſe cenſeamus, multi profecto ſanctiſſimi uiri atq; optimi in eandem incidiſſe calumniam, & humanitatis inimici fuiſſe aſperrimi uiderentur. qui cum patrum noſtrorum, tum etiam noſtra memoria patrijs laribus, urbaniſq; amœnitatibus et domeſticis, prætermiſſis delitijs in ſyluis ac montibus uitam omnem ſolitarij peregerunt, ne ſe humanis contaminarent illecebris, et animum habẽtes liberum atq; ſolutum, nulliſq; rerum humanarum contagionibus & quaſi uinculis circumplicitum, ſe totos ac liberos ad contemplandam deorum immortalium gloriam magnitudinemq; cõferrent. quos ego ſi appellem ingratos, tam inique faciam quàm qui quod ipſi præſtare non poſſunt, id carpere nituntur in cæteris. Timonem uero, quem ais Athenienſem inficiari non poſſum hominem fuiſſe duriorem & natura fortaſſis ingratum. quid tamen ſi ab animo eius diſſentiebat oratio, nũquenquam interfecit? num hoſtibus patriam prodidit? num eius urbis incendio conflagrauit? num deniq; quenquam factis offendit? nõ poſſumus dicere id quidẽ, ſed fac fuiſſe omni ut ais rebellem humanitati, & hominem, ſi hominẽ dicendum putamus, natura duriſſimum nam mihi non accuſare naturam placet. Nec

Timonem iſtum magnopere defendam, quis illum exitus excepit ciues ſuos ut ſeſe ſuſpenderent admonentem, nonne publice cæſum lapidibus obruerunt? quod non feciſſent niſi ingratitudinem rem eſſe malam, & ſummo dignam ſupplicio iudicaſſent. & erant Athenienſes non imperiti rerum exiſtimatores, & in maximis etiam ſceleribus ſola (ut ferunt) cicuta contenti, in Timonem uero tanquam aliquod maius facinus auſum, & reum ingratitudinis plus excogitandum ſupplicij putauerunt. ego uero nunquam inficiabor & Timonem inhumanum, et multos aliquando ingratos extitiſſe, ſed in his (ut ſæpe diximus) naturam accuſandam eſſe nõ puto. Fieri enim poteſt ut cauſſa aliqua, quæ ſit nobis incognita, fuerint ingrati. Sed ego non quæro (non eñ id nunc agitur) ſint ne ingrati, quorum ego numerum ſcio eſſe quammaximum, ſed an ſit ingratitudo habenda naturalis. Hæc nunc igitur controuerſia, quæ cum abſoluta ſit parum admodum mihi erit elaborandum, quanquam in arctiſſimas tu me fauces atq; anguſtias compuliſti, ut niſi pedem referam effugere nullo modo poſſim. Bonã eſſe ingratitudinem ideo contendebas, quoniam eſſet à natura. Naturalem autem propterea dicebas, quoniam multi non caſu aliquo, ſed nati potius uiderentur ingrati. Naturam autem ita cõparatam, ut nihil niſi quod bonum eſſet excogitaret, nihilq; gigneret, quod quidem eſſet in mali ratione reponendum. Poſſum hæc oĩa confiteri, poſſum rurſus negare omnia, quod ſi fecero, magis

meæ

meæ ſeruiuero cauſſæ, faciliusq́ iſta tua tela reppulero. Quid ſi Pyrrhonios illos uelim imitari? qui nihil uel natura bonum, uel natura malum opinantes hæc quæ apellamus bona, quæ etiam mala, quæ honeſta, quæ turpia nominamus ſolius opinionis eſſe uoluerunt. Quod ſentiebat Archelaus, haud abſurde fortaſſe: Neque enim temere ad id opinionis inducebatur. Quid poteſt uideri nobis calamitoſius morte? Parẽtibus & propinquis noſtris è uita migrantibus mœſti lucem non aſpectamus, plangimus, lamentamur, manus pedesq́ concutimus, capillos etiam & ueſtimenta proſcindimus. nihil hoc luctu miſerius. Sunt tamen qui hoc non ſolũ idipſum moleſte non ferãt, ſed parentũ filiorumq́ obitũ cantu ac lætitia proſequantur. quales in Aſia tradit Euripides, quorum cum naſcuntur liberi, ululatus undiq́ exaudiuntur, quoniam in miſeriã putant natos eſſe ſempiternam. mortuis uero congratulantur, tanquam rem adeptis longe præclaram. Vide quid agat opinio, nos mortuos lugemus tanquam omni priuatos felicitate, illi naſcentes deplorant tanquam in miſeriarum & tempeſtatum mare deiectos. Perſæ filiarum nuptijs permiſcentur, nihil apud nos deteſtabilius. Quidã parentum cadauera torrere ac comedere dicunt, nihil apud nos poteſt eſſe nefandius. Quid ita ſiquis me roget? nihil afferam præter opinionem? quæ tamen illis quoq́ poteſt eſſe probabilis. Satius enim putant in filiorũ uiſceribus condi corpora parentum, quàm humi ſita uermibus aut ſerpẽtibus

deuorari,q̄ pie facere opinantur. Tanta igitur rerum omnium uarietas,non à natura quę una eſt atq; eadem apud omnes,ſed à ſola opinionum diuerſitate manauit. Nam ut eſt cuiq; de re aliqua perſuaſum,ſic uariam fert dicendi faciendiq; ſententiam,non quòd ita ſit ſemper quale ſentiatur. Magnæ ſunt uires opinionis, radices enim emittit altiſſimas, quæ cum animo inſederunt atq; inueterauerunt uno conſenſu multorum, deleri ac funditus extirpari non facile poſſunt. Sed tamē miſſos faciamus aporeticos, eorumq; principem Pyrrhonem abijciamus,nihil natura neq; turpe neq; honeſtum exiſtimantem, ſed ad hanc quam diu agimus opinionem & conſuetudinem omnia referentem,cui ego ne forte parum ſit à me nequaquam aſſentior. Dedit nobis natura lumina quædam honeſtatis, ad ea nos qui per uitiorum tenebras obſcuri atq; incerti diuagamur,ſuo ingenti ſplendore dirigimur,quę niſi prauis moribus extincta fuerint, ad quamuis nos gloriam magnitudinemq; perducent. Placet igitur imitari Stoicos, qui cum uirtutem omnium humanarum diuinarumq; rer̄ optimam & prætioſiſſimam fateantur, uitia maxime illi contraria atq; aduerſa putauerunt, eaq; pernitioſa eſſe,& ad bene beateq; uiuendum nullo modo conducentia, nec ita nudam naturam relinquendam putauerunt, ut non multa illi bona ineſſent atq; honeſta,quæ ſua ipſa ſponte produceret. Sed uideo te mutaſſe ſententiam, nec in eadem qua prius opinione perſiſtere. Quotiens ipſe me admonuiſti non

omnia dicenda eſſe naturalia quæ reperirentur in natura, ſed ea ſolum quæ uel ſemper, uel plerunq; contingerent. Multos enim uidemus cæcos, an ſit cæcitas illa naturalis? Datum eſt nobis lege naturæ, ut bipedes, ut rationis mẽtisque participes, ut apti deniq; ad ridendum oriamur. At ſi quis uel uno pede uel pluribus quàm quibus naſci homines ſoleant, uel hebes atq; inſanus & rationis expers oriatur, quis eſt qui dicere auſit ortum hunc eſſe naturalem & non potius contra naturam factum? Riſit ſemel in omni uita Craſſus. Zoroaſtes uero qua die natus eſt riſiſſe fertur. Credo propter ſydera & ſtellas, quas eſt poſtea ſumma cum diligentia contemplatus. At Demophon Alexandri miles egregie tremebat ad ſolem, caleſcebat ad umbram. An igitur hæc talia, quæ pauciſſimis contingant cenſes dicenda naturalia? Quod ſi multi ſunt ingrati, quod ego tibi nunquam ſum inficiatus, ſi multi ſcelerati ac deteſtabiles, ſi nulla deniq; ciuitas improborum uacua, ut ait Xenophon, quod propter tam immenſam multitudinem neceſſe eſt euenire, quid nam aliud ingrati, quid mali deteſtabilesq; dicuntur, niſi quia legibus naturæ non parentes eius ordinem funditus peruerterunt? Magna uis eſt naturæ, optimum ſibi in omni rerum procreatione ꝓponit, ſed tamen ut Democriti careat medicamẽto, quo boni, pulchri & fortunati liberi naſcebantur. Deficit interdum, & quod proponit præſtare non poteſt. à quo ſi quid gignatur mali, quod fere non accidit, id præter ſuum morem eueniet. Fures

quottidie ſuſpenduntur, adulteri & parricidæ & qui ſunt eiuſmodi acerbiſſimis ſupplicijs cruciãtur. Cur ita magnus eſt numerus eorũ? ſed ut bonis æquari non poſſit. Putas ne datũ natura, ut adulteri, ut parricidæ, ut fures efficiantur, quoniam multi inueniãtur tales? Ego uero ita ſentio, ſed recte ne ſentiam neſcio, hoc tantum ſcio te quoq; idem aliquando ſenſiſſe, eam rem ſolum appellandam eſſe naturalem, in qua aut omnes aut pleriq; ſemperq; conſentiant. contra uero naturam omnia quæcunq; rara inſperataq; contingant. Quod ſi P.R. aduerſus plurimos eſt habitus ingratus, quod ego tibi plane non aſſentior, ſi Thebani, ſi Carthaginenſes, ſi deniq; permulti, modo id uidendum eſt, an & ſemper & in omnes fuerint ingrati. In exilium profectus Aphricanus ingratam patriam appellauit, nolo diſputare an recte appellauerit, cui & conſulatus ante tempus & honores ampliſſimi decreti, orantem præterea tanta turba in capitolium ſecuta, ut magiſtratus pene ſoli & ſubſellia uacua remanerent. At uero quoniam Petilij diem illi dicere uoluerunt, uocatus in iudicium & cauſſam dicere iuſſus, patriæ ingratitudinem exprobrauit, Quid ſi iudicium uel amore uel magnitudine rerum à ſe militiæ geſtarum, uel auctoritate deuitaſſet, quantam legibus feciſſet iniuriam? ſuſtuliſſet æquitatem, ius patrium peruertiſſet, & libertatem P.R. à ſe defenſam offendiſſet. Idem in Camillo, pluris enim auctoritatem publicam quàm priuatam dignitatem facere uoluerunt. Quo plane licet

cet intelligere Romæ non tam priuatam gloriam paucorum, quàm publica legum iura ualuiſſe. Idem in cæteris cenſeo eſſe dicendum. Nullam enim arbitror Remp. tam dementem eſſe potuiſſe, in qua plurimorum ſententiæ uigent, ut in ingratitudinem communi omnium cõſenſu uel errore aliquo, uel dolo auariciaq́ conciderit. Sed fac omnes fuiſſe ingratos quos ipſe paulo ante memoraſti. Non eñ eſt contra me. Illud modo uidendum eſt, an fuerint & omnes & ſemper ingrati. uel id ſi nimium tibi uideatur, an pleriq́ & frequẽter. Quod ſi eſſet non poſſem non aſſeuerare ingratitudinem rẽ eſſe naturalem, nec ulla reprehenſione dignã, ſed longe opinor aliter. Nam ſi Cn. Pompeius male egit cum Carbone, ſi Popilius in Ciceronem, Sextilius in Cæſarem oratorem, Beſſus in Darium multo fuerunt ingratiſſimi, num eos cenſes in cæteros omnes? num etiam ſemper ingratos extitiſſe? Quid ſi grati fuerunt aliquando, uel in eoſipſos quibus poſtea fortaſſe non ſine cauſſa nocuerunt? Sed non eſt propoſitum cauſſam agere ingratorum, quos ego ne uita qnidem, nedum patrono dignos exiſtimo. Sed quid ſi iſti, quos nunc tã uehementer accuſas aliqua in re laceſſiti atque offenſi, non tam inferre quàm ulciſci iniuriam putauerunt? Sed eos ut dixi minime defendo, pauca tamen afferam exempla maiorum, eaq́ perbreuiter, ut quid illi de ingratitudine ſenſerint intelligere ualeamus. Primum omnium P. R. conſyderemus, quem tu quaſi reum capitis damnare uidebaris, quoniã in

plurimos fuiſſet ingratus, qui ſi de ſe optime meritos non ornauerit ſed contempſerit, non gratia ſed ignominia perſecutus fuerit, ſupplicijs quamuis duriſſimis afficiantur. Sin uero qui uel in officio & ſocietate manſere, uel in rebus aduerſis opem auxiliumq; tulerunt, maxima ſunt ab illo beneficiorum præmia conſecuti, eum ſi placet ab hac quaſi forenſi decertatione liberemus. Etenim cōſyderanti mihi ſæpenumero, & rerum à P. R. domi militiæq; geſtarum magnitudinem cogitanti, nulla maior cauſſa uideri ſolet ad tantam illum nominis atq; imperij gloriam prouexiſſe, quàm ingens quædam & incredibilis actio gratiarum, et beneficiorum admirabilis compenſatio aduerſus omnes à quibuſcunq; beneficium uel perexiguum accepiſſet. Quibus enim præmijs ciues ſuos proſequebatur qui præclarū aliquod facinus pro Rep. peregiſſent? eorum augebat dignitatem, auctam uero opibus, auctoritate, gloria exornabat, quibus prouocatus optimus quiſq; labores duriſſimos terra mariq; perpeti, capitis pericula ſubire, mortem pro patria oppetere non dubitabat, qui niſi cum priuatim, tum publice fuiſſent exornati, neſcio an tantam ad eas res gerendas animi magnitudinem contuliſſent. Omnibus enim qui dignitatem P. R. atq; imperium tuerētur, qui Remp. augerent, eamq; diligēter adminiſtrarent, maxima erant propoſita premia. Quippe qui inſignius quicquam domi militiæque geſſiſſet huic coronæ, huic ſtatuæ, huic ouationes, huic triumphi, huic ornamenta, huic mille rerum

geſtarum

geſtarum inſignia parabantur. Nam quid arbitraris Romanos tot genera excogitaſſe coronarum, niſi ut ciues ſuos, qui aliqua uirtutis gloria floruiſſent, laudum meritis proſequerentur ampliſſimis, eosq; ad res magnas obeundas ardentius excitarent. Qui urbem aliquam obſidione liberaſſet, obſidionali donabatur corona. Ciuica, qui captum ciuem hoſtibus eripuiſſet. Qui uero primus in hoſtium muros proſiluiſſet, muralem, qui primum in caſtra hoſtium irrupiſſet, caſtrenſem accipiebat. Quid in bello maritimo? qui primus in hoſtium proſiluiſſet nauim, nauali, quiq; illorum magnum numerum uel mari uel terra cæcidiſſet, triumphali, qui non magnum fudiſſet numerum, tamen bellum parta uictoria confeciſſet, ouali coronabatur. Et ne quid ſine premio fieri poſſe uideretur, ſi qui bello cum ipſi non interfuiſſent, aliquid tamen pro imperatoris uictoria procuraſſent, hi quoq; ſua uirtutis ornamenta conſequebantur. Imperatorē ſi quis in bello ſeruaſſet, huic etiam Senatus aſſurgebat, unà eſſe propeq; aſſidere iubebat, munerum uacationem ipſi patri auoq; paterno concedebat. Et quod multo mihi pulcherrimum uideri ſolet, ſi qui ſibi coronam uirtute in uita peperiſſent, eandem mortuis, non illis ipſis ſolum, ſed eorum etiam parentibus imponi, laudesq; clarorum hominum ad cantus & tibicinem in concione laudari uoluerunt, quod genus laudis Nenia dicebatur. Maiorū etiam geſta in conuiuio canebantur. Quid hoc gratius dici potuiſſet? Quid dicam tot ſtatuas

triumphales, tot ampliſſima ſepulchra, tot cla riſſimos titulos, tot imagines & monumenta maiorum, quid tot celeberrimos, glorioſiſſimosq́ triumphos? Atq; ut alte repetam, quid Romulus egit? nõne Hoſtilium quòd primus urbem Fidenam irrupiſſet frondibus coronauit? Non tunc auro cuncta purpuraq́; fulgebant, & tamen erat aliquid quod minus glorioſe expeteretur. Nam quæ nunc ſpe prædæ bella geri ſolent, tunc gloriæ cupidine gerebãtur. & quæ nunc in auro atq; in argento fiunt diſcrimina (nam hæc ſunt quorum gratia decertatur) tunc in lauro, myrtho, gramineq́; fiebant. Fœlix ſane prior illa ætas contenta (ut ait poëta) fidelibus aruis. Quid ne nimis ætati noſtræ ſuccenſeam in Coclitem Romani? quid in Q. Mutium egerunt? quorum alteri quòd pontem ſolus contra fortiſſimum hoſtium impetum tenuiſſet, ſtatuam in Comicio collocarunt, agro præterea quantum die arari poſſet donauerunt, ſinguliq́; in eius domum munuſcula contulerunt. Alterum quòd interfecturus regem in hoſtium caſtra penetraſſet, regemq́; ipſum metu inſidiarum perterritum ab obſidione remouiſſet, maximis ſunt et laudibus & muneribus proſecuti. Agro enim trãſ Tyberim donauerunt, quæ ne tanti beneficij excidere poſſet memoria, Arua Mutia uocauerunt. Quid in Clœliam uirginem, quam primam omnium equeſtri ſtatua decorarunt? Quid in Manlium à quo ſunt Galli è ſupremo iam capitolio deiecti? commendatus à ſuis uehementer. par; id quidẽ, quando uerba magno

non

non conſtant, ſed militari etiam conſenſu donatus eſt. Singuli enim milites ac tribuni ſex quiſque libras farris totidemque uini quartarios in ædes quæ erant illi in Capitolio contulerūt Magna mehercule præmia in tanta præſertim charitate rerum. Fame enim duriſſima premebantur, ſed erant grati in homines. Quid igit poſtulamus, etiam ne in feras, certe ſane quod equidem uehementer admiror, tam ad unguē (ut aiunt) gratos eſſe uoluiſſe. Nam cum anſerum ſtrepitu Manlius aſcenſum hoſtium præſenſiſſet, ſtatuerunt anſerum cibaria inprimis à cenſoribus collocari. Vide quantum abeſt ut fuiſſe eos ingratos dicam, qui cum anſeribus beneficio certauerūt. Quid in Minutium Augurinum? pretium farris in tribus nundinis ad aſſem redigēti, ſtatuam auratā extra portā Trigeminā, ſtipe ab uniuerſo collata populo dicauerunt. Trebio uero quòd ædilis frumentum populo præſtitiſſet idem honor ſtatuæ in palatio & capitolio ceſſit. functus aūt uita populi humeris in rogum portatus eſt. Sic Valerius ille qui Publicola eſt appellatus, ſic Agrippa, Senatus plebiſque conciliator, ſic alij permulti, Quid dicam T. Manlium Torquatum non ſolum aurea corona donatum, ſed cognomen ſibi ac ſuis poſteris adeptum, quòd Gallum ſingulari certamine ſuperaſſet, & pro concione à dictatore Quintio commendatum. Obruor copia exemplorum, ſed indulgebo mihi, paucisque expoſitis, modum illis imponam. Cornelio conſule exercitum Romanum incaute per hoſtium fines ducente,

cum ſigna referre non poſſet, circunſeſſusq; ab hoſtibus magno cum periculo in apertã calamitatem incidiſſet, P. Decius Tribunus plebis nouo conſilio exercitum & conſulem liberauit. pauloq; poſt & Samnitum copias fudit præclara quidem res digna nomine Deciorũ. Sed num fuit conſul ingratus? num uniuerſus exercitus gratiam non egit? Laudato enim in concione coronam auream, boues centum, unumq; præter cæteros niueum auratis cornibus consul largitus. A legionibus autem graminea corona capiti eius impoſita, porrò tertiam milites obtulerunt, qui Decium ſecuti tam præclaro facinori interfuiſſent. His cõſul ſingulas boues & binas tunicas, Legiones autem libras farris & uini ſextarios cõtulerunt, ut plane mihi exclamare libeat, O tempora, ó mores priſcos, quantam in rebus omnibus diligentiam, quantam in beneficijs referendis gratiam adhibebãt. Valerium poſtea dictum Coruinũ, Camillus dictator, Seruilium Cornelius Lentulus conſul aurea corona donauit. C. Duellio, qui primus naualem uictoriã ex Carthaginenſibus reportauit, quot honores à Senatu decreti? Et nos quidem audemus illos accuſare. facimus profecto non grate, qui eos ſic appellemus ingratos. Nam quid ego dicam templum illud Fortunæ, quid ædem Pietatis, quid conſtitutionem illam præclaram, qui in legatione morerentur, his equeſtres in foro ſtatuas collocandas. Sed prætereamus ſane exempla domeſtica. Eumenidi quòd cõtra Antiochum bellum cum Populo Ro. geſſiſſet

uniuer-

uniuerſam Aſiam conceſſerunt. Maſſilienſibus quòd pecuniam publice exactā Romam miſiſſent, qua ſe P.R. à Gallorum obſidione redimeret, locus ſpectaculi in Senatu datus, immunitas decreta eſt. fœdus quoq; cum his æquo iure percuſſum. Cum Ceretibus quòd ſacra ſacerdotemq; Romanum Gallorum incendia fugientem recepiſſent, auſpitia propterea fieri decreuerūt. Quid illa legatio ad Aetolos ut ex urbibus Acarnaniæ præſidia deducerent, liberos eſſe paterentur qui ſoli contra Troianos originis ſuæ auctores auxilia non præſtitiſſent. quàm longe dij immortales repetita gratitudo, ut non ſolum recentia & in ſe collata, ſed uetuſtiſſima maiorum ſuorum beneficia recognoſcerent. Sed ne unius Populi Ro. exemplis inniti uideamur, quid ſenſerint cæteri cogitemus. Ea res indicio eſſe poteſt quantum ingratitudinem aſpernati uitandum id uitij, ac totis uiribus fugiendum putauerūt. Nam quæ de Ariſtide atq; Aeſchine cæteriſq; dicebas, non ſecus accipienda exiſtimo quàm quæ de Aphricano & Camillo afferebantur, plus ualuiſſe ius publicum ciuitatis, q̄ priuata merita paucorum. Quanquam ideo quoq; arbitror fieri potuiſſe, ut ciuitates non ſemper bonorum cura atq; authoritate regerentur, ſæpe factionibus inteſtiniſq; diſcordijs, ſtatu Reip. perturbato, & ordinum ac magiſtratuum dignitate ſublata, leges non ualent æquitatis, iudicia contemnuntur, pellunť optimi quiq;, & in ſceleratorum omnia poteſtate ſita, non ratione, ſed libidine, nō moderatione,

ſed impetu, non auctoritate, ſed licentia, non deniq; iure, non legibus, ſed iniuria, ſed ambitionis furore geruntur. Quod equidem nõ negauerim tunc accidere potuiſſe, cum pulſus eſt è ciuitate Themiſtocles, cum Theſeus è regno eiectus, cum miſſus in exilium Ariſtides. Sed ego non quod ſeditioſi, aut ſcelerati homines fecerint quærendum puto, ſed quid ſanctiſſimi ciues egerint conſyderandum. Omnes enĩ inuenio fuiſſe gratiſſimos. Sed ne accuſa obſecro Athenienſes. Nam quid ſi tuus adeſſe poſſet Hippocrates, ille uero nequaquam tibi iſta concederet. qui cum uenientem ex Illyrijs peſtem prædixiſſet, miſſis per omnes Græciæ ciuitates diſcipulis ad remedia conferenda, Athenienſes ac etiam totius Græciæ ciuitates honores illi Herculis decreuerunt, diuino affecti beneficio, diuinam gratiã referentes. Quid in Beroſum cui futura præſentienti, & multa tanquam cerneret diuinanti, ſtatuam aurata lingua collocauerunt. Quid rurſus in Demoſthenem, qui cum ciuitatem ad bellum contra Alexandrum ſuſcipiendum impuliſſet, idq́ue ut faceret aurum ab Harpago quodã accepiſſet, pulſus ciuitate forte apud Megaras exulabat. Haud multis poſt diebus Athenienſes legatum ad Peloponnenſes ſollicitandos mittunt, hunc ſecutus Demoſthenes Sicyonios agros, Corinthum & reliquas Græciæ ciuitates Athenienſibus ſua illa diuina eloquentiæ ubertate coniunxit, qua cognita re Athenienſes miſſa obuiam naui eum ſummo conſenſu omnium ab exilio reuocauerũt, dignitatemq; priſtinam

priſtinam reddiderũt. Harmodium & Ariſtogitonẽ quòd Hippia tyranno interfecto ciuitatem ſeruitute liberaſſent, publico decreto ſeruis aſpicere non licebat, ne qui libertatem ipſi peperiſſent ſeruili pollui aſpectu uiderentur. quàm propenſa gratia, quàm honeſta, & tamẽ adhuc priuatos agimus. Cheroneſſi populum Athenienſem contra Philippum auxilia ferentem coronauerunt aurea corona, gratiarum quoq; templum beneficij teſtimonium erexere. Quid Byſantios atq; Perinthios dicã, qui eidem populo, quòd eundẽ regem omnia eorũ oppida ferro atq; incendio uaſtantem repreſſiſſet, ſtatuã ſexdecim cubitorũ in Boſphoro poſuere. Quid illa Solonis lege præclarius? qui pro patria in bello cecidiſſent maxime illuſtrandos eſſe, & clariſſimis monumentis exornandos, liberos uero eorum publice alẽdos atq; erudiendos eſſe. Actionẽ quoq; aduerſus ingratos inexpiabili lege ſanxerũt. credo Perſas ſecuti, apud quos duriſſimis ingrati ſupplicijs afficiuntur, infamesq; habẽtur. Audio quaſdam fuiſſe nationes, ubi ſi qui eius criminis cõuicti eſſent, palo medio gutture traiecto necabantur. Dignum ſane tam nefario ſcelere ſupplicium. Quid illud ab Athenienſibus primum, mox à Romanis inſtitutum, ſeruos qui eſſent manumiſſi, nulla re alia in ſeruitutẽ redigi poſſe, niſi aliqua erga dominos ingratitudine notarent. Commendãdi etiã Maſſiliẽſes, apud quos ingratos ſeruos etiã ſi ter fuiſſent manumiſſi, in priſtinam tamen conditionẽ cogere licebat. Sed nimis exemplis abundamus.

Satis equidem arbitror demonſtratum neque naturalem eſſe ingratitudinem, quam optimi & probatiſſimi quiq; deteſtantur, nec rurſus bonam, cuius arcendæ ac puniendæ gratia tot leges excogitatæ, tot confirmati mores, tot de niq; omnium hominum & ciuitatum conſenſu pœnæ conſtitutæ. Atqui utilis eſt ingratitudo & ſæpe neceſſaria. Sic enim uideri tibi dicebas, fateor id quidem, ſed his duntaxat utilis, qui in congerendas pecunias, accumulandasq; diuitias omnem ſpem atq; animum contulerunt. quanquam ijs ipſis obeſſe poteſt nõ nunquam, quos nemo (ſi modo ſciat eſſe ingratos) liberaliter poterit magnificeq; tractare. ſed eam tu ideo uolebas eſſe neceſſariam, quoniam neq; furioſis parẽtibus ferrum eſſet exhibendum, neq; amicis turpibus in rebus obſequẽdum, neq; ægrotis familiaribus aqua porrigenda, quis non tibi iſta concedat? quis tamen ingratitudinem hanc eſſe fateatur? nam hoc totum eſt à me. Præbere enim furioſo ferrum, ægroto aquam adminiſtrare, quod obſecro incommodum maius poſſet afferri? tibi uero qui iſta non facerent uiderentur ingrati. equidem delirare te dicerem, niſi ſcirem tuam longe ab oratione ſententiã abhorrere, & animum ipſum uehementer cum lingua pugnare. Quæ maior ingratitudo, quæ immanitas effeèracior, quàm præſtare amico quæ non modo uideas non profutura, ſed ualde etiam nocitura eſſe cognoſcas? Pulchra ſane uero beneuolentia, tum multo pulchrior ſi hoc beneuolendi genere aduerſus inimicos utemur noſtros, eosq;

eosq; tanto nobis uinculo colligatos hac ipſa charitate & beneuolentia proſequemur. Nam in amicos quidem non attinet dicere. Video te ample ſatis de liberalitate magnificeq; locu-tum, ut ſumus omnes loquendo magis quàm faciendo magnifici. Laudamus liberalitatem, in cœlum tollimus ſapientiam, doctiſſimum quenq; ſuſpicimus, admiramur, & omni orna mento digniſſimum iudicantes, in ſummo cœ-li culmine collocamus. uerba tamen ſola pro-fundimus, rem & pecuniam continemus, pro-bitas (ut ait Poëta) laudatur & alget. Siqui gratiam expetant beneficij, eos ais uel aucupi-bus, uel mercatoribus eſſe ſimillimos. Ego ue ro in liberalitate pretium expetendū eſſe non arbitror, ſed nec tamen (ſi res exigat) deſpe-randum. Non quòd ipſi repetere debeamus gratiam, ſed hi ipſi quibus fuimus benefici officio fungentes ſuo ultro nobis (cum opus eſt) referre teneantur. Nam quid ego dignum tua magnificentia dicam? qui ſtatueris homi-nem in beneficijs conferendis, et in hoc ipſo ge nere largiendi dijs eſſe mortalibus comparan-dum. qui ut gratis, ſic etiam ingratis lunam ſplendere, lucere, atq; oriri, ſolem & terram ac cœlum patere uoluerunt. Vide ne ranam (ut eſt in fabulis) imitemur, quæ cum boue de ma gnitudine certatura, tanto preſſo diu ſpiritu intumuit, ut ſuam egreſſa magnitudinem rum peretur. Nam ſi dij immortales, quorum bene ficio ſumus cœlum, terram, mare, uitam, atq; omnia conſecuti, magna in nos ſemper mune-ra contulerunt, ſi frumentum, ſi poma, ſi aur

ſi deniq; cætera ad uſum hominum produxerunt, num putas quaſi aceruos illis extare qui donis aut largitione minuãtur? num uaſa quæ depleantur? Habent enim dij rerum omnium copiam incredibilem, atq; abundantiam rediuiuam, quæ nec carpendo exhauriri poteſt, nec ulla ui aut tempeſtate intercipi. ſtabilis eſt plena eſt & ſempiterna, nullo exhauſtu, nullaq; attenuatione decreſcens. Itaq; dij ſecure plenaq; (ut dicitur) manu largiuntur. homini alia ratio eſt habenda, ſunt educãdi liberi, ſunt alendi parentes, ſunt etiam amici atq; affines (ſiqui ſint) pauperes ſuſtentandi. Quibus rebus hæc fiunt oportet quærere labore & uigilantia, quæſita uero non temere diſſipare, nec in ſterilem terram ſemina proijcere, ſed uberrimo & fertili ſolo committere. Nam ubi ſunt illa exhauſta, nouo labori eſt opus. tum ætas laboris patiens (niſi parta ſint iuueni quibus ſuſtentetur ſenex) in triſtiſſima ærumna laborioſiſſimaq; miſeria conſeneſcet, fame fortaſſe moriturus, illachrymatus, inſepultusq; morietur. Domus enim ætatis ſenectus eſt, illo ſunt noſtri labores, noſtræ peregrinationes, negociationes, conſilia referenda, ut tranquillam quietem, & rebus affluentem neceſſarijs tanq̃ domum habitemus. Hæc qui nõ cogitat, atria luſtrabit uacua, & tunc demum ſapiet cum ne quicquam ſapiet. Itaq; hominis plurimum intererit, quibus elargiatur, deorum nihil intererit. Ciuitates autem & imperatores, quan quam maxima ſolent conferre cum militibus præmia, tum ciuibus ornamenta, qui præ-

clarum

clarum aliquid eorum gratia geſſiſſent, non tamen eſt magnopere mirandum, ſi nullum ſæpe uelint inter gratos atq; ingratos eſſe diſcrimen. Nam ſunt quædam genera donorum quæ niſi publice omnibusq; conferantur, non gratiam inibunt aliquam, ſed odium atq; inuidiam parient ſempiternam, ambitionis potius quàm liberalitatis nomen habitura. Si quis frumento populum donauerit, exercitum ſtipendio auxerit, ciuitatibus uectigalia remiſerit, idq; publice in uniuerſos egerit, maximã ille quidem omnium beneuolentiam comparabit, & liberalitatis ſibi uendicans opinionẽ ampliſſimam ex ea largitione gloriam conſequetur. Sin id efficiet priuatim in ſingulos, inuidia conflata multorum beneficentiæ nomen tollitur, ſuſpitio naſcitur ambitionis. Quare coactæ ciuitates & imperatores non ut ingratis quicquam conferri uelint, ſed ne diſſidium pariant, neúe factioſi aut ambitioſi uideantur ut poſſint gratis præſtare beneficia, præſtabunt etiam ingratis. illis ornamenti gratia, his uero ignominiæ fugiendæ. Accedit ad hæc illa altera tua magnificentia, non ſolum nullam ex liberalitate gratiam expectandam eſſe, ſed quantopere fieri poſſit beneficium occultandum. & Cteſibium mihi, neſcio quem, afferebas ab Arceſilao optimo & ſapientiſſimò uiro inſigni diſſimulatione donatum, cuius exemplo rapuiſſe me ſublimem, & in piſtrinum compegiſſe uidebaris, ſed ego molam illam aſinariam, ſi modo potero detrectabo. nã cum omne beneficiũ ex duobus ſæpiſſime

conſtare uideatur, conferente altero, altero uero accipiente, nunquam negauerim ab altero perquãdiligenter occulendum, atq; omni ſtudio tegendum eſſe. ab altero autem qui acceperit, quanta maxima poteſt manifeſtatione prædicandum, omnibusqúe patefaciendum. Exemplo nobis poteſt eſſe terra, cui quotiens ſemina committuntur, occulenda ſunt & comprimenda uehementer, paulatim illa deinde commiſſa exerit atque oſtentat, & radicibus longe lateq; propagatis ramuſculis exornat, & quo apertius illa uideri poſſint, ſuauiſſimo & pulcherrimo flore præcingit, & quaſi lœticia geſtiens fructus tandem reddit uberrimos. Sic qui ſeminat beneficium occulere illud debet, & quaſi tectum animo comprimere ne cernatur, qui uero accipit exerere ac manifeſtare, & quibuſdam laudum ramuſculis munire, floribusq; ueſtire dignitatis, ut etſi fuerit exiguũ tanquam ſemen aliquod quamlatiſſime propagetur extollendo & prædicando. poſtremo uero gratiam referendo. Sed ego ab Arceſilao tuo non diſcedam longius: Fuit is auditor Crantoris, à quo cum diligentiſſime philoſophiæ præceptis imbueretur, dixiſſetq; Crantor carmen illud Euripidis. Num gratias habebis uirgo ſi te ſeruarim. nam putabat hoc præſtare philoſophiam ut eam ſecuti, liberi ab omni fortunæ impetu ſeruarentur. Reſpondẽs Arceſilaus uerſu ſequenti, Duc ait me hoſpes, & ancillam aut coniugem ut uoles habe. Quibus uerbis oſtendit nullam eſſe tam uberem & cumulatam gratiam, quæ pro accepto beneficio

beneficio digne ſatis referri poſſit, ne libertas quidem, cuius conſeruandæ gratia Clito gnatus ille Gallicus filios cenſuit comedendos. Quod Phaliſci plane oſtenderunt, qui proditis à pædagogo liberis, hiſq; à Camillo reſtitutis ueteri ſeſe libertate ſpoliari, quàm ingrati cenſeri maluerunt. Quid Carneades, nonne quotiens in Cryſippi cuius fuerat auditor mẽtionem incidiſſet, aperte dicere ſolebat: Niſi Cryſippus fuiſſet, ego ꝓfecto nõ eſſem. Quid etiam illud ipſe Cryſippus, qui cum aduerſus Cleanthem aliquando paulo contentioſius diſputaſſet, cæteris in rebus ſe dicebat eſſe felicem, aduerſus unum Cleanthem infeliciſſimũ adeo ſibi turpiſſime facere uidebatur, à quo diſciplinam omnem accepiſſet, eum diſputando & contendendo laceſſere. Platonem adhuc pene puerum damnato Socrate ſuggeſtum cõſcendiſſe accepimus, ac Socratem præceptorẽ defendere uoluiſſe, ſed ætate prohibitus Socratem quocunq; acceſſiſſet habebat in ore, illius uirtutem, illius humanitatem, ſapientiam integritatem, in omni hominum frequentia prædicabat. Aliquanto mollior, ſed tamen idẽ ſentiens Epicurus, gratiam amicis, etiã abſentibus dicebat eſſe referendã. Sed quid ego ueterum dicta cõmemoro, cum extent etiã facta. Sculpſit in arce gratias, quas Græci χάριτας appellant. Socrates primum, mox Speuſippus in Platonis ſchola, quæ erat in academia collocauit. Erant ſorores tres, & uirgines & puellæ, manus inuicem complicatas tripudiantium more gerẽtes, riſu præterea ſeſe ac mutua

congratulatione delectantes. ueſtis autem pro fuſa nimis & perſpicua, eademq́ omnibus uidebatur. Sed uide quàm uenuſte, quàm etiam fuerant depictæ præclare, nec tantum ad oculos detinendos, q̃ ad commouendos animos excogitatæ. quas ideo tres eſſe uoluerunt, ut primam dantem, alteram accipientem, reddentem tertiam denotarent. Manus aũt confertas & complicatas nihil aliud arbitror, q̃ beneficiorum uincula ſignificare uoluiſſe, ut nunquã eſſet finis gratiæ referendę, ſed eo rediret unde eſſet illa profecta. Puellas quidem ac uirgines riſu ſeſe aſpicientes, recentem gratiam, eamq́ non corrupte, ſed integre, non turpiter ſed honeſte, non duriter atq; aſpere, ſed iucunde ac placide referendam. Quid luculentas & profuſas ueſtes, an aliud ſibi credimus uoluiſſe, q̃ liberalem largitionem atq; apertam remunerationem eſſe deberet? ut neq; auare cõferatur beneficiũ, neq; referatur occulte. Sic Socrates ſic Speuſippus iuſſit inſculpi. Quocirca nõ ſic ſpem omnem mercedis abijciẽdam puto; non tamen dixerim repetendam eſſe mercedem, nimis id quidem eſſet illiberale, ſed nec deſperãdam quidẽ, cuius aliquãdo poſſis agere. Quid eñ ſtultius, q̃ prouidere alijs, tibi ipſi minime conſulere, cum benefacies? Si quem tu ab inimicis aut hoſtibus eripuiſti, ſi quem afflictum excitaſti, exulẽ hoſpitio ſuſcepiſti, tuq; in eandem incidas calamitatẽ, nonne idem aduerſus te fieri, paremq́ referri gratiam expectabis? Mihi uero nunq̃ tanti erit in alios liberalitas, ut in meipſum efficiar illiberalis, nec tam dili-

gens

gens patronus ſalutis alienæ, ut quid mea poſtulet negligentia non conſyderē. Omnes fere mortales ſpe quadam alimur & ſuſtentamur, qua ſublata, nemo eſt qui beneficia putet eſſe præſtanda, nemo qui regibus, qui Reip. qui ſe natui cenſeat obſequendum. Quod ſi quibus nunq́ fuimus honori, nunq́ præſidio, nunq́ utilitati, impetrare tamen ab his aliquid non deſperemus, quantam in his ſpem putabimus collocandam, quos ornauimus, iuuimus, & in quāta ampliſſima fieri potuit dignitate cōſtituimus? tu tamen nihil ab eis cenſes eſſe ſperā dum, quid ab hoſtibus ſi ab his nihil ſperem? Rem equidē fateor ualde p̄clarā, cumulare beneficia etiā aduerſus ingratos, nec fructus aliquos expectare, ſed ad deos non homines (ut diximus) pertinentē, quibus tāta rerꝫ omnium æternarꝫ abūdantia, copiaq́ ſuppeditat, ut nō ſolū modio nō menſurare, ſed nec mēte quidē ipſa cogitare ualeamus. Hominis aūt fortunæ tenues ac perexiguæ, & ad omnem iacturā ac tempeſtatem expoſitæ diligenter cōſtituendæ ſunt, ne naui ſemel fracta, raſo (ut aiunt) capite limina luſtremus aliena, & mendicam (ut dicitur) opem imploremus. Eas uero ſi quis ſuo detrimento beneficus etiam ingratis uelit elargiri, in bonos atq; gratos propter illarum exiguitatem conferre nō poterit. Atqui furere tu me & uacare mente, nedū philoſophiā peruertere clamabas, qui dixiſſem homines deceptos ſemel ab ingratis, in bonos & gratos liberales amplius & beneficos eſſe nō poſſe. Hæ tibi illæ tam magnæ furiæ uidebantur, quibus

uniuerſam philoſophiæ prouinciam populatus tanquam ad arma atq; ad bella excitarem. Sed ego uirum ſecuriorem te uidi neminem, qui ne in manifeſto quidem periculo pertimeſcas. Cæterum quotiens à te non dicam pecunias, nam denegantur illæ neſcio quo pacto confidentius, ſed libellum aliquem uel perexiguum poſtulaui, tollebas manus, cœlum intuebaris, & deos te immortales iuraſſe dicebas nemini copiam eſſe facturum, quòd eſſes à neſcio quo tuo, ut dicebas, familiari deceptus, cuius tamen nomen dicere uerebaris. Vide ut tuo te mucrone iugulauerim, qui ſi ſic cenſes in liberalitate & beneficentia perſeuerandum, ut nullius culpa terreamur, nec etiam decepti alieno ſcelere ab officio cõſuetudineq; noſtra tam præclara moueamur, cur igitur uel ita facis ut non ſentis, uel ita non ſentis ut dicis. Ne ride. nam id profecto inficiari non potes. Equidem cum ſæpe alias, tum etiam heri uacuus à te diſcedens nouam iſtam in te religionem nõ mediocriter incuſaui. Cum enim Celſi tui uidendi magna me libido inceſſiſſet, audiueram mirifice illum de medicina locutũ clariſſimos quosq; medicos cõplexũ, quos nõ tunc deos, quos nõ homines teſtabaris: nõ modo mihi quo cũ eſſes hac mediocri cõſuetudine & familiaritate cõiunctus, ſed ne parẽti quidẽ tuo (ſi forte reuiuiſceret) copiam eſſe facturũ. Atqui utinam tu ſolus ea ſententia eſſes. idem & multi & ſæpe factitarunt, ut ab aliquo quodam decepti uel in rebus aliis, uel maxime in pecunia, quæ ueris (ut ait poëta) lachrymis

amiſſa ploratur, nulli amplius fidem putent adhibendam. Negare non poſſum facere eos praue, ſed tamen eam prauitatem quampauciſſimi cogitant, uel quia natura ipſa illiberales occaſionem negandi ſatis idoneam nacti ſibi eſſe uidebantur, uel quoniam (ut eſt in ueteri prouerbio) Quos ignis flammaq; offenderit, hi fumo cinereq; terrentur. Si hirundines, ſi paſſeres, ſi columbæ calamitatem ſuam minime ſentientes, eodem in nido pullos perdere perſeuerent, non uideo cur idem mihi ceu ſeas faciendum, niſi fortaſſe quoniam illi laqueo ſæpe capiunt, mihi quoq; laqueum adire ac meme ſuſpendere perſuadeas. Nam duces quidē & imperatores ſemel (ut dicebas) bello ſuperati, nouum conſilium inire, integrum exercitum cogere, poſtremo prælium inſtaurare conſueuerunt. fateor ſi copias auxerint, locum æquiorem legerint, uincendi ſpem firmam duxerint, alioquin bello diſcedentes in certamen iterum uenturos eſſe non arbitror. Non illepide Venetum illum afferebas, ſed uide ne non indigni deceptione uideamur, ſi minus quàm ſit neceſſe caueant. Vetus prouerbium eſt multorum conſenſu & opinione probatum. Decipienti me ſemel dij male faxint, faxintq; bene ſi bis idem ille deceperit. Alterum enim in decipiētis perfidia poſitum eſt, alterum à noſtra ſola temeritate profectum. Qui quam in foueam delapſi ſemel inſcitia ſumus, in eandem iterum negligentia noſtra delabimur. Quod qui faciunt omni mihi uidentur deceptione digniſſimi. Quamobrem ita nobis cauendum

eſt,ne (quod dici ſolet) ridiculum incommodum ſubeuntes,nobis detrimento, riſui cæteris futuri eſſe uideamur. Sunt hæc (ut arbitror) propemodũ abſoluta, niſi nouũ aliquod bellum exoriatur. Quæ reliqua ſunt diſputationis noſtræ haud magno negotio retrudemus,& quambreuiſſime fieri poterit refellemus. Vide quantum in te conceperim animi, quæ quanquam ſunt à te dicta copioſe, tamen latere nos diutius, quæ uera non ſunt, & ſeſe occultare non poſſunt. Video diuiſionem illam ingratorum,cum numero, tum etiam ordine non tibi admodum placuiſſe. De ordine mox dicemus, nunc numerum ipſum,an omnia capiat uideamus. Quanquam ita ipſe rem omnem explicaſti, ut non ſit multum nobis elaborandum. Qui occulte refert gratiam, quid agit aliud quàm gratiam non referre, obtinet enim teſtimonij uim gratia. Nam & accepta beneficia fateri debet,& promeritum ac uirtutem teſtificatur alienam. Teſtimonium uero ſic præſtandum eſt,ut palam publiceq; nulla cum diſſimulatione præſtetur. Aliter uero ſi fiat,neq; uim habebit aliquam, nec teſtimonium rite uidebitur appellandum. Quocirca qui ſic referunt ut occultent,in primo diuiſionis noſtræ genere cenſeo collocandos. Sic qui inſolenter, qui duriter, qui tarde retulerunt ueluti teſtimonium uel extra iudicium & ſtatutum diem,uel ab odio,ira,maleuolentiaq; profectum,iuris ac legum auctoritate repellitur,nullam habens uim ad res ipſas quarum naſcitur controuerſia dijudicandas.

Sæpe

Sæpe iam diximus tum demum gratiam eſſe referendam, cum ſit neceſſaria. Habenda eſt enim in animo ſemper, & tanquam parata omni negligentia & tarditate reiecta. Qui uero maximis acceptis beneficijs, ficubus ſe ac nucibus ſatisfacere, gratiamq; accumulate referre arbitrantur, plus errant quàm tota uia. Sunt enim complicatæ manus illæ gratiarum, & perpetuo ſeſe ambitu reddentes. Vbi beneficium acceperis, quo plus referas, plus referre tenearis. Nec ſolum benefacienti, ſed etiam benefacere uolenti. Sedet in animo promeritum, à quo euelli radicitus nec poteſt, nec debet. Qui arborem ferit, ſemel ferit, fructus tamen illa ſemper parit uberrimos. Nec eſt beneficium in animo tanquam lapis in agro, qui moueri aratro atq; abijci queat, ſola memoria excitatur, quæ quo plus excitatur, eo magis magisq; complectitur uoluntate referendi ſempiterna, ut uectigalia, quanquam ſæpius exacta, debentur tamen ſemper quotannis. Habet enim beneficium quandam (ut ita dicam) obligationem meritorum collatione comparatam, & radicem quandam humanitatis altiſſimam atque immenſam à beneuolentia, officio, ſtudio, charitate profectam, quæ omnia debent eſſe ſempiterna, & uires ingentes à uetuſtatis diuturnitate ſuſcipere. Sed iam ad ordinem accedamus, ubi tu me præpoſterum iudicans, machinaſq́ue intendens expugnare undique pertentaſti, ſed nondum noſtra propugnacula labefactata ac funditus deiecta uideo.

Oblitos beneficij cæteris, tua ſententia, deteriores exiſtimabas, eamq; ob rem ultimo in loco ſtatuebas illos. alteros facile ſe ad gratiã conuerſuros mitigari poſſe, & odium illud uel uetuſtate ſedari, uel acceptorum meritorum memoria & cogitatione deponi. oblitos in eadem pertinacia hæſuros nullo pacto ab ingratitudine poſſe diuelli, nec aliqua teneri recordatione quominus iniuriam nobis afferant & contumeliam. quos nulla officij, cuius omnem illi penitus memoriam abiecerunt, moderatione leniemus, eoq; nobiſcum agent inſolentius, quo quicquam ſe nobis debere non putant. Quam pulchra hæc, quàm etiam probabilia, quanquam mihi minime quidem uidentur eſſe probanda. Sunt enim quos ais, longe fateor ingratiſſimi, ſed illis alteris nullo pacto quantum ad ingratitudinem attinet comparandi. Nam ſiquando nobis nocuerũt laceſſiti, digni uenia uidentur, cum ſuis ſe adiutoribus nocere non putent. quod ſi putarint, nunquam fortaſſe nocerent, & (quod ego ſæpe iam dixi) animus eſt hominum contemplandus, & cum in rebus alijs, tum maxime in liberalitate & beneficentia quaſi ad ſpeculum intuendus. Ad animum ſunt omnia referenda, animo duce uiuimus, animum rerum omnium teſtem habemus. quod præter illum agimus, id non agimus. qui oblitus trahitur ad nocendum, is errore trahitur & ignoratione peccati. Qui uero memoria tenens beneficium inſidiari tibi atq; obeſſe non uereatur, non errore, ſed perfidia, non ignoratione ali-
qua,

qua, ſed àtroci quadam & efferata immanitate peccabit. Plurimum quidem intereſt animo ne homines & ſtudio ita faciendi, an caſu aliquo & fortuna delinquant. Sponte ſua peccarunt illi, hi uero deliquerunt inuiti. Quocirca recte mihi utrunque genus uideor collocaſſe, tu (ſi aliter cenſeas) ages ut uoles, ego ſequar iudicium tuum, modo æquum te iudicem præbeas, & ueritati ſtudentem, non mecum dedita opera cauillantem. Reliquum eſt quod tu mihi maxima & incredibili copia dicendi extorquere nitebaris: Ingratos nequaquam impune peccare. quo in loco cum deos demirari me dicerem, non tam deos ipſos defendere, quàm quantum ipſe diſputando ualeres oſtendere uoluiſti. Nam & præter iudices illos inferorum graues atque ſeueros multa impendere ingratis ſupplicia contendiſti, quæ mihi paulo mecum altius repetenti uera nimirum eſſe uidebantur, ſed ad pœnam illam quam in animo ipſe conceperam, non accedebant. Magna mehercule pœna, omnibus odio eſſe, maior beneficio dignum non putari, multo maxima omnium charitate, amicitia, ope, auxilio, beneuolentia ſpoliari. Sed homini irato, & à reo cruciatum expoſtulanti non ſunt iſta ſatis. Furtum quis commiſit, pellitur domo, nulla fide dignus exiſtimatur. Magnum hoc quidem, ſed niſi tortus eiulatus emittat, niſi cruci affixus dependeat, niſi uitam ipſam unà cum ſcelere deponat, uix eum putauerim dignas ſatis pœnas ac ſupplicia perſoluiſſe. Nam ſunt paulo leuiora mulctari pecunia, ne-

tas frontibus inuri, mediocribus etiam ſupplicijs excruciari, uirgis cædi, totam urbem nudatum, cæſumq; luſtrare. his ingrati ſi afficerentur, poſſem uel mediocriter eſſe contentus, quanquam duriora illa parari cupiebam. Nam ſi quis furto deprehenſus, & ſi fidem non uiolat, duriſſima tamen morte mulctatur, qua pœna, qua mulcta, quo ſupplicio digni erunt ingrati, qui ſola perfidia adducti ius omne fidemq; peruerterunt? Sed iam finem dicendi faciam, nec committam ut prouinciam occupem alienam. Dixi pleraq; confidentius, multa etiam percurri celeriter, in quibus me tibi plene ſatiſfeciſſe non arbitror. Nec enim quæ ſunt à te contra meam opinionem ſapientiſſime (ut ſoles) acerrimeq; prolata, magnopere me commouerunt, non quòd non eſſent illa dicta præclare, ſed aliud eſt controuerſiam agere, ubi aduerſarium paulo cupidius oppugnamus, aliud ſententiam ferre, ubi quod uerum ſit ſtudioſius diligentiuſquè perquirimus. Satis longam mecum egiſti controuerſiam, meq; ex omni parte quaſi ſtimulo pupugiſti, nunc ſententiam feras oportet, & quid de ingratitudine ſentias, non quid diſputare poſſis aperias. Vide quantum tibi tribuam auctoritatis, ut quem habuerim aduerſarium, eum mihi iudicem eadem in cauſſa conſtituam. Spero equidem ſententias meas à te paulo ante deiectas, & quaſi igni ferroq; uaſtatas reædificaturum. Quòd ſi feceris, ardentius me ad hæc philoſophandi ſtudia prouocaueris, ſpemq; indu-

xeris

xeris meliorem. Nam (ut eſt in prouerbio) Qui aliquando non inepte, ſapienter nunquam. Quæ cum eſſent dicta conticui.

De ingratitudine fugienda libri ſecundi finis.

IOANNIS ANTHONII CAMPANI DE INGRATITVDINE FVGIENDA AD PANDVLFVM BALIONIVM LIBER TERTIVS.

ZEnonem illum Citticeum magnum inprimis, diuinoq́ ingenio uirum, à quo nomen Stoicorum ſimul cum diſciplina manauit, cum ex Phœnicia nauigans naufragium feciſſet, oraculum conſuluiſſe ferunt, quo nam pacto uitam poſſet ducere beatam: Reſponſumq́, ſi uiuens mortuos coleret, futurum illum in omni uita beatiſſimum. Quo reſponſo ab oraculo accepto, Zenonem ad legendum antiquorum libros annos iam triginta natum omni ſe ſtudio & diligentia cõtuliſſe. Qui cum annis multis Cratem Thebanum ſecutus aliquid ſe adeptum in philoſophia arbitraretur, dixiſſe fertur nunquam ſe-

cundioribus uentis nauigaſſe, quàm cum naufragium feciſſet. Felicem ſane nauigationem, & auram longe ſecundiſſimam, quę hominem illum præſtantiſſimum ex fortunæ cupiditatumq; fluctibus ac tempeſtatibus liberatum, in tutiſſimos philoſophiæ ſinus portumq; trãquilliſſimum deuexiſſet. Mihi quoq; profectionem meam aliquando cogitanti, & latronum inſidias atq; impetum recordanti, quanquam non tam altus portus, munitum tamen à tempeſtate receptaculum datum eſſe uidetur. Qui cum in Etruriam proficiſcẽs omnem meum animum atq; ſtudium ad ciuilem ſcientiam contuliſſem, ita ſum fortunæ acerbitate uexatus, ut (etſi fortaſſe non libenter, uere tamen) dicere poſſim nullum unquam iter contingere mihi glorioſius ac felicius potuiſſe, quàm cum in latronum inſidias incidiſſem, à quibus non ſolum rebus ad eam ſcientiam neceſſarijs, ſed illo & animo atq; ſtudio ſpoliatus, totum me cum ad res geſtas mortuorum, tum uel maxime ad ſanctiſſimam philoſophię diſciplinam ſtatui transferendum. Paucis eñ rebus philoſophia ſolet eſſe contenta, ut non ſolum non multis egeat, ſed ne multa quidem cupienda præcipiat. Non ego ciuilia iura contemnam, quæ uel maximam partem obtinent philoſophiæ, in eaq; fere tota uerſantur, uel ad bene beateq; uiuendum excogitata ex uberrimo philoſophiæ fonte manarunt, quanquam ſunt poſtea progreſſa longius, ut non ad ſancte quàm ad laute uiuendum quæſita eſſe uideantur. Sed de illis alias fortaſſe liberius.

Philoſo-

Philoſophia uero cũ fructus alios parit uberrimos, tum ad uirtutem atq; honeſtatem uehementer accommodata, libidines, uoluptates, flagitia, omniaq; uitiorum genera deteſtatur, inimicaq; temeritati è ſublimi quodam excelſoq; loco, caſus contemnit humanos, & fortunæ minas impetusq; deridet. Hanc qui ſequitur nihil habet quod deſyderet beatitudinis, nullus ſibi aditus intercluſus ad felicitatem. Ob hocipſum felicior, quoniam ſua eſt quantulacunq; rerum fortuna contentus, ut qui nihil omnino ſibi putet cum temeritate, nihil cũ ſtulticia eſſe commune. Sed philoſophiam aſſequi magnum eſt, magniq; opus, nec humana fluxaq; ſuſpicientis, ſed diuina atq; æterna ſectantis. Ad eam tamen conſequendam plurimum ualet exercitatio. ualet etiam boni copia præceptoris. Alteram ergo ſi potero non contemnam. Alterum fateri poſſum nactum me eſſe præclarum, et qui me nõ docere ſolum diligenter ſolet, ſed ad eam ipſam quam dixi exercitationem uehementer hortari, ut currentem non modo calcaribus pungat, ſed excitatum ardentius, ingenti etiam clamore ſuccendat. quem ſi fata ſuperſtitem eſſe patientur, nõ deſpero me quoq; aliquid deguſtaturum, in quo non pœniteat elaboraſſe. Hic dux conſiliorum rationumq; mearum. hic hortator uirtutum, caſtigatorq́ue uitiorum. hic meorum præcipuus ſtudioꝶ adiutor, ut qui ante ignaro atque imperito remige per ſcopulos aſperrimos nauigabam, nunc optimo & ſapientiſſimo fretus gubernatori placidiſſimum in por-

rum uidear eſſe delatus. Gratias itaq; latronibus agere & poſſum & debeo non mediocres qui me auro ac ueſtibus ſpoliatum in præcioſiſſima philoſophiæ ſtudia compulerunt. Si auro illo non caruiſſem, nunquam ad hanc me philoſophandi prouinciam contuliſſem, cuius animus pecuniarum ſtudio & cupiditate incēſus legum ciuilium incendio atq; ardorę flagrabat. Eripuerunt mihi incitamenta uitiorum, uirtutum irritamenta reliquerunt. Diuitias quibus ad leges eſt opus abſtulerunt, paupertatem philoſophiæ comitem dimiſerunt. O felices deos immortales, Inſidias, O impetum acerrimorum hoſtium amiciſſimum. O pugnam deniq; illam, in qua uicti ſumus inuictiſſimam, glorioſiſſimumq; ex calamitate triumphum. Tunc enim me primum à fortunæ iugo et poteſtate ſubtractum ad animi mei quietem, tranquillitatem, ocium, libertatemq; reuocaui. Nam contentum eſſe ſuis rebus, nihil appetere, nihil quærere, nihil deſyderare, animum ad omnem fortunam excelſum gerere, uirtutem ultro complecti, uitia ſponte deteſtari, ea mihi ſumma demum uidetur eſſe libertas. Hæc philoſophia præſtat omnia, in qua nos Pandulfe, cum ſæpe alias, tum maxime hoc tēpore cum Sulmonenſe duce & præceptore noſtro uerſamur, à quo quæcunq; de fugienda ingratitudine accepimus, literis mādare conſtituimus hortatu tuo. Itaq; ubi ipſi finem fecimus dicendi, me (ut ſolet) commendato, in hunc modum locutus eſt.

Comme-

COmmodũ mihi uidetur hinc abire, ut ad umbram illã quæ ſub ulmo eſt ſedeamus. Huc iam ſolis radij penetrarunt, quam ego rem (ne orationis tuæ curſum interpellarem, rationesq; interrumperem) aliquanto ſum perpeſſus diutius quàm ualetudo poſtularet. Ibi, quod eſt reliquum contentionis noſtræ, perſoluemus. Eamus inquam, ſed uide ne quod tu nouum in me bellũ moliaris. Satis iam uideor tecum, neſcio q̃ æquo marte cõflixiſſe. Satis iam illo ueteri & trito (ut ais) Græculorꝝ more contendimus. Feci equidẽ id inuitus, etſi (pace tua dicendum eſt) etiam laceſſitus, & à te ipſo compulſus. Sed iam uides inclinare ſolem. Nunc eò uentum eſt, ut non per inficias cõtentionesq; diſcurrere, ſed quod principio dicendi pollicitus es, ſententiam tuã ſtatuere oporteat. Fortaſſis etiã expectamur domi, tum uereor ne hoc tempus uix tibi ſit futurum ſatis ad concludendum. Recte opinaris inquit, atq; ita ſubiectis pallijs in umbra conſedimus. Hic ille: Grauiter inquit mecum decertaſti hodie, meq; in mea caſtra fortiter reppuliſti. Congratulor itaq; tibi uehementer, iampridem acumen tuum ſæpius admiratus, magnum neſcio quid de tuo mihi ingenio pollicebar, nunc non admiror ſolũ, ſed pene erumpor lætitia, cum uim tuam dicendi, copiam uarietatemq; contemplor. Nam cum eſſent à me dicta permulta non ad tentandum modo, ſed ad rationes illas tuas quaſi de induſtxia con-

ſutandas. Dij boni quàm acute, quàm uarie, quam uberrime omnia diſſoluiſti. Perge itaque (ut cœpiſti) adoleſcens, philoſophiam totis uiribus ac manibus (ut aiunt) pedibuſque complectere. Spero equidem in magnum te uirum doctiſſimumque hominem euaſurum. Me autem habebis nulla tibi opera, nullo tempore defuturum. Sed quid ipſe ſentiam de ingratitudine diligēter attende. Nihil iam loquemur fictum, nihil ſimulatum aut commentitium, ad ueritatem omnia atque ad ipſam animi ſententiam referemus, iudiciumque noſtrum (ut ſeſe habet, ſemperque habuit) aperiemus. Contemplanti mihi ſæpe & res omnes ad bene ſancteque uiuendi ſtudia referenti, uirtuteſque ac uitia dies nocteſque conſyderanti, quibus uita noſtra uel exornari, uel præceps agi ſolet, nihil pulchrius uideri ſolet, nihil honeſtius atque homine dignius, quàm eſſe gratum. Contra uero nihil deteſtabilius, nihil turpius, & ab omni genere hominum alienius ingratitudine. Vide quantum abeſt ut uelim tecum nouo bello contendere. Iam enim paulatim in ſententiam tuam ipſe delabor, ut cognoſcere quid hac de re ſentiam facile poſſis. nec agam prolixius. Nam quid per deos immortales, uel ad ſocietatem illam cœtumque mortalium inutilius, uel ad uitam honeſte agendam incommodius, uel ad amorem, gratiam, beneuolentiam comparandam alienius, uel ab omni officio, diſciplina, humanitate remotius ingratitudine? Nam cum omnis noſtra uita alterius conſtare beneficijs, et mutua cōtineri charitate

uideatur,

uideatur,atq; ita uiuamus inter nos,ut alter alterius ope atque auxilio uacare nequeamus, ſitq; ſocietas noſtra ad quam nati homines uidemur, in beneuola quadam & iocundiſſima conſuetudine conſtituta, quid hoc ſcelere poteſt excogitari peruerſius? quid inſalutarius inueniri? qua re gratia pellitur, humanitas & beneuolentia ſummouentur, communis uia honeſtaq; uiuendi conſuetudo peruertitur. Cætera quidẽ ſcelera quantumcunq; ſint illa nefaria,unum aut alium offendunt,habentq; aliquid uel uoluptatis uel utilitatis, quo pellecti homines aliquando delinquunt. At ingratitudo non minus ei qui committit, q̃ ei in quem committitur obeſſe ſolet. Alteri quoniam beneficia nunquam amplius conferentur. alteri quoniam quæ profutura putabat,prodeſſe nõ poterunt. Itaq; omnibus moleſta atq; inſenſa mortalibus, in qua nulla cum uoluptate,aut delectatione,nulla cum utilitate delinquit. Facit quis furtum,ei nocet cui ſurripitur,prodeſt autem plerunq; ſurripienti. In adulterio deprehenditur,iniuriam fecit uiro; mulieri ac ſibi peperit uoluptatem. Si quis ira percitus,& quibuſdam quaſi furijs ac facibus inflammatus,amens feretur,minabitur,franget,deijciet domo familiam,exturbabit.perbreuis erit ille furor. quid ſi etiam diuturnus, eos duntaxat offendet, qui cauſſam quare iratus fieret præbuerunt. Quid ingratus? nulla cauſſa niſi ſua perfidia concitatus,eos lædit quos non debet, quos debet non lædit. Non enim inimicis erit ingratus. Sed quid ego uitia commemoro,

quaſi aliqua poſſint uitia cum hoc nefario & truculentiſſimo ingratitudinis ſcelere comparari. Equidem plurimos audire ſoleo ætatem hanc noſtram haud parum accuſantes, cum aliorum multitudine flagitiorum, tum uel maxime ingratorum copia incredibili. Queruntur enim & multi & ſæpe paucos admodum inueniri homines, qui & cognoſcãt beneficia, & cognita dignis meritis proſequantur. Accedit etiam uehemens animi perturbatio: Quippe ſi ab hoſtibus & inimicis, ſi ab incognitis & peregrinis opem implorantes minime impetremus, ſi etiam irrideamur; æquo id animo ferendum putabimus, non culpæ id alienæ, ſed noſtræ potius fortunæ & calamitati tribuentes. Sin uero deſpiciemur ab ingratis, quos ornauimus, quorum opes auximus & dignitatem, dici non poteſt quanta ira, quanta concitatione animi & mentis furore torqueamur. Execramur noſipſos, duriſſimos atq; acerbiſſimos cruciatus imprecamur, beneficia quæ cõtulimus in noſtram redundaſſe ignominiam exiſtimamus, factumq; id non minus temeritate noſtra, quàm perfidia putamus aliena. tunc oculos (ſi fieri poſſet) ingratis euelleremus. tam ardenti furoris incendio concitati, ut cœlum, terram, maria prouocemus, ſerpentes ac tygres excitemus. Quod & ſapientiſſimus poeta cognouit: Et ſic accenſa profatur, erat em̃ animo uehementer ꝑturbato: Nec tibi diua parens, gñis nec Dardanus auctor Perfide. Putabat tamen nobilitatem nõ poſſe cum ingratitudine eſſe coniunctam: Sed duris ge-

nuit

nutrit te cautibus horrens Caucaſus. Non humana ſtirpe, ſed ex lapidibus natum eſſe putabat: Hyrcanæq; admorunt ubera tygres. A crudeliſſimis etiam animalibus educatum, ut oſtenderet tantam ineſſe huic nefario ſceleri truculentiam, ut quicunque tanto ſe facinori deuinxerint, non ſolum omnem prorſus exuiſſe humanitatem, ſed crudeliſſimam atque immaniſſimam feritatem induiſſe uideantur. Quid tum? uide quibus illum uerbis execretur: Spero equidem medijs (ſi quid pia numina poſſunt) ſupplicia hauſurum ſcopulis. Deos immortales tanti ſceleris ultores appellat, & quem hoſpitio fouerat, cuius claſſem refecerat, ſocios diſiectos à morte reduxerat, ut inter ſæuiſſimos ſcopulos obruatur exoptat. Quantum præterea odij, quæ maleuolentia, quæ pertinacia? Omnibus umbra locis adero dabis improbe pœnas. Sua illum conſcientia doliturū putat, conceptumq; in ingratos odium, ne morte quidem poſſe deleri. O ſummã poëtæ ſapientiam, Eumenidum inquit demẽs uidet agmina, & geminum Solem. furore magno concitata profertur. Quam aperte declarat ſolam ſe accuſare ingratitudinem, & æquo animo ferre non poſſe, Quia ne auxilio iuuat ante leuatos, Et bene apud memores ueteris ſtat gratia facti. Nihil aliud quàm ingratitunem crimimatur, quã neceſſe eſt fidei uiolatio ſequatur. Nuſquam tuta fides, eiectum littore egentem Excepi, & regni demens in parte locaui: Amiſſam claſſem, ſocios à morte reduxi. Vide q̃ contumelioſe exprobrat beneficium.

quantam rurſus reminiſcendo concipit iracundiam: Heu furijs incenſa feror. Quàm præterea ulciſcendi cupida: Non potui abreptum diuellere corpus, & undis Spargere? non ſocios, nõ ipſum abſumere ferro Aſcanium? Parum erat in ipſum ulciſci, ni ſocios eius ac filium ad ſupplicium detuliſſet. Et patrijs epulandum apponere menſis. Nec ſatis arbitrabatur ferro natum interimere, niſi comedendum parenti appoſuiſſet. Quantis uero dignũ illum ſupplicijs iudicabat? faces in caſtra tuliſſem, Impleſſemq; foros flammis, natumq; patremq; Cũ genere extinxiſſem: Magna cõſternatio debacchatæ mentis. Itaq; uniuerſum genus extinguere, penitusq; delere cupiebat. Vide etiam q̃ non poterat mitigari. O Tirij inquit ſtirpem & genus omne futurum Exercete odijs: Exoriare aliquis noſtris ex oſſibus ultor. Vltionem etiam oſſibus demandabat. Littora littoribus contraria, fluctibus undas Imprecor, arma armis pugnent, ipſiq; nepotes An igitur ſperamus tantã conceptã iracundiã, tam immoderatum impetum, tam effrenatum furorem, tam uehementem & præcipitem odij concitationem poſſe deponi. Semper hic poëta uiſus mihi ſapientiſſime accuratiſſimeq; locutus omnia: Sed hoc immane atq; nefarium ſcelus quantas odij faces habeat, multo ſapientius atq; accuratius explicaſſe. Itaq; illa deos, illa homines, ſyluas, montes, feras, littora, non humanis contenta teſtimonijs appellabat En tibi hominem ex eadem umbra paulo duriorem, qui cum omnes cauſſas iracundiæ, cõ-

uiuam amicum deponere iuſſiſſet,domeſticas ſimultates,uaſorum fractiones,adulteria uxoris, omnia hæc inquit,& quicquid habes triſticiæ,meo in limine deponas oportet, ſed ingratos ante omnia pone ſodales. Intelligebat homo callidus nulla ex re tam uehemẽter animos offendi amicorum,tam ad iram atq; odium concitari, quàm ſi quibus ipſi beneficia contulerunt,opesq; auxerunt,ab ijs cum opus eſt gratia deſtituti, proditi eſſe uideantur. In rabiem conuerſa eſt Hecuba,ut filium ulciſceretur,non Hectorem,quem Achilles,non Paridem, quem Aiax interfecerat, ſed Polydorum,quem rex affinis amicusq; necauerat. Furijs agitatus eſt Aiax,non aliqua belli calamitate perculſus,non incendio nauium, non Hectoris uictoria,non exercitus profligatione cõterritus,ſed ſociorum ingratitudine perturbatus. Sic enim exiſtimabat nihil ſibi crudelius, nihil calamitoſius atq; indignius accidere potuiſſe,quàm non ab hoſtibus quos ſemper offendiſſet, ſed à ſocijs,quos nonnunquam ſeruaſſet,& gloriæ ornamẽto ſpoliari. Quapropter ſæpe quod in hoſtem remiſſius cupimus, id in ingratos ardẽtius imprecamur. Quis hoſtem ſupplicio potius q̃ miſericordia dignũ, quis interficiendum crudeliter magis q̃ liberaliter ſeruandum eſſe putabat? Quid in ingratos?nulla miſericordia, nulla liberalitas adhiberi poteſt. Officio in iniuriã, amore in odiũ, maleuolentiamq; conuerſo. nec ullum (quod uulgo dicitur)acetum acrius,q̃ quod uino exortum eſt dulci. Ab hoſtibus expectas iniuriã,

uim, rapinas, clades, calamitates alias innumerabiles, ſi quid horum eueniet non decipieris, & tu cauere potuiſſes, & ille functus eſt officio. ab amicis autē beneficio affectis quid tandem expectabis? non honorem, auxilium, ſalutem, cōſilium, dignitatem? ſi quid eueniat ſecus, tum maxime uideberis deceptus, & ille ſcelerate fecit, & tu tibi ab illo non putabas eſſe cauendum. Quod ſi hoſtes iura quædam & habent & ſeruant bellorum, nequid dolo agere, nequid fraude & proditione uideantur, quanto maiori ſupplicio dignos cenſebimus ingratos, qui & liberalitatis iura deſpiciunt, & integritatem quam nobiſcum præcipuam ſeruare debuiſſent, fraude ac perfidia ſceleratiſſime uiolauerunt. Sed nimis lente progredimur. Velis eſt hic curſus remisq; conficiēdus. Itaq; orationem meam continuam & profluentem diutius demorari, & quaſi per ambitū circumactam, retardari non patiar. Vtinā par animo adhiberi poſſit oratio. Equidem ingratos iſtos mecum ipſe conſyderans neſcio quo pacto incendor animo, & odio quodam efferor incredibili. Vnde initium capiemus dicendi, an eſt quædam circūſcripta & ſeiuncta res, de qua ſeperatim dici poſſit? nullum ſcelus, nullum flagitium, nulla turpitudo, nulla immanitas, nulla crudelitas, nulla impietas, nihil deniq; turpe atq; horrendum, quod nō ab hoc nefario ingratitudinis ſcelere exoriatur, nullū uitium deteſtabile, quod non ab ingratorum perfidia, tanquam ab omnium malorum fonte manare, ac latius profluere uideatur. Serpit eñi

hoc

hoc malum, & neſcio quo pacto per omnes ui tæ actiones irrepit, omnia fœdans, contaminans, cruentās quocunq; delabitur. Nam quid (per deos immortales) amicitia melius? quid utilius? iucundius, ſalutarius comparatur? At ingratitudo tollit ac delet funditus amicitiam. Hæc tota in beneuolentia, tota in officio, tota deniq; in charitate uerſatur. Ingratitudo res eſt odioſa, uitæ officia uiolat, extinguit charitatem. Quocirca diffinitionem ualde equidem commendo, eiq; uehementer aſſentior, eſſe ingratitudinem uentum quendam exurentem, omnem charitatis fontem exiccantem. In amicitia ad promerendum quidem diligentiſſimi ac ſtudioſiſſimi, ad referendum uero promptiſſimi eſſe debemus. Ingrati autem & in promerendo negligentiſſimi, & in referendo tardiſſimi ſunt. Amici fortunas, opes, honores dignitates omnia cenſent oportere eſſe communia: Ingrati ad ſuam ſolam utilitatem omnia metiuntur. Quid pietate præſtabilius? Ingrati omnem abijciunt pietatē, neq; parentes alunt, à quibus uitam, corpus, animum ſuſceperunt, neq; patriam tutantur, à qua foti & ſuſtentati, nulla eius in ſe beneficia meminerunt, nec deos colunt, à quibus in hanc pulcherrimā lucem producti uitam ſimul cum ratione ſuſceperunt, nec aras, focos, templa, delubra uenerantur. feram quandam atq; immanem præſeferentes impietatem, trucibus et cruētis oculis hominum fortunis inhiant, & tanquā rapaces aues dilaniant, diripiunt, depilant, amicorum ſanguinē fraudulentis roſtris exorbēt, officij,

beneuolentiæ, humanitatis obliti, prædam uti litatis eſcamq́ꝫ ſectantur. Quapropter non iniuria rapacibus duxi alitibus comparandos, quas natura feroces genuit, uetuitq́ꝫ cõgregari Nunquam enim comitatæ, ſolæ ſemper aſpiciuntur. quod idem apparet in ingratis, quos prædæ intentos inuolare, rapere, exorbere, ſolos incedere, nemini ſocietate coniũgi, nullius amicitiam colere uidemus. O eradicandum genus hominum. O peſtiferam et pernicioſam herbam, ex uitæ huius agro radicitus euellendam. O labem, ó maculam, ó tabificum uenenum ſocietatis humanæ. Quæ concordia, quæ ſocietas, quæ beneuolentia poteſt eſſe inter ingratos, homines teterrimos atq́ꝫ fœdiſſimos, ad odium natos, ad rapinas inſtructos, ad perfidiam educatos. Nam quid dicam de conſeruatrice rerum iuſticia? quam ſic uiolant funditusq́ꝫ euertunt, ut nihil ingratis uideri poſſit iniuſtius, nihil prauius atq́ꝫ iniquius cogitari. Eſt illa poſita in omnium rerum diuinarum atq́ꝫ humanarum æquabili & perpetua moderatione, unicuiq́ꝫ quod ſuum eſt tribuens, eripiensq́ꝫ quod non eſt ſuum. Ingrati nihil agũt modeerate, arrogant ſibi aliena, quæ ſunt alijs tribuenda non tribuunt, quæ referenda non referunt. Diſtringor equidem diuellorq́ꝫ dolore, cum aliquem ex iſtis intueor, non ſtatim rapi eum ſublimem, & ad pœnã ſuppliciumq́ꝫ deduci. Nec tecum magnopere diſſentio, quan quam multa diximus ſimulate, eſſe illos omni cruciatu dignos, omni duro ſupplicio afficiendos. etiam ne eculeo? etiam digni ſane qui lupino

lupino ſacco cum gallo ſimiaq; conſuti,atque inuoluti præcipitentur in profluentem. Nam ſi peccatum aliud alio maius idcirco iudicari debet,quoniam in eum peccatur in quem minus peccari conueniret. ſola igitur diſtinguit ingratitudo peccata. Maiore itaq; pœna plectuntur qui parentes, quàm qui alienos necauerunt. cur ita? quia plus ingratitudinis commiſerunt. Quid qui diripiendam hoſtibus patriam prodiderunt? multo maiore. Quam ob rem? quia in plures fuerunt ingrati,in amicos, in affines,in liberos,in parentes, quorum fortunas & corpora hoſtium poteſtati ac libidini ſubiecerunt,in deos immortales,quorum aras ac templa dirui, funditusq; interire curauerunt. Quid in peregrinos? licet ne eos necare impune? minime. At illi nullo nobis deuincti ſunt beneficio: Fateor. Non igitur faciemus ingrate ſi quas illis inſidias atq; iniuriam faciemus. Non recte ſentis. Genuit nos natura ſociabiles, dedit fomenta quædam & igniculos beneuolentiæ, quos non ſupprimere odio aut extinguere, ſed excitare ac ſuccendere debeamus charitate. Aget nobiſcum ipſa natura,accuſabit ingratitudinis, ſi quas illa uires ad beneuolentiam omnium gentium dederit ab ipſa productarum,eas nos in odium & maleuolentiam conuertamus. Quorſum dices hæc? quid putas niſi ut intelligas ingratitudinem, non ſcelus eſſe maximum, ſed fontem etiam ſcelerum omnium reliquorum, quæ tãto puniuntur acerbius, quanto plus habere ingratitudinis uideantur. Quid dicam uiolari

ſidem? officia uitæ peruerti, extingui liberalitatem, largitiones & munificentiam è uita tolli, ſimultates atque odia naſci ſempiterna. Quicunq; enim eſt ingratus, idem eſt perfidus, idem iuris, officij, fidei uiolator, idem omni ſcelere flagiciоq; contaminatus. Nam ſi res, ſi pecunias, ſi coniuges, ſi liberos, ſi arces, ſi capita deniq; noſtra illis committere ſoleamus, quos arbitramur aliquo nobis beneficio eſſe deuinctos, ſi in his fortunas ſpesq; noſtras collocamus, ſi iccirco iuuamus multos, opitulamur, ſubuenimus, ornamus, ut habere poſſimus quibus fidem in negocijs, ſpem in periculis adhibeamus. quales tibi uidebuntur ingrati, qui prædam tuam non te ſecuti ſpe ac fide plenum in media (ut aiunt) flamma incendioq; deſtituent? Et (cum opus erit auxilio) miſeram atq; afflictam amicitiam deſerentes, ad meliorem florentioremq; fortunæ faciem deuolabunt. quo tunc ipſe confugies? quos implorabis? quibus ſupplicabis? Multa quidem & ampla ſperabas, ſed friuola (ut dicitur) recte nitebaris. Atqui nondum concludo quæ uolo, reſtant alia maiora. Sed quæ tandem iſtis poſſunt eſſe maiora? Nulla crudelitas inſignis, nulla immanis proditio principum, hominum, ciuitatum, nulla fraus, nulla perfidia eſſe poteſt, niſi quam ingrati aut fecerunt ipſi, aut ab alijs fieri curauerunt. Vendidit hic auro patriã. quam ob rem uendidit? quia ingrato qui tuto id facere potuit ſeſe illa commiſerat. An putamus alia id de cauſſa tuto facere potuiſſe, niſi quia quem patria ipſa exorna-

exornauerat, extulerat, ad ampliſſimum dignitatis erexerat, ei ſe tuto credendam, committendamq́ eſſe putauit. Prodidit hic amicũ cur non potius inimicum? eum ipſum fortaſſe libentius, ſed huic ſe ille nullo modo commiſiſſet. Ergo illum prodidit qui ſe commiſit. At ideo certe commiſit, quia uincula quædam officij extare putabat, quæ iſte (niſi fuiſſet ingratus) nullo modo perfregiſſet. Omnes igitur qui produntur, ab ingratis produntur. Quid crudelitatem? unde manare cenſeamus? Interfecit quis inimicũ, iugulauit, ſuſpendit, trucidauit, naribus, oculis, auribus deformauit, quis non hunc iratum potius q̃ crudelem appellauerit? Hoſpitem uero ſi quis necauit, aut amicum, aut parentem, aut aliqua ſecum affinitate coniunctum, quis hunc iratum? quis non potius crudelem, immanem, truculentum cenſeat iudicandum? Habet id ingratitudo, ut niſi inter coniunctos, uel natura, uel officio cõmitti non poſſit. quam qui committunt, quanto inter ſeſe coniunctiores ſunt, tanto erit illa iudicanda deterior. Nam (ut dixi) niſi inter aliquos deuinctos uinculo eſſe non poteſt. Quinam obſecro Alexandxum interfecerunt, niſi quibus ipſe ample magnificeq́ ornatis, uitam corpus, animamq́ credebat? Qui rurſus Cn. Pompeium tam nefarie trucidarunt? niſi quos ipſe ab hoſtibus patrio atque auito regno deiectos, in priſco regiæ dignitatis faſtigio collocauerat. Qui præterea Darium, Qui C. Cæſarem confoderunt? niſi quos ipſi ornauerant, quorum auxerant atq́ amplificauerant

dignitatem. Quid dicam oſculum illud ſanctiſſimæ religionis noſtræ, nefarium atq; crudele, & inde profectum unde proficiſci minime debuiſſet. Fuit genus illud mortis ex omni (ut ſcimus) parte uiolentiſſimum, ut plane conſtet nullum unquam omnino fuiſſe uiolentius, cuius indignitatem, quo nihil deeſſe poſſet acerbitatis, auxit ingratitudo. An igitur dubitamus hanc unam quæſitam eſſe rem ad cruciatus illos duriſſimos coaceruandos, ad mortem deniq; illam acerbiſſimam & truculentiſſimam, omni ſuppliciorum ac ſcelerum importunitate cumulandam. Quicunq; itaq; crudeliter, quicunq; ſcelerate nefarieq; perierunt, hi omnes ingratitudine perierunt. Hoc unum eſt malum à quo omnia ſcelera, cuncta flagitia, uniuerſæ turpitudines manauerunt. Hæc ego ſentio de ingratitudine, nec fui durior, quin morem tibi ſtatuerem eſſe gerendũ. Vides enim quæ copioſius dici potuiſſent, quàm breuiſſime eſſe tractata, ut non tam percurriſſe pedibus hæc uidear, quàm alarum celeritate peruolaſſe. Hoc tantum adiecerim, nihil tam fœdum, tam turpe, tam immane, tam ſceleratum, tam deniq; flagitioſum & deteſtabile dici poſſe, nihil tam nefarium atque impium excogitari, quod ingrato non uideatur quamaptiſſime conuenire. Quocirca deuitemus hãc immanem & pernicioſam beluam. Non illum amicitia, non aditu, non congreſſione, non cõſuetudine, non ſermone, non aſpectu dignum exiſtimemus. Acerrimum inimicum humanitatis, liberalitatis extinctorẽ, deorum immortalium

talium

talium contemptorem, omnium denique auctorem flagitiorum aſpernemur, abhorremus & tanquam peſtiferum aliquod animal, truculentamq́ beſtiam fugiamus. in hūc flammas, in hunc odia, in hunc faces, in hunc incendia conijciamus & tela, atq in eius omnes impudentiſſima ora, tanquam in nefarium aliquid conſpuamus. Habes iam animi mei ſententiam, quam ſic tibi manifeſte patefeci, ut non tam locutus grauiter uidear, quàm concitatus ardenter. Tu ſi hæc probas, bonam operam nauauimus, idemq́ ſæpe faciemus. Ego uero inquam probo. Atq ita acceptis pallijs facto tandem dicendi fine diſceſſimus.

IOANNIS ANTHONII CAMpani de ingratitudine fugienda ad Pandulfum Balionium liber tertius & ultimus finit.

IOANNIS ANTHONII CAMPANI INITIO STVDII ANNO M. CCCCLV. PERVSIAE ORATIO.

COnſyderanti mihi pauloante, & ad hũc digniſſimum, ornatiſſimumq; locum mentem atq; animum referenti, non parum temeritatis ſubeundum atque impudentiæ uidebatur. ut qui neq; auctoritate aliqua, neq; ingenio, dicendiq; arte ualuiſſem, apud hanc celeberrimam doctiſſimorum hominum frequentiam, Orationem de ſcientiarum laudibus eſſem habiturus. Nihil enim tam magnificum afferri poſſe cogitabam, tamq; luculentum, atq; expolitum, quod non exile, obſcurum, ac ſordidum apud tantos homines uideretur. plurimoſq; hic eſſe cognoſcebam, qui ſummo præditi ingenio, & copioſius hoc præſtare potuiſſent, & ornatius. Quod niſi fuiſſet ueſtræ mihi uolũtati obtemperandum, libenter equidem hodiernum hoc dicendi munus in quemuis alium reieciſſem, partim auctoritate præſentiaq; ueſtra, partim rerum de quibus dicturi ſumus magnitudine & uarietate perterritus. Quis enim tam frequens uſus, conſuetudoq; dicendi? Quæ tanta uis & copia orationis? Quod tantum flumen

eloquen

eloquentiæ? tam uehemens & concitatus impetus ingenij, ut unius ſolum artis, nedum omnium ſcientiarum laudes plene poſſit, accumulateq; complecti? Quæ tam firma, conſtans, perpetuaq; memoria, ut non pondere tantarum, tamq; altiſſimarum rerum obruatur? Verum hoc mihi uideo eſſe lætandum, quod ad dicendum non hortatur ſolum, ſed omni depoſito temeritatis, impudentiæq; timore, uehementer impellit, me apud eos homines de laudibus ſcientiarum uerba eſſe facturum, qui ut ſunt doctiſſimi ipſi quidem atque omnium magnarum rerum ſcientia longe refertiſſimi, ita nullis ſibi de rebus q̄ de ſcientiarum laudibus oratio poſſet eſſe iucundior. Spero equidem uos non dignitatem amplitudinemq; ueſtram, q̄ mei exiguitatem ingenij contemplaturos. Quibus de rebus futura noſtra ſit oratio uidetis. Nemo erit ex uobis qui in commēdandis bonis artibus non ſentiat fuiſſe ſe in his quàmampliſſime cōmendatum: Nam cum aut nos præclariſſima Legum ſtudia, aut Philoſophiam, aut artes reliquas extollemus, quis eſt ueſtrum qui non ſe magnopere cenſeat extolli? In his ſplendor gloriaq; ueſtra, in his honor ac dignitas continetur. Sed cum multi ex hoc ornatiſſimo ad dicendum loco, & graues, & diſerti uiri, non auctoritate ſolum, ſed etiam ingenio, diſciplinaq; præſtantes, orationem habere conſueuerunt, cum ſæpe alias, tum maxime hac die ad laudes uberrimosq; ſcientiar fructus accōmodatam, qui ſiue gratia ſuæ artis, ſiue quoniā ita fortaſſe ſentiebāt

ſit enim fere ſemper, ut quibus ſtudijs ſumus dediti, ea nos exteris omnibus anteponenda eſſe cenſeamus, profeſſionem quiſq; ſuam maximis atq; ampliſſimis laudibus proſecuti in eam ornandam, amplificandam, illuſtrandam omnem uim, omnemq; ingenij magnitudinem contulerunt. cæteras autem aut præterire ſilentio, aut minus magnifice quàm oportebat cõmendare uoluerũt, inuidiamq; ex laudibus cõflauerunt. Id nos ita totis uiribus fugiemus, ut in hoc officio laudandi offendamus neminem. Tantum enim laudabimus ſingulas, quãtum & uos iure cenſebitis fuiſſe laudandas, & temporis etiam ratio permittet. Primum enim inuentorem cuiuſq; artis aperiemus. Mox qui uiri in unaquaq; facultate claruerunt oſtendemus. Poſtremo & utilitatem ſingularum, quãta maxima fieri poterit breuitate, complectemur, ita ut neq; obſcuritas cõfuſionem afferre poſſit, neq; nimia longitudo moleſtiam. Atq; ea ex arte initium capiemus dicendi, quę uiam atq; aditus ad omnia diuinarũ, humanarumq; rerũ ſtudia patefecit. GRAMMATICAM dico parentẽ artium reliquarum. Verum cum multarum gentium, nationumq; non linguam unam, ſed uariam atq; diuiſam eſſe uideamus, non eandem omnibus inuentionem fuiſſe cenſeatis, ſed alijs in locis aliam originem, aliudq; initium extitiſſe. Nam Aſſyrijs quorũ imperium antiquiſſimum longe, lateq; patebat, literas primus prębuit Rhadamantus. Aegyptijs uero & Chaldæis, qui omnium ſe uolunt eſſe uetuſtiſſimos, Anubis, qui apud eos colebat̃, excogitauit.

excogitauit. Rem tamen propter ſummam ac pene immenſam uetuſtatem, haud parum ambiguam. Nam & memoriæ proditū eſt, Menonam quendam annis aliquot ante Phoroneum antiquiſſimum Græciæ regem, primas Aegyptijs literas tradidiſſe. Græcarum inuentores Tyrios fuiſſe tradunt. Hi ſexdecim duntaxat inuenerunt, quibus Palamedem per belli Troiani tempora quatuor adiunxiſſe fertur, totidemq́ꝫ poſt illum Simonidem melicum addidiſſe. Quam ob rem Græci ſexdecim primum, longo poſt tempore quatuor & uiginti literas habuerunt. Ad Latinos uero ut omnium gentium, nationumq́ꝫ poſtremos, ita in omnibus liberalium artium ſtudijs, longe florentiſſimos, Beroſus & Critodemus primas ex Pelaſgis literas attulerunt. quanquàm multi in Carmentam Euandri Arcadici matrem initium Latinæ linguæ putent eſſe referendum, præſtantiſſimamq́ꝫ illam & diuinam mulierem præſagam rerum futurarum, primas Latinis literas aperuiſſe, numerum haud ſane parem cum Græcis. Quibus ferunt Cæſarem Grammatica in arte doctiſſimum, unam addere uoluiſſe in Eolicæ digammæ locum, qua nos carebamus, ſed eam ſeruata lege antiquitatis à poſteris fuiſſe neglectam. Claudium quoq́ꝫ Cæſarem nouam figuram in .x. græcæ locum excogitaſſe, nomenq́ꝫ dediſſe Antiſima. ſed hæc quoq́ꝫ præualente uetuſtate ad noſtra nequaquam potuit tempora peruenire. Quæ ſi fuiſſent à poſteris ſeruata diligenter, parem profecto cum Græ-

cis literarum numerum teneremus. Plurimũ in Grammatica floruere apud Græcos Ariſtarchus, Apollodorus, Herodianus, Apollonius. Platonem quoque tradunt adeo Grammaticæ fuiſſe ſtudioſum, ut omnium qui ante ipſum ea de arte ſcripſere, præter unius Democriti ſcripta dictaq́; refelleret. Ex Latinis quàmplurimos legimus doctos ſane uiros extitiſſe, M. Varronem, Palemonem, Caprum, Didymum, Probum, Cenſorinum, Gryllum qui de accentibus ad Vergilium ſcripſit: Donatum, Seruium cognomento grammaticum, & eo poſteriorem Priſcianũ. Noſtra etiã ætate duos, Guarinum Veronenſem, & Vallam Romanum, utrunq; in ea facultate & dicendi etiam arte præſtantiſſimum: qui & plura ſcripſere quàm exteri, & accuratius. Reliquos autem ut barbare locutos, memoratu dignos eſſe non puto, ſed ut ineptos atq; illatinos ſilentio ſtatui prætereundos. Affert autem grãmatica fructus & utilitatem ita maximam, ut aditum uel ſola præbeat ad artes apertiſſimũ quo ſi careamus cæci per omnes ſcientias aberrabimus, nullam unquam optimarum pulcherrimarumq́; rerum cognitionem conſecuturi. Hactenus de Grammatica, nunc ad Dialecticam tranſeamus. Satis quidem conſtare arbitror Zenonem Stoicorum principem Logicę fuiſſe repertorem, quam poſtea Plato omnium primus appellauit Dialecticã. feruntq́; Turium Elinomachum ante omnes de præloquijs prædicamentisq́; ſcripſiſſe. Cironem uero acutum atque acerrimum Dialecticum,

corneum

corneum atq; inuolutum diſſerendi genus intuliſſe. Arceſilaus, is qui mediam inuexit Academiam, primus in utranq; partem diſſerere conſtituit. Quod genus diſputandi Gorgias Leontinus adeo mirifice complexus eſt, ut profiteri auſus ſit quacunq; de re quæ ſibi obijceretur, omnibus ſeſe reſponſurum. Quod cum aliquando præſtitiſſet, primus omnium auream ſibi ſtatuam in Apollinis templo collocauit. Qua in re proditum eſt præter cæteros polluiſſe Cryſippum, eũ qui primus ſcholam in Lycio ſub aperto cœlo conſtituit, ut conſtet dicere ſolitos Athenienſes, aut nullam apud deos immortales Dialecticam, aut ſolam inuenire Cryſippeam. Carneadis quoq; uis fuit in diſputando longe uehementiſſima. Diogenes qui M. Anthonij oratoris ætate Romam uenit Legatus Athenienſium, acerrimum ſe Dialecticum profitebatur. Omnibus tamen Ariſtoteles antecelluit, multis in locis Tarentinum imitatus Architam, uirum ſua tempeſtate, neſcio an potius Græciæ præſtantiſſimum, & Platonem imprimis familiarem. Multi præterea clariſſimi Dialectici, ſed breuitatis gratia prætereundi. nam & Latinis ad quos ſero hæc diſciplina peruenit, ſi qui fuere paulo acutiores, omnes fortaſſe præter Varronem nobis ſunt quàm notiſſimi. Neq; ſumus ignari hanc unam eſſe artem ad ueri falſiq; cognitionem uehementer accommodatam, & ad diſputandum, probandum, refellendum, confutandum ualere plurimum. Iter enim aperit ad omnem philoſophiam expeditiſſimum.

Qua in re grauiter, ut ſolent Stoici, neminem ignarum atq; expertem Dialecticæ, futurum unquam cenſent in oratione ſapientem. Hinc Parmenidem, Melliſſum, Anaxagoram, atq; alios uetuſtiſſimos philoſophiæ ſtudia ſectatos erraſſe tradit Ariſtoteles, ſolaq; Dialecticæ ignoratione præcipitatos, nunc ſtulte moueri terram, nunc abſurde multos mundos, nunc ſuperſtitioſius compoſitum ex lapidibus cœlum opinatos. Qui ſi tenuiſſent Dialecticam, nunquam in tam ſtultos, tamq; manifeſtos errores incidiſſent, adeo ad ueritatem inueſtigandam Dialectica mirum nos in modũ dirigere, & quaſi digito oſtendere conſueuit.

NVNC ad Rhetoricam accedamus. Sed eam nos tractabimus bipertito. Primum propter propinquitatem & cognationem Poëticam, mox Oratoriam prouinciam ingrediemur. Fructus uero utriuſq; coniuncte abſoluemus. Poetarũ primi Orpheus, Calliopes, & Linus Apollinis filius perhibentur. Quorum cum nihil extet, Homerus omnium eſt antiquiſſimus cuius nunc ſcripta pro uetuſtiſſimis habentur. Verſum heroicum Flaccus ab Homero ſcribit inuentum, alij probant ante bellum Troianum Pythio oraculo fuiſſe repertum. Iambicum uero contra Lycamben ſocerum inuenit Archilochus. Saphici, Alcaici, Lyrici, alijq́ue uerſus, à ſuis plerunq; uel modis, uel pedibus, uel etiam inuentoribus appellati. Tragœdiam uero & Satyram primum omnium tradunt inueniſſe Platonem, Latinis uero Liuiũ poëtam primam dediſſe fabulam, Comœdiarum

rum Ennium, Satyrarum Lucilium fuiſſe repertorem: Clariſſimi poetę apud Græcos Homerus, quem in deſcribendis bellis atq; erroribus Vergilius eſt imitatus, maxime Theocritus Syracuſanus, quem idem eſt in paſtoribus canendis inſecutus. Præterea Heſiodus cuius agriculturam emulatur. Aratus à quo ſigna tempeſtatum, & Piſander à quo Troiæ euerſionem accepit, Apollonius Nautica, Pindarus, Epicharmus, Diphylus, cuius Plautus totam pene cepit Aſinariam, Sappho Leſbia, quam ferunt Solonis Athenienſis tempore floruiſſe, Eſchylus, Sophocles, Anaxander, à quo & Therentius & Aphricanus tranſtulere permulta; Euripides, Ariſtophanes, aliĳq; quamplurimi. Ex noſtris Ennius, Neuius, Cæcilius, Pacuuius, Affranius, Plautus, Terentius, cuius comœdias plurimi ſuperiori aſcribunt Aphricano, Lucretius, Accius, Vergilius, Ouidius, Flaccus, Iuuenalis, Statius, Syllius Italicus, Catullus, Tibullus, Propertius, Martialis, aliĳq; permulti. Sed nunc de Rhetorica ipſa dicendum, Hanc quidem à Thyſia & Corace Siculis inuentam arbitrantur. Aliĳ multo uetuſtiorem fuiſſe tradunt, & per Homeri etiam tempora uiguiſſe, Phœnicemq; illum Homericum, non ſolum pugnandi, ſed etiam dicendi arte Achillem inſtituiſſe. Ariſtoteles cui non minorem fidem cenſeo adhibendam, ab Empedocle Gorgiæ Leontini præceptore tradit fuiſſe compertam. ſolutam orationem Pherecydes Syrus, hiſtoriam Cadmus Mileſius primus omniū fertur inuexiſſe.

Eam partem Rhetoricæ quæ ad memoriam ſpectat, Chius Simonides dicitur protuliſſe, cum apud Scopam quendam fortunatum hominem in Theſſalia cœnaſſet. Iudicialem orationem primum pro ſe egiſſe ferunt Ariſtotelem à Demophilo Athenienſe impietatis accuſatum. Dialogos uero ante omnes ſcripſiſſe Platonem. Summi Oratores apud Græcos fuere q̃plurimi. Demoſthenes Athenienſium ut Diogenes dicere ſolebat, Orator: Lyſias omnium ſubtiliſſimus, rurſus omnium acutiſſimus Pericles, ſonorus Aeſchynes, & qui ſuauitate omnibus antecelluit Iſocrates. præterea Thucydides, & hiſtoriæ pater Herodotus, Demetrius Phalereus, Plutarchus, Xenophon Muſa Attica propter dicendi ſuauitatē appellatus: Ephorus, Theopompus, Thimeus, Caliſthenes Ariſtotelis cognatus, ab Alexandro cuius hiſtoriam ſcripſerat interfectus: Stilicon quoq; Megarenſis ad quem orātem audiendum totam ferunt Græciam Megaram cōceſſiſſe. Hegeſiaci quoq; quo uitę humanæ miſeriam deplorarent, multi ſibi mortem conſciuerunt, omnesq; ſeipſos interfeciſſent, niſi Ptolemæus tanto cognito periculo, ſcholas claudere iuſſiſſet. Ex noſtris uetuſtiſſimos fuiſſe conſtat, Caſſium, Ennium, L. Piſonem, Fabium Pictorem, M. Catonem ſuperiorem, L. Siſennam, Galbam, Lælium, Carbonem, Aphricanum, Trogum Pompeium, Criſpum Saluſtium, Q. Curtium, C. Iulium Cæſarem oratorem. Q. Catulum, qui primus Popiliam matrem funebri oratione laudauit.

Qui

Qui honor apud Romanos nulli antea mulieri contigerat. Iulium Cæſarem dictatorē, Titum Liuium Romanæ hiſtoriæ parentem, Lucium Craſſum, Seruium Sulpitium, Q. Hortenſium, M. Anthonium, Cornelium Nepotem, Aſinium Pollionem, M. Catonem iuniorem, Cornelium Tacitum, Quintilianum duos Plinios, & imprimis uberrimū eloquentiæ fontem M. Tullium Ciceronem. Tot fructus, tanta utilitas, tot denique emolumenta ſunt Oratoribus & etiam Poëtis, ut ſoli ſint qui dijs ſint immortalibus comparandi. Quid enim dij poſſunt hominibus conferre præclarius immortalitate? eadem quoq; cenſuerunt Oratores. Quid Reges appetunt, quid Imperatores? Quam ob rem tot bella domi, militiæ, terra, mariq; moliuntur, niſi ut magnitudine gloriæ cæteris mortalibus antecellant, & ſui memoriam faciant apud poſteros ſempiternam. Id ſoli præſtant. Sed de his alio in loco dicemus uberius. NVNC de Mathematicis, Arithmetica, Geometria, Muſica, atq; Aſtrologia dicendum uidetur. Arithmeticam primus omnium Pythagoras in artem diſciplinamq; redegit. Hinc Pythagorei illi, qui totam fere Italiam occupauere, per numeꝝ iurabant quaternariū, q nihil apud eos uidetur eſſe perfectius. Quippe quatuor elemēta, Aërem, Ignem, Aquam, Terram. quatuor anni tempora, uer, æſtatem, hyemem, autumnum. Quatuor qualitates reꝝ omnium; quę fuiſſent à natura productæ, calidam, ſiccam, frigidam, humidam. Quatuor cœli plagas, orientem,

meridiem, ſeptentrionem, & occidentem. et præterea multa quæ breuitatis gratia ſtatui prætereunda. Quam ob rem opinatum ferunt Pythagoram omnia diuina humanaq́ꝫ certa numerorum conſtare ratione. GEOMETRIAM à Mœri tradunt inchoatam, ſed eã poſtea quæſitam diligentius perfeciſſe Pythagoram, & liniamenta, formas, interualla, magnitudinesq́ꝫ notaſſe. Qui cum trianguli uirtutem percepiſſet ſacrificauit Hecatomben. quod genus ſacrificij multis uarijsq́ꝫ ex rebus conficiebatur. Archimedem quoque Syracuſanum fuiſſe ſatis in ea facultate præclarum. Anaximandrum Mileſium, Mileſij Thaletis auditorem, ante omnes inueniſſe gnomonem primumq́ꝫ Lacedæmonijs horologium ſumma omnium cum admiratione confeciſſe. Parmenidem uero Eleaten primum terrã dixiſſe rotundam, globoſam, & tanquam centrum in media totius mundi machina collocatam, idq́ꝫ in Geometrica ratione percepiſſe his qui Geometriæ fuere ſtudioſi. Euclides cuius nunc opera extant, omnibus antecelluit. Quæ duæ artes, etſi præclarę per ſe ſatis, atq́ꝫ adeo neceſſariæ, ut nihil ſine his, aut uendere, aut emere, aut diuidere, aut deniq́ꝫ percipere ualeamus, tamen ad Muſicam & Aſtrologiam longe cõiunctiſſimæ, ut ſine iſtis illæ conſtare atq́ꝫ intelligi nullo modo poſſint. MVSICAM, de qua nunc dicemus, Plato triplicem eſſe diffiniuit, quarum manu prima, altera cantu, tertia utroque conſtaret. Eius ergo inuentorem tradunt fuiſſe Pythagoram uirum non modo

tantarum rerum inuentione clarum, ſed uiuendi etiam integritate ſanctiſſimum. Hic primus fertur ex malleorum ictibus uocum diuerſarum numeros, modos, inflexionesq́ꝫ conſyderans, Muſicam deinde artem, diuina quadam induſtria confeciſſe. Citharam tradunt inueniſſe Orpheum, qui ſi poetis credimus, non ſolum homines rudes atqꝫ agreſtes, ſed leones etiam ac tygres, & inferos manes lyræ ſuauitate demulſit. Fiſtulam quidem Pan Arcadicus primus inflauit. Geminas uero tibias Marſya Phrygius, quem poetæ ab Apolline inuerſa cithara ſuperatum, excoriatumq́ꝫ cecinerunt. Orion etiam Corinthius mirificus eſt habitus Citharœdus, ut Delphinum ad opem ſibi ferendam cantus ſuauitate prouocauerit. Quæ uero de Amphione atqꝫ Apolline dicuntur, quibus lyra canentibus lapides certatim in muros ſeſe atqꝫ mœnia componebant, poetis ſtatui relinquenda. Plurimum Muſica delectatum ferunt Socratem, ab eoq́ꝫ Phedonem diſcipulum non ſolum philoſophari, ſed etiam citharam pulſare didiciſſe. Epaminondam quoqꝫ Thebanum uirum totius Græciæ militari ſciētia præſtantiſſimum, ſatis ceciniſſe præclare. Achillem etiam à Chyrone Centauro didiciſſe. Ariſtophanē quoqꝫ Tarentinum, quoniam cæteris in ea arte præſtare uideretur, Muſicum appellauerunt. Simonides etiam Chius fuiſſe traditur canendi, pulſandiq́ꝫ arte præſtantiſſimus. Illud tamen ſatis conſtat, Muſicam maxime apud ueteres in honore habitam, & neqꝫ conuiuia, neqꝫ lu-

dos, neq; funebria ſine tibiarum cantu fieri conſueſſe. Rem præterea ad animi atq; aurium delectationem mirifice accommodatam. Nulla enim ex re maiorem ſolent homines capere uoluptatem, propter inſitã in animis noſtris diuinis & ſempiternis cœleſtis harmoniæ recordationem. Inde nouem muſas, totidem cœli orbibus putant appellatas, qui tanto impetu & concitatione rapiuntur, ut ſonum efficiant incredibili uarietate ſuauiſſimũ atq; diuinum, & auribus noſtris auditum nuñquam. Tanta uis eſt in Muſica, tanta ſuauitas, ut Haleſinæ fontem Citharæ ſono permoueri, & quaſi ad tripudium excitari, auctores & multi & grauiſſimi fateantur. NVNC de Aſtrologia dicendum. Cicero noſter auctor eſt Aſſyrios propter planiciẽ magnitudinemq; regionis, quam incolebant, cum cœlum ex omni parte patens atq; apertum intuerentur, primos omnium cœpiſſe ſyderum ſtellarumq; ac cœli conuerſionem, motus et traiectionem obſeruare. Chaldæos uero diuturna contemplatione obſeruationeq; ſtellarum, ſcientiam atq; artem effeciſſe. Cæteri uero omnes Aſtrologiam in Atlantem Iapeti Libyæq; filium re-referentes, illi eius inuentionem attribuerunt, quem poſteà in quendam Libyæ montem ſiue ſepultum, ſiue à Perſeo Iouis filio depulſum, ſiue aſcendere conſuetum ad motus traiectionesq; ſtellarum contemplandas. Poetæ tradunt in montem illum editiſſimum, cœloq; finitimum fuiſſe conuerſum. Aegyptij uero ante omnes quartam Lunam obſeruantes, fu-

turos

turos uentos, tempeſtatesq́ inde pernotarunt. Curſus uero Lunæ atq; erraticas eius uias primum tradunt Endimionem percepiſſe, trigintaq́ annos in conſyderandis eius motibus & reuolutione conſumpſiſſe. datumq́ inde fabulæ locum Endimionem à Luna triginta annis in quodam Ioniæ monte continuo ſopore inter amplexus oſculaq́ detentum. Minorem Vrſam Thaletem Mileſium, eundemq́ æquinoctium percepiſſe, & totius cœli ſecreta rimatum, Solis comperiſſe magnitudinem, cuius ſeptingenteſimam partem Lunari globo dicebat eſſe comparandam. Eundemq́ primũ Solis Lunæq́ eclypſes innumerabilibus pene ſæculis prædixiſſe. Arietem, taurum, geminos aliaq́ ſigna inueniſſe Cleoſtratum. Heſperum uero eundemq́ Luciferum primum omnium deprehendiſſe Pythagorã. Cleobolus, qui ex ſeptem Græciæ ſapiẽtibus habebatur, annum per originem diſtinguẽs, Pater eſt inquit duodecim habens filios, quorum ſingulis filiæ triginta ſunt, altera parte nigræ, altera candidæ. immortalales ſunt & moriuntur omnes. Patrem annum, filios menſes intelligebat, filias uero nigras candidasúe dies noctesq́ deſignabat, qui etſi omnes occidunt, continuo tamen Solis ambitu renaſcuntur. Præſtãtes in aſtrologia fuere, Thales Mileſius, qui primus inter Græciæ ſapientes eſt habitus: Democritus, Plato, & Zodiaci primus inuentor Anaximander: Pythagoras, Beroſus, cui Atheniẽſes propter diuinationem, præſentionemq́ rerum futurarum ſtatuam aurata lingua in publico

gymnaſio collocarũt Hipparchus qui nomina ſtellis omnibus imponens, ſyderũ ſtellarumq́; numerum explicauit. Præterea Ariſtoteles & omnium Aſtrologorum optimus atq; acutiſſimus Ptolemæus. Romanorum quoq; multi non expertes huius artis atq; ignari memorantur, Numa Pompilius, quem multi Pythagoreum propter ſingularem eius ſapientiam putarunt. Quanquã nec Romulum ignoraſſe uim naturamq́; ſtellarum. L. Tarentinus refert, qui cum urbis Romæ fundamenta iacere uoluiſſet, auſpicationem putauit incipiendam Calendis Maijs, hora paulo citra tertiam, Ioue Piſces, Luna Libram, Sole Taurum, cæteris uero planetis Scorpionem habitantibus. Quæ omnia feliciſſimam futuram ciuitatem, atque omnium potentiſſimam portendebant. Sulpitius quoque Gallus bello Macedonico, quod contra Perſeum Philippi filium geſſere Romani, primum quàm exercitus cõfligerent præſentis eclypſis rationẽ explicauit, literisq́; deinde mandauit. C. Iulius Cęſar poſt diebus intercalaribus interiectis, annum ad Solis curſum reuolutionemq́; redegit. Vt huius præſtantiſſimæ diuinæq́; artis excellentiam & magnitudinem prætereamus, qua ſyderum cœli, ſtellarum motus, conuerſiones, interuallaqúe metientes, quaſi aditum ſibi in cœlum homines parauerunt, incredibile tamen dictu eſt, quantum conferre rebus omnibus, & prope neceſſaria eſſe uideatur. ſtare, ſedere, ambulare, ædificare, quæcunq; denique incipiuntur, aguntur à nobis, à quodam motu ſyderum, na

tura

tura, influxuq́ dependent. Et præclare refert Ptolemæus ſapientem aſtrologum multa mala quæ futura ſunt inhibere; euitareq́ poſſe, bona uero ſi qua ueuiant, multo facere meliora; ut ſi qui Luna Leonem habitante, nouam ſibi ueſtem induant, eſſe illis eadẽ omnino ueſte moriendum. Quanquam Auguſtinus ſanctiſſimus ille uir quidem atq; doctiſſimus, ſed fortaſſis ad fidem religionemq́ propenſior, negat quicquam uel boni uel mali aſtrorum neceſſitate contingere. IAM ad ſaluberrimam Medicinæ ſcientiam accedamus. Medicinæ inuentorem alij Apollinem, alij Solem Cœlij filium, alij Arabum Babylonium, Plurimi uero tradunt Aeſculapium Epidaurium. ſed eum herbarum duntaxat, uulnerum & plagarum fuiſſe curatorem adeo quidem mirificum, atq; illa in arte probatum, ut reſtituto pene à morte Hyppolito, pro deo tota quidem Græcia coleretur. Tradunt præterea templum illi longe celeberrimum dedicatum, atq; in eius limine tyriacam literis inciſam, qua uſum magnum fe runt Antiochũ. Inſulã quoq; Coon eius fuiſſe nomini conſecratam. Romani quoq; templum Aeſculapio in Tyberis inſula ſtatuerũt, quòd ab undis fluctibusq́ ſemper ablueretur, quoniam ægroti potiſſimum aqua ſuſtentarentur. Atq; in eius templi tutela poſuere Draconem, animal ſupra quàm dici poteſt uigilantiſſimũ. Qua re ad reſtituẽdam ualetudinem, nihil eſſe poteſt accõmodatius. Baculum aſperum atq; nodoſum eius manibus impoſuerunt, ad dubiam atq; ambiguam medicinæ artis difficul-

tatem oſtendendam. Laurea exinde corona-runt, quòd eius arboris remedia plurima circunferantur,& eſt Apollini conſecrata. Gallinamq́ etiam dedicarunt, quòd eius caro ad ſuſtentandas in ægrotis uires, habitudinemq́ reſtaurandã ualeret plurimum. Poſt uero fulminatum Aeſculapium,uetitamq́ à Ioue medicinam,ad Artaxerxis uſq; tẽpora, qui bellũ Peloponenſibus intulit, medicus inuentus eſt nullus. Quam ob rẽ Medicina quingentis fere annis,tot enim intercurrerunt, nõ ſine magno mortalium detrimento delituit. Tum demum ferunt Hipocratem Choum diu iã ſopitã excitaſſe,primumq́ de Medicina,nõ multa quidẽ ſed ea tamen acuta, diuinaq́ ſcripſiſſe, medicorum omnium nobilitate,ingenio, ſcientiaq́ clariſſimũ. Qui cum uenientẽ ab Illyrijs peſtẽ prædixiſſet,miſiſſetq́ diſcipulos per oẽs Græciæ ciuitates ad remedia cõferenda, Græci tãto accepto beneficio Herculis illi honores, ſummo omnium conſenſu decreuere. Clari medici apud Græcos Hipocrates, Democritus, qui medicamentũ cõfeciſſe dicĩ,quo rite auiũ uoces intelligeremus,atque aliud,quo boni,pulchri,fortunatiq́ liberi gignerẽtur. Heraclides Tarentinus, Aſclepides Anthonij oratoris familiaris, qui uini primus induxit abſtinentiã & cõfricationem ægrotis inſtituit. Cryſippus etiam,quanquã eſt inſigni garrulitate notatus Dioſcorides, & omniũ acutiſſimus Galenus & poſtremo Auicenna,qui multorum iudicio præſtat cæteris. Ex Romanis Caſſius fœlix, Aruntius, & imprimis Cornelius Celſus, &

medendi

medendi & dicendi non ignarus. Quanti ſit habenda mortalibus Medicina ignorat nemo. Nihil peſtilens & contagioſum, nullum morborum extat genus cui non ſint à medicis excogitata remedia ſaluberrima. Aquas, herbas, ſuccos, lapides, rudices, flores, gemmas, quæcunq; deniq; ſunt in natura rerum, ad hominis ualetudinem contulerunt. Hinc ambulare claudos, loqui balbutientes, et ſtultos atq; inſanos reſipiſcere uidemus aliquando. Quam ob rem non iniuria ſanctum diuinumq; genus Medicorum à poetis eſt appellatū, Dij enim homines natura, neſcio an dicam imbecilles produxere, productos medici arte, cura, uigilantiaq; tuentur. Dij nobis dedere uitā, eam medici uel ſæpe conſeruant, uel multo efficiunt longiorē. Doleo equidem uehementer ampliſſimas huius artis laudes accumulate explicare nō poſſe.

NVNC autē de Philoſophia dicendum uidetur, quo in loco miſſos faciemus Druidas, Magos, Gymnoſophiſtas, qui ſibi omnes Philoſophiæ initium uendicare uoluerunt. Philoſophiam uetuſtiſſimi illi rerum omnium humanarum atque diuinarum, modum rationemq; perſcrutatis, triplicem eſſe ſtatuerunt, Moralem, Naturalem, & Diuinam, quam Theologiam appellāt. De Morali mox, nunc de Naturali atq; diuina, quo breuior facta ſit oratio, ſimul ſtatui diſſerendū. quarꝫ altera hominum, cæterarumq; reꝝ à natura productaꝝ cauſſas exitusq; cōſyderat, altera in ſola deoꝝ immortaliū contemplatione uerſatur. Muſeus Eumolphi Atheniēſis filius primus ſcripſiſſe

dicitur de Dijs, quem Sibylla apud Vergilium optimum appellans uatem, de Anchiſe pro habitatione percontata: Pherecides uero Syrus primus de origine, ſtatu, & natura deorum. Qui cum hauſtam ex puteo bibiſſet aquam, futurum dixit poſt diem tertium terræmotum. nauim quoq; placido mari nauigantem paulo poſt eſſe mergendam. Epimenidem uero Gnoſium, eum qui ſeptē et quinquaginta annis continuo ſopore dormiuit, primum tradūt expiaſſe domos, & delubra deorum ac templa fabricaſſe, ſcripſiſſeq; de ſacrificijs & religione Cretēſium. Alcmæon Crotoniates primus fertur rerū naturā literis explicaſſe. Plato ante omnes in Philoſophia nominaſſe elementum. Anaxagoras Claſomenius mentem inieciſſe materiæ, quam Vergilius accuratiſſimus ueterus philoſophorum imitator, magnum corpus appellauit cœlum, terras, aërem, mariaq; complectens. Scintillam ignis ex ſilice primus dicitur Cilicis filius excudiſſe Pyrodes, Ventorum ratione Eolus Hellenis filius, apud Vulcanias inſulas deprehendit, à Poëtis uentorū deus propter hāc, ut arbitror cauſſam, appellatus. Omnes quos antea memorauimus atq; alij permulti Philoſophiæ ſtudia ſectati ſunt. in diuina tamen Plato, in naturali Ariſtoteles cæterorum inuēta ſuperarunt. Philoſophię laudes hoc in loco attingere multo ſum difficillimum arbitratus, maiores enim ſunt quàm ampliſſimis poſſint explicari uoluminibus, nedum breui orationis parte perſtringi. Quid enim poteſt in omni uita eſſe prēclarius, quàm

Deos

Deos à quibus ſumus geniti, & rerum naturam in qua noſipſi ſumus contemplari, cum ſolos eos Peripatetici beatos eſſe cenſeant qui contemplatione deditì, rerum ſupernarum, deorum hominumq́ naturam, atq́ originem perſcrutantur. Reliquum eſt ut iam aliam Philoſophiæ partē abſoluamus. MORALEM quidem Philoſophiam initium & nomen habuiſſe ferunt à Pythagora, qui cum à Leonte Phliaſiorum tyranno, quidnam eſſet interrogaretur, Reſpondit ſe eſſe Philoſophum, id eſt non ſapientem quidem, ſed ſapientiæ tamē amatorem. Hic deinde apud Crotoniates, Heracleenſes, et Metapontinos, uiginti continuos annos, primus de bene uiuendi ratione diſſeruit. Quanquam multi hoc putent Socrati attribuendum, quem primum inuexiſſe Ethicen, cæteraq́ philoſophandi genera contempſiſſe. Quoniam nihil ad bene beateq́ uiuendum uideantur accommodata. Miſſas hoc in loco faciemus omnes Ethicæ ſectas, Academicā, Cyrenaicam, Heliacam, Megaricam Cynicam, Eretricam, Peripateticam, Stoicam miſſamq́ faciemus œconomicam, & tēporis habita ratione, tum ne longius feramur dicendo, Politicam duntaxat abſoluemus; quæ & priuata ſæpe & publica complectens gubernacula tota in cuſtodienda, gubernanda, atq́ amplificanda ciuitate uerſatur. Equidem memoria teneo dicere Platonē his in libris quos de Rep. ſcripſit, eam Remp. & ciuitatem, in optimo & feliciſſimo ſtatu uideri conſtitutam, quæ à ſapientibus regeretur uiris. hos

uero ſi placet adijciamus, etiam à nobilibus, quæ opinio multorum eſt firmata conſenſu. Quo in loco uehemēter equidem optime atq; iuſtiſſime gubernator, & tibi, & huic præſtantiſſimæ ciuitati cōgratulor: Tāta em̃ in te uirtus, tam incredibilis & propè diuina ſapientia tam inaudita ſolertia rerum agendarum, tanta deniq; fides atque conſtantia, ut ſolus dignus fuiſſe uideare, qui ad hāc maximā glorioſiſſimamq; ciuitatem regendam accederes in dubia atq; ancipiti tempeſtate. Quippe poſt extinctum ſuperiorem Pontificem, uixq; alio ſuffecto, cum maxime undiq; motus in Italia expectarentur, armaq; propè eſſent, quotidieq́ue magis huic urbi appropinquarent, quæ etſi periculi nihil, multum tamen ſuſpitionis importabant, in omnium enim ore uerſabatur, maximos atque turbulentiſſimos in hac ciuitate futuros tumultus, extemplo qui huic urbi antea præſidebat abire iuſſus, Tu unus delectus es, & huc à ſummo Pontifice pro tua incredibili ſapientia, fide, conſtantia, delegatus, qui ſi quæ eſſent tempeſtates ſedares, & ciuitatem ab omni tumultu, ſeditioneq; defenderes. qui quantum ilico præſtiteris, aliorum iudicio relinquo. Admirandam profecto non modo in tanta iuuentute, ſed in quauis maturiſſima ætate ſapientiam. Quid dicam ſummam nobilitatem, cum non ſolum duces ac principes fratres, propinquosq; habeas, ſed etiam reges ipſos attingas. Sed hæc alias differentur latius. Nunc redeo ad Politicam. Principio ciuitates non erant, per campos,

pos, per ſyluas, per montes paſſim homines ſine ueſte, ſine legibus, ſub aperto cœlo uagabantur, nondum erant domus excogitatæ, frondibus ac pellibus à pluuia, niue, grandine tegebantur. Siquando uehementior uis tempeſtatis ingruiſſet, in ſpeluncas atq; in antra confugientes, ibi ſimul cum feris in luſtris, atq; in cauernis habitabant. neque uini uſum nouerant, neq; frumenti. pomis agreſtibus, quæ ſua ſponte tuliſſet tellus ueſcebantur. Primus itaq; ædificium ex luto confeciſſe Doxius Cœlij filius ꝑhibetur, nidos imitatus hirundinum, atq; inde ædificandi ſimilitudinem quandam aucupatus. Quapropter luteæ domus cætera ædificiorum genera uetuſtate antecedunt. Poſt hũc Eurialus & Hyperbius fratres latericias domos coctilibus muris erexerunt. Lapidicinas autem Cadmus Agenoris filius primus apud Thebanam comperit ciuitatem. Chorœbus Atheniẽſis urceos inſtituit & figulinam, cuius rotam primus excogitauit Anacharſis. Vrbem mœnibns ac turribus cingere primus Thraſon inſtituit. Domos uero & ciuitates clauibus obſerare Theodorus Samius: Boues aratro iungere, ac ſeminare Buſyris Neptuni & Libyæ filius. Vites in uini uſum excolere Eumolpus Athenienſis. frumentum molere & conficere Ceres apud Siculos edocuit. Linum ad ueſtes texendas Arachne Lydia. Lanam uero Palladem in uſum hominum conuertiſſe ferunt. Multa eſſent in hunc modum differenda, uerum aliò noſtra tendit oratio.

Politicæ partes dixerunt eſſe duas ex quibus Reſp. conſtaret & ciuitates, Ius Ciuile, & ſcientiam militarem, quæ cum primum erunt abſoluta à nobis, paucaq; ad huius urbis cõmendationem adiecerimus, finem faciemus dicendi. LEGES primum explicabimus, rem mehercule pro ipſius magnitudine atq; excellentia uberiore dicendi fonte exhauriendã. Neq; me latet plurimos in Triſmegiſtũ atq; in Phoroneum regem, Legum Ciuilium inuentionẽ, initiaq; referre. Sed tamen compertum eſt illarum originem Dijs potius fuiſſe immortalibus conſecratam, Cereremq; primam Leges dediſſe hominibus, eamq; ob rem Legiferam à poëtis, ac doctiſſimis ſapientiſſimiſq; uiris appellatam. Digna ſane res quæ diuinitati adſcriberetur. Quippe quę dea fruges nobis, alimentaq; dediſſet, Leges quoq; dare uoluit, ſine quibus aut conſtare, aut ſaltem honeſte conſtare non poſſet, ut uitam corpuſq; non ſolum ſuſtentaremus cibo, ſed Legum etiam defenſione tueremur. Athenienſibus autem Solon, qui & ipſe unus ex ſeptem ſapientibus habebatur, nouas deinde leges inſtituit. Primam, ut qui parentes ſuos non alerent, patrimoniumue diſſiparent, hi perpetuo obſcuri, atque ignobiles haberentur. Alteram, qui otium ſectarentur & inertiæ dediti eſſent, atq; deſidiæ eos iure ab omnibus tanq̃ nocentiſſimos accuſari poſſe. Eis quidẽ qui Olympia uiciſſent, quingentas dragmas, qui uero Iſthmia, dari cẽtum cõſtituit. Et qui in prelio mortui ꝓ patria cecidiſſent, eoꝝ filios publice nutriendos, eru-

diendoſq;

diendosq́ præcepit. Item curatorem unà cum matre pupillorum nequaquam habitare. Eum præterea curatorem eſſe non poſſe, ad quem eſſet hæreditas pupillorum morte peruentura, Cæterum annularium, eius annuli quem uendidiſſet, ſigillum apud ſe nõ retinere. Quæ abs te aliquo in loco poſita non eſſent, ea inde tollere non auſis. Poſtremo ſtatuit ebrium & temulentum principem non pecunijs mulctandum eſſe, ſed duriſſima atq; ignominioſiſſima morte puniendum. Lycurgus quoq; ſuis Lacedæmonijs leges condidit. quarum prima populum ad obſequium principum, atque optimatum, principes atq; optimates ad iuſticiã hortabatur. Altera temperãtiam omnibus in rebus ſuadebat, & parſimoniam auri atq; argenti penitus ſubmouebat, ut nihil à quoquã emeretur, ſed inter ſeſe commutarent omnia. Quod etiam per belli Troiani tempora fieri ſolitum ſcribit Homerus. Item iuuenibus non amplius una ueſte toto anni tempore permittendum. pueros inopes atq; egenos nõ in urbe fouendos eſſe, ſed in agros ad uſum rei ruſticæ deducendos, ut ab ineunte ætate laboribus aſſuefacti paratiores ad paupertatem atq; inopiam tolerandam, per reliquum tempus efficerentur. Virgines non dote maritandas, ut non ducerentur pecunijs, ſed uirtutis gratia expeterent. Poſtremo ſtatuit maximum quẽq; honorem, non diuitijs, aut potentiæ, ſed ſoli ætati eſſe tribuẽdum. atq; alia multa, quæ nos conſulto duximus prætereunda. Initium uero legum Romanarũ atq; originem nobis multo

quàm mihi notiorem eſſe non ambigo, pulſis uidelicet Tarquinijs ſuperiorum regum leges abrogatas omnes, nouas deinde promulgatas, latam legem manumiſſionis, Vinditium Bruti ſeruum, quòd coniurationem patefeciſſet, primum apud Romanos fuiſſe manumiſſum, & etiam ciuitate donatum, ab eoq́ue Prætoriam uindictam appellatam. Miſſos deinde Appium Claudium atq; alios ad leges ab Athenienſibus capiendas. Quo in loco Accurſium ueſtrum ualde equidem demiror optimũ uirum illum quidem, ſed in inquirendis rerum antiquarum hiſtorijs perparum, ut mihi quidem uidetur, exercitatum, qui iuris Romani originem interpretatur. rem affert ueritati atq; hiſtoriæ minime conſentaneam, ſtultum quendã neſcio quid de noſtra religione blaterantem, dignos feciſſe Romanos legibus, cum plane conſtet multis ante Chriſtianam religionem ſæculis Romanos leges ab Athenienſibus trãſtuliſſe. Eas deinde duabus ſuperadditis, Leges duodecim tabularum appellatas, pro roſtris ante oculos omnium in foro atq; Curia poſuere. Pontifices deinde maximos legum, & cuſtodes, & ſi opus eſſet interpretes ſtatuerunt. Hinc ſcientia Ciuilis, hinc iura Romana & ſanctiſſimæ leges emanarunt, hinc Sceuola, Manlius, Labeo, Papirianus, Pompeius, Sextus Lælius, atque alij ſapientiſſimi uiri iuris ac legum inſtituta cõdiderunt. Nam ius equidem Pontificium à Numa Pompilio Romanorum rege ſanctiſſimo atque optimo uiro proceſſit, niſi altius repetentes Tagetem

illum

illum in Hetruria extera natum, auctorem Pō tificij cēſeamus. quod ad noſtrū attinet, nemo eſt ueſtrum qui eius originē ignoret atq; proceſſum. Sed eos ſatis demirari non poſſum, qui humana diuinaq; confundentes, Leges dicant in ſapientum inuentione nequaquam eſſe reponendas, ſed ab Imperatoribus & Pontificibus, non ratione conſtitutas aliqua, ſed ſolo imperio uoluntateq; confectas, facile ad nutum regum ac principum permutari poſſe. O capita ridicula, & ceruices illepidas: Nam ut Pythagoram prætereamus, à quo Metapontini leges accepere, ut Eudoxum, Protagoram, Ariſtotelemque prætereamus, quorum primus Gnidijs dedit leges, alius Turijs condidit, tertius ſuis Stagiritibus promulgauit. Vt deniq; exteros prætereamus, quis hoc præterire poſſit? magnos illos & diuinos homines, quos uehementer admirata Græcia, ſeptem ſapientes appellant, omnes Plutarcho teſte legum fuiſſe conditores. Qui obſecro leges condidere, nonne Philoſophi? At quales Philoſophi? Hi qui ſoli appellabantur ſapientes, qui deorum immortalium oraculis ſapientiſſimi iudicabantur atq; optimi, qui per populos & ciuitates tanquam dij alteri colebantur. Quis præterea leges unquam ac iura permutauit? An ſi medicamentum ueneno inficiatur, mutatam non peruerſam dicemus medicinam? Eninuero peruerti poſſunt leges; permutari non poſſunt. Totæ ſunt in æquitate, & moderatione, totæ in prudētia, totæ deniq; in philoſophia & in profundiſſima ſapientia

cōſtitutæ, totæ ad genus humanum regendum gubernandum, defendendum excogitatæ, totæ ad uitam bene beateqúe agendum adinuentæ. Poſſunt Imperatores leges peruertere, ſed ſuum unà cum legibus Imperium peruertetur. Quam ob rem? quia nullum Imperium, nulla Reſpub. ſine legibus poteſt eſſe diuturna. Arma enim imperia parant, Leges parta conſeruant. Sicut ſine armis regna acquiri non poſſunt, ita nequeūt eadem ſine legibus cuſtodiri Quæ porro uita iocunda? quæ honeſtæ ac ſecuræ rationes ſine legibus? Vtiliſſimum eſt ad merces transportandas nauigare maria: Id leges præſtant, quæ pyratas duriſſimis undique ſupplicijs perſequuntur. Optimum eſt & neceſſarium profectiones, commeatus, itineraq; cōficere: Id leges efficiunt, quæ latrones arcent & graſſatores, & inſidiarum pericula longe lateq; repellunt. Iucundiſſimum eſt libere in ciuitate uerſari, Leges ſummam obtinent libertatem, neq; enim ſublata libertate leges, neq; rurſus ſublatis legibus poteſt eſſe libertas. nullis uim, nullis iniuriā, nullis impetum fieri patiuntur, unumquenq; in ſuo gradu, ſuaq; dignitate tuentur. Sunt enim leges muri & fundamenta ciuitatum, in quibus bonos q̄tutiſſime detinent, malos arcent, & ijs appropinquare non ſinunt. In his ſalus bonorum, in his conſilia ciuitatis, in his pacis præſidia cōtinentur. Nihil boni, tuti atq; honeſti eſſe poſſet, ſi iura contemnerentur & leges. Quòd ſtamus, quòd incedimus, quòd dormimus, q; denique ſecure uitam agimus, id totum eſt iuris ac legum defenſioni

fenſioni tribuendum.quæ niſi flagrantiſſimas hominum libidines atq; auariciã cohiberent, non mulieres pudicas,non agros,non domos, non uitam tutam haberemus. Virgines è parentum amplexibus eriperentur, per uias, per uicos,per plateas homines percuterentur , expoliarentur,crudeliſſime interficerentur. Furũ latronum,ſiccariorum,parricidarum plena eſſent omnia, bonis uiris aut nullus eſſet locus in ciuitate,aut turpiſſimis ſemper afficerentur iniurijs.Leges ſunt quæ uos à tantis periculis, tantaq; atrocitate, ignominiaq́ue tuentur , & quæ in ſummo nos ocio , atq; in ſumma tranquillitate cuſtodiunt,fortunas nobis unicuiq; ſuas conſeruant, honorem conſeruant , dignitatem conſeruant, uitam corpusq; & animam conſeruant. Quid præterea aliud cẽſemus eſſe Philoſophum,niſi uirtutem ac uitia diligenti ratione diſcutere? Id præcipue legum eſt opus quæ uirtutem nõ quærunt ſolum, ſed exornãt præmijs . non ſolum caſtigant uitia, ſed ulciſcunt ſupplicijs. At ſi qua eſt alia Philoſophia quod equidem eſſe non arbitror, illa hortatur ad uirtutem, leges impellunt . illa uitia monet eſſe fugienda,leges deteſtantur & fugiunt . O igitur uitæ cuſtodes leges,uel ueriſſimam Philoſophiã,uel omni philoſophico iure optimo anteponendas. Quantam præterea utilitatem afferat ſcientia ciuilis,quantum honorem,gloriam,auctoritatem? diuitias accumulat ingentiſſimas. Vndiq; ad Iuriſconſultos confluunt pecuniæ,domos ædificant marmoreas,ortos, ac porticus dealbant.ianuas,feneſtras,trabes,

laquearia, totaꝗ; tecta deaurant, ut ignē aqua, ſic omnem leges extinguunt paupertatem. neminem inopem atque egenum eſſe patiuntur. Quid dicam honores ampliſſimos? Solæ ſunt quæ dignitates maximas conſequuntur, ſolæ quibus ciuitatum committuntur gubernacula ſolæ quæ apud reges, Pontifices, Imperatores in altiſſimo rerum dignitatumꝗ; faſtigio collocantur. His officia parantur & magiſtratus, his contentiones & lites cauſæꝗ; delegantur, his & rerum iura permittuntur & hominum. Solis enim qui ciuilem ſcientiam ſunt adepti poteſtas eſt in hominum capita animaduertendi. Soli tanquam dij errores, flagitiaꝗ; corripientes, rebus conſulunt humanis, ad uitam dirigunt, hortantur ad uirtutes, ad iuſticiam impellunt & cogunt. Eſt enim, ut apud Ciceronem ait Craſſus, domus Iureconſulti totius oraculum ciuitatis, ab illo tanquam ab Apolline reſponſa, uitæꝗ; conſilia poſtulantur. Illi aurea munera tanquā Delphico Apollini offeruntur. illius ianuam frequens ſemper turba frequentat, et qui dubij atque incerti ad eum accedunt, accepta tanquam à Deo reſponſa, firmi atꝗ; certiſſimi reuertuntur. Quas ob res Iureconſulti & ſacerdotes, & Pontifices appellati, & humanarum diuinarumqúe rerum interpretes, duces uitæ, diuitiarum dignitatumꝗ; poſſeſſores. Deorum immortalium uicem in terris agere iudicantur. Quibus finitima eſt res Militaris, de qua nunc dicemus.

MILITARIS ſcientiæ ſcriptores plurimi referuntur. Primum tamen de equitatu tradun

dunt ſcripſiſſe Ciceronem, Pyrrhum deinde Epirotam, idemq́ paulo ante illum feciſſe Xenophontem. Xenocratem etiã Chalcedonium triginta de re militari uolumina confeciſſe. Ex Romanis Iulium Cæſarem, Auguſtum, Plinium, Iulium Frontinum & Vegetium, omnes fere rem bellicam paulo diligentius atque accuratius proſecuti, in naualem terreſtremqúe diuiſere. Longa naui primum tradunt Iaſonem Theſſalum nauigaſſe in Colchon Laomedontis tempore profectum. Inde Argonautas appellatos. Eius uero nauis rudentes & temonem feciſſe Typhim, triremem Erythræi, quadriremem ædificarunt Corinthij. Nauim onerariam, pauloque ſubductiorem Hippus Tyrius excogitauit. Cymbam uero, ſyderumq́ obſeruationem in nauigando Phœnices, quanquam ſyderum inuentionem plurimi in Thaletem Mileſium retulerunt. Anchoram quidem bidentem Anacharſis Scytha inter Græcorum ſapientes annumeratus. Vela Icarus. Antennam uero Dedalus inuenit. Primus omnium Minos rex Cretenſium contra Niſum & Megarenſes nauali dicitur prælio decertaſſe. Ex Romanis dicitur ante omnes C. Duellium naualem de Carthaginenſibus uictoriam reportaſſe. Quã ob rem maximi ſibi honores à Senatu decreti. Nunc ad meliorem militiam tranſeamus. Fama tenet Bellerophontem primum comperiſſe ut equis homines ueherentur. Primi autem qui equeſtri bello decertarent fuere Theſſali, quos imperitum uulgus altera parte

homines, altera equos exiſtimans, Centauros appellauit, ſiue propter numerum, ſiue ꝑpter uirtutem, celeritatemq́ꝫ currendi. Armaturam primi Curetes, neſcio an cõtra Calidonios fabricauere. Quanquam ferunt Lacedæmonios bellicoſiſſimos & ipſos homines galeam, haſtam, gladiũ inueniſſe. Scutum quidem à Chalco Athamantis filio. Iaculum uero ab Eetolo, qui Eetoliæ nomen dedit, compertum eſt. Securim Piſeus. Fundam & baliſtam Aeneas Troianus, Arcum & ſagittas Scytha Iouis filius inuenit. Frena uero ſtrataq́ꝫ equorum à Pelethtronio fuere reperta. Inſtruere exercitum, ordinare acies, ſigna ac teſſeras militibus dare, uigilias in caſtris facere Palamedes, per belli Troiani tempora dicitur cõperiſſe. quanquam Annibal ille qui eſt apud T. Liuium, à Pyrrho hæc omnia malebat inuenta. Speculari uero & explorare, ac inſidias ſtruere Sinon qui Troiam Græcis aperuit. Belli autem inducias Lycaon Arcadicus cum Moloſſis primus & inſtituit, & uiolauit. Quem idcirco poetæ tradunt in lupum fuiſſe mutatum, qui commiſſas ſibi oues, ut eſt in prouerbio deuorare conſueuit. Fœdera uero Theſeus Athenienſis cum Centauris percuſſiſſe primus dicĩ. Claros atq; illuſtres in re militari poſſem memorare quàmplurimos, Alexandrum Macedonem, Pyrrhũ Epirotum, Annibalem Carthaginenſem, Epaminondam Thebanum, Ageſilaum Lacedæmoniũ, Agathoclem Siculum M. Furium Camillum, duos Scipiones, Iulium Cæſarem, Magnum Pompeium, & qui

cum

cum eo bellum geſſit, Sertorium, aliosq́; permultos, quos & enumerare longiſſimum eſſet & huic tempori minime conſentaneum. Quãtum ſplendoris atq; gloriæ afferat ars & ſcientia militaris latet neminem. Hinc milites, hinc duces, hinc principes exoriunt̃, hinc magna regna, maximaq́; imperia comparantur. Romanam Remp. complectemur. Eam ars militaris dominam orbis fecit eſſe terrarum. Alexandrum magnum conſyderemus, hic uirtute bellica, Græciam, Aſiam, Indiam, terras, mariaq́; ſubegit. Equidem ſi cunctos memorare uellem, qui ſcientia freti militari ad ampliſſimam dignitatem gloriamq́; peruaſere, nunq̃ orationis meæ finem atq; exitum inuenirem. Et quicquid ubiq; eſt regni, gloriæ, dignitatis Imperij, id totum eſt militari uirtute comparatum. Duæ ſunt enim artes imperatoriæ, altera in armis & uirtute bellica ſita eſt, altera in legibus & ciuili ſcientia conſtituta, quibus ſi careant Imperatores, maieſtatem ſuam atq; imperium tueri & conſeruare non poſſunt. Armis belli pericula repelluntur, Legibus pacis ornamenta retinentur. Ad Imperatorem pertinet fines ſui regni propagare, id conficit ſolertia militaris. Ad eundem ſpectat regnum ſumma cum æquitate atq; iuſticia gubernare, id præſtat ſcientia ciuilis. uirtus militum bellum à ciuitate propulſat, moderatio legum pacem in ciuitate conſeruat. Duabus his artibus Reges exornantur & ciuitates, quæ ſi ullo unquam in loco floruerunt, ſi ullas unquã urbes & Reſp. decorarunt, ea profecto eſt huius præ

ſtantiſſimæ ciuitatis ueſtræ gloria uiri Peruſini, ea magnitudo rerum à uobis pace belloq́ geſtarum, ut nulla hoc tempore toto terrarum orbe poſſit cum iſta comparari, nulla cum Perusia neq; legibus, neq; bellica uirtute conferri. Attendite quæſo laudes ueſtras uiri Peruſini, non adulatione aliqua, ſed ſingulari maiorum ueſtrorum & ueſtra uirtute conflatas. Vos Bartholos, quorum opera tanquam ſol quidem ſplendidiſſimus ſcientiam ciuilem illuminat effeciſtis: Vos Baldos, Angelos atque alios complures, quorum nunc undique ſcripta leguntur, genuiſtis. qui nunc quoque mortui non parum huic urbi afferunt ornamenti. Vos tanquam legum ſacraria, immo fontes uberrimi per uniuerſum orbem terrarum iura ciuilia, aureas leges, Imperatorias artes effunditis. Conſyderentur reliqua Italiæ gymnaſia, & cum Peruſinis ſtudijs conferantur, quid in illis niſi Bartholi, Baldi, atq; aliorum ciuium ueſtrorum leguntur inuenta. Vos propria & maiorum ueſtrorum documenta tenetis, illi ſectantur aliena. Quid dicam de re militari, de magnitudine animi, de fide, de conſtantia. maiora ſunt hæc ꝙ quæ breui poſſint explicari oratione, dicam tamen, immo percurram libere quod ſentio. Poſt diſceſſum Cæſarum ab Italia, ſcientia belli gerendi omnis in Italia defecerat. Non ordo in exercitu, non modus in acie tenebatur, induſtria militari ſublata temere atq; inconſulte milites in prælia ferebantur. et ex abrupto ſoloq́ impetu confligentes, nō minus accipiebant periculi quàm infere-

inferebant, Ciuitates neque oppugnare ſatis nouerant, neq; defendere. Quibus de rebus factum eſt, ut nulli poſt Cæſarem in Italia famam fuerint ſcientia belli gerundi, ad ueſtra uſq; tempora conſecuti. Primus quantum ego accepi Brachius Peruſinus omnium qui unquam bella geſſerunt præſtantiſſimus, ſcientiam inſtaurauit militarem, exercitum atque aciem reformauit, & quibus modis, quibuſq; artibus & oppugnarentur ciuitates, & defenderentur induxit, bellumq; ipſe pro Alfonſo rege geſſit atrociſſimum, magnumq; inde ſibi atq; huic urbi nomen, decus, gloriam comparauit. Quot inde Dij immortales fortiſſimi milites, quot bellicoſiſſimi duces exorti, quos niſi ſcirem uobis multo quàm mihi eſſe notiores omnes, non equidem ſilentio præterirem. Illud tamen præterire nullo modo poſſum: quod eſt à nobis frequenter uſurpatum, plus ex hac ciuitate militum, quàm ex his hominum, plus ex hac ducum, quàm ex aliјs militum exoriri, undiq; ueſtra arma, ueſtri milites, duceſq; ueſtri incredibili cum laude uagantur: Vndique geſtarum gerendarumqúe rerum magnitudine celebrantur. Nihil magnificum atque præclarum agitur in Italia, nihil denique magnum & glorioſum, quod non Peruſinorum ducum ductu, auſpitioqúe geratur. Qui ſunt qui regnum Neapolitanum tutati ſunt? Peruſini. Qui ſunt qui ſuperiorem illum Mediolanenſium ducem ab omni ui atq; impetu defendentes eius exercitum, copias, inſigniaqúe ducebant? Peruſini.

Qui ſunt qui hoc tempore aſperrima pro Venetis bella geſſere? Peruſini. Atq; immo adeò ſoli Peruſini. Et qui ſunt quorum nunc arma in Hetruria formidantur? Qui ſunt qui his diebus totius Italiæ potentiæ ſumma cum gloria reſtiterunt? Qui ſunt qui omniū gentium fortiſſimi, ſtrenuiſſimi, bellicoſiſſimi reputantur? O natos ad gloriam uiros, O urbem domi militiæq; præclaram, O ciuitatem cum multum pace, tum maxime bello glorioſam, & omni laude, monumentisq; celebrandam. Quod ſi hæc me tempora paulo liberius loqui paterentur, ueſtros uobis qui nunc uiuunt & Cæſares oſtenderem, & Scipiones: Sed tempori obſequendum eſt. Quæ præterea fides? Quæ ſingulis, inauditaq; conſtantia? Quem obſecro comperietis uel ex tot præſtantiſſimis, fortiſſimisq; ducibus uiolatorem fidei, uel ex tot etiā innumerabilibus militibus fuiſſe ꝓditorem? Inſita eſt uobis hæc uirtus uiri Peruſini, & iā uetuſtate ipſa confirmata, ut ad fidem, ad fortitudinem, ad gloriam omnes nati eſſe uideamini. Repetantur huius initia ciuitatis, repetantur & proceſſus, nihil unquam fidelius per omnia inuenietur, nihil integrius, nihil hac ueſtra ciuitate conſtantius, nihil poſtquā Achæi, qui ex Græcia uenere, Peruſiam condiderunt, unquam neq; factum neque dictum dici poteſt, niſi ſumma & fidei, & conſtantiæ admiratione digniſſimum. Maiores enim ueſtri nunquam auaritia atque dolo, ſed gloria ſemper atque uirtute contenderunt, fidem rebus omnibus antepoſuerunt, ut clariſſimis ſint li-

terarum

terarum celebrati monumentis. Quo etiam enim tempore Italia, duce Annibale, Punicis armis infeſtabatur, Romanis primum apud Ticinum, mox apud hunc ueſtrũ lacum Thraſimenum, & poſtremo apud Cannas maximis atque acerbiſſimis cladibus affectis, cum quadringenti & ſeptuaginta Peruſini, qui Cãnenſem calamitatem euaſerant, Caſilinum Campaniæ oppidum ſponte ſeſe contuliſſent defendendi oppidi gratia, & in Romanorum fide continendi, pauloq́ʒ poſt diu atqʒ acriter obſeſſi, re frumentaria carerent, & fame grauiſſima premerentur, tantum tradunt Peruſinorum fuiſſe conſtantiam, ut diebus aliquot ſolis nucibus, quæ per flumen Vulturnum euoluebantur, ſuſtentati, lacertas deinde ac mures ducentis denarijs emptas, pelles à ſcutis ereptas, frenorumq́ʒ lora comederint. rapasq́ʒ per mœnia diſſeminarent ad futuram prius herbam in tantis difficultatibus expectandam, quàm in hoſtium deditionem, poteſtatemq́ʒ uenientes à Romanorum fide deficerent. O fidem incredibilem, ô inauditam, inuſitatamq́ʒ conſtantiam. Eodem bello cum reliquæ Italiæ ciuitates partim ſecutæ fortunam partim ingenti metu perterritæ, fere omnes à Romanis ad Annibalem rupto fœdere defeciſſent, Peruſini ſemper in fide, atqʒ in officio permanſere, materiamq́ue ad naues ædificandas præbuere, quibus Scipio, qui poſteà Aphricanus eſt dictus, in Hiſpaniam, Aphricamq́ʒ traiecit, pauloq́ʒ poſt ſubegit Carthaginẽ, ut uere mihi uidear eſſe dicturus Peruſi-

N

norum fidem Carthaginis, totiusq; Aphricæ uictoriam peperiſſe Romanis. Quid dicam in bello ciuili, cum M. Antonium contra Octauium, qui poſtea Auguſtus eſt appellatus, bella molientem, maiores ueſtri in hanc munitiſſimam, præſtantiſſimamq; urbem recepiſſent? obſeſſi ab Auguſto, nullis commoti precibus, nulla deniq; iniecta formidine perterriti, Antonium unquam tradere uoluere. Quam ob rem urbem longo poſt tempore fame, ferroq; expugnatam, magnaq; parte ſui dirutam, Auguſtus adepto imperio, propter admirabilem Peruſinorum conſtantiam, mœnibus præcingi, ac muros fieri munitiſſimos præcepit. Portis uero ex quadratis lapidibus erectis, nomen ſuum fecit incidi, & quæ paulo ante Peruſia dicebatur, Auguſtam deinde iuſſit Peruſiam appellari. O uere Auguſtam Peruſiam, & tanto ſummi Imperatoris nomine muneréque digniſſimam. Quis eſt qui inficiari poſſit hanc ciuitatem Imperatorijs legum, armorumq; ſtudijs exornatam, omnibus eſſe Italiæ ciuitatibus, quantum ad gloriam attinet, anteponendam? Quid dicam quæ noſtris etiam temporibus acta ſunt? Exorto in omni Italia bello cum Alfonſus Regum omnium, qui unquam fuerint, terra maríque potentiſſimus, forte bellum Florentinis intuliſſet, ciuitatemq; hanc ueſtram, cum ſuis, tum etiam Venetorum legationibus ſollicitaret, ut à florentinorum ſocietate deſciſcentes, iter & cõmeatus regijs copijs præberetis, nullis ampliſſimis propoſitis muneribus, nulloq;

metu

metu commoti eſtis, percuſſa cum florentinis fœdera, in præcipua eorum aduerſitate ſeruaſtis, hoſtes ſuos quoad fieri potuit, non ſine magno ueſtro periculo & detrimento repuliſtis, odium atq; exaſperationem potentiſſimi & regis & populi pro fide atque officio contempſiſtis, ut conſtet regem ipſum tantam fidem admiratum ad cœlum uos laudibus extuliſſe. In Caſilino Annibalem, in ciuili bello Auguſtum, noſtra uero tempeſtate Alfonſum uos atq; fidem ueſtrã admirari coegiſtis. Adeo præclara eſt uirtus ueſtra, adeoq; diuina, ut uel hoſtibus ipſis admirationi fueritis non mediocri, neq; ſolum ab amicis ac ſocijs, ſed ab hoſtibus atq; alienis laudes fueritis amplíſſimas cõſecuti. Magna ſunt iſta uiri Peruſini, atque adeo magna ut maiora quidem eſſe non poſſint, uerum non multo futura uobis ornamento, niſi quod erat reliquum orationis noſtræ, eloquentiæ illuſtrata ſplendore, literis memoriæq; mandentur. Tantæ enim ſunt laudes & geſta ciuitatum, Principum, Imperatorum, quantum ſummorum ingenijs extolluntur oratorum. Sed ego pace ueſtra loquor. ſatis nequeo demirari uos homines glorioſiſſimos, & laudis dignos & cupidos, ea negligere ſtudia, ne dicam contemnere, quæ ſola & laudes & gloriam afferant immortalem, hominumq; memoriam faciant apud poſteros ſempiternam. Nullam enim gẽtem eſſe puto tam immanem atq; barbaram, tamq; ab omni prorſus humanitatis ſtudio deſtitutam, quæ non laudis deſyderio tangatur & gloriæ.

Multi celſas turres erexerunt, domoſq; altiſ-
ſimas condiderunt, multi ſtatuas ſibi atq; ima
gines in templis atq; in ſepulchris collocantes
nomen ſuum literis inciderunt. Quæ omnia
etſi umbram quandam gloriæ præſeferre ui-
deantur, non tamen multum poſſunt eſſe diu-
turna. At eloquentiæ uis æterna eſt, non no-
men ſolum, ſed laudes, genus, mores, facta, di-
ctaq; oſtentat. Concidunt turres, domus atq;
atria ſæpe diripiuntur, ſepulchra uetuſtate con
ficiuntur, quos eloquētia ſemel extulerit, neq;
ferro dirui poſſunt, neq; tempore labefactari.
& quo plus accipiunt uetuſtatis, eo maiora
laudum præconia conſequuntur. Quid eſſent
Romani niſi fuiſſet eloquentia, quid Camilli?
quid Cæſares? quid Scipiones? quid Alexan-
dri? Quid deniq; tot maximi glorioſiſſimiq;
uiri, qui nunc mortui eloquentiæ uiribus ui-
uunt, mortui ſua nobis loquuntur & laudes,
in ſepulchris conditi per populos, per ciuita-
tes, perq; omnium ora uerſantur. At uos uiri
Peruſini memoriam ueſtram & maiorum ue-
ſtrorum in obliuionem ire permittitis, neque
ueſtræ, neque illorum conſulitis poſteritati.
Quid ſi nunc aui attauiq; ueſtri hoc in tem-
plo, in his urnis & ſuis ſepulchris exeūtes
iſtis in uos uocibus uterentur, atque ita dice-
rent: Quid facitis ô ſuauiſſimi nepotes, nos
tempora noſtra magnitudine rerum geſtarum
illuminauimus atq; illuſtrauimus, uos obſcu-
rari patimini atq; obtenebrari memoriam no-
ſtram. Nos magnam nobis maximamq; huic
urbi gloriam comparauimus, uos deperire

atq;

atq; extingui laudes noſtras eloquentiæ incuria ſuſtinetis. Nos nomen noſtrum ad cœlum tollere conati ſumus, quouſq; uos illud in abdito atq; in occulto preſſum atq; ignotum iacere patiemini? Sepulchra quæ nobis mortuis condidiſtis, ex maxima ſui parte conciderunt, quibus titulis nomen noſtrum lapidibus exſculpſiſtis, eos tempus abſumpſit, uetuſtas obliterauit, nos unà cum noſtris titulis interimus. Vos Camillos, Scipiones, Cæſares, qui multis nos ſæculis anteceſſerunt, quiq; ad uos nihil attinebant legitis, extollitis, celebratis. at nos qui heri uiuebamus, ueſtriq́ue ſumus progenitores, & præclara etiam geſſimus in uita noſtra, uobis ſumus incogniti. O nos miſeros, illi uiuunt, nos iacemus extincti: O nos calamitoſos, illi ſemper uobiſcum in luce uerſabuntur, nos in obſcuriſſimas caligines atq; in ſempiterna ſilentia demergemur, nec ulla unquam amplius erit de nobis futura memoria. Si ita uos fuiſſent è ſuis ſepulchris allocuti, lachrymas profecto uobis excuſſiſſent. Quid enim poteſt eſſe miſerabilius & calamitoſius quàm ſi qui heri, pridieúe in ampliſſimis uiuebant conſtituti dignitatibus, extemplo ita penitus moriamur, ut nulla unquam amplius de eis futura mentio uideatur. Trahite per Deos ab his tenebris maiores ueſtros, colite ea ſtudia quæ uos atque illos efficiant immortales, credite mihi ciuitatem hanc, & ciues ueſtros magnitudine rerũ omnibus eſſe Italiæ & ciuitatibus & gentibus anteponendam. Sed niſi eloquentiæ uires accedant, uix

unam ætatem tantam gloriam eſſe duraturã, nullamq; futuram de uobis apud poſteros mẽtionem. Non eſt igitur uiri Peruſini, non eſt cur hæc præclara & prope diuina eloquentiæ ſtudia contemnatis. Quod ſi tantum ſunt laudes hominum quantum dicendi arte commendantur, ſi tantum ſplendor & gloria militaris quantum facultate decoratur oratoria, ſi tantum populi, principes, ciuitates, nationes, quãtum eloquentiæ ſtudio celebrantur, quid eſt quod dubitetis omnibus rebus anteponere eloquentiam? Hæc ſtudia humanitatis appellantur: Quam ob rem? quia ſine his dici atque eſſe non poſſumus homines. Hæc nobiles dicuntur artes & liberales: Quam ob rem? quoniam hæc qui aſpernantur, neſcio an ignobiles dicendi ſunt & prope illiberales. Hæc quoque artes uocantur peregrinę: Quam ob rem? quoniam nomen & laudes noſtras peregre diſſeminantes longe lateq; diffundunt, neq; in anguſtijs premi atq; angi patiuntur. Hæc eloquentiæ ſtudia nuncupantur: Quam ob rem? quia qui ſunt his ſtudijs celebrati, de his nunquam poſteri conticebunt, ſed eorum geſta, mores, facta, dictaq; loquentur, nunquam ſilebuntur illorũ laudes, ſed in omnium crebra locutione uerſabunt. Quod ſi uos uiri Peruſini filios ueſtros liberos, nobiles atq; homines genuiſtis, cur eos artibus nobilibus, cur ſtudijs fraudatis humanitatis? Si ampliſſimã gloriam ueſtram, maiorumq; ueſtrorum peregre diſcendi cupitis, cur artes contemnitis peregrinas? Animis polletis, gloria rerum geſtarũ &

ſplendo-

ſplendore militari polletis, cur igitur iſtarum rerum conſeruatrice eloquentia non polletis? Complectamini per deos immortales, cõplectamini ea ſtudia quæ uobis laudem uitamq; diuturnam, & ciuitati ueſtræ gloriam afferent immortalem, atq; hæc ueſtra militaria, ciuiliaq; ſtudia multo facient clariora. Equidem non ambigo uos pro ueſtra ingenij atq; animi magnitudine non minus in eloquentia, quàm in bellicis ciuilibusq; ſtudijs, quæ ſine eloquẽtia manca ſunt & diminuta omnia, longe præſtantiſſimos euaſuros. Sed iam ad uos conuertar iuuenes eruditiſſimi, qui tot pulcherrimas artes, diuinaq; hæc legum, aliarumq; rerum ſtudia ſectamini, beatos equidem uos futuros eſſe cenſeo, & ampliſſimum quenq; uirũ æquaturos, ſi ſcientiæ qualem decet operam impendetis. omnibus enim rebus eſt anteponenda ſcientia. Totis nobis uiribus incumbendum eſt, ut eam conſequamur, quæ nos & diuinos efficiat, aut quod æque magnum eſt, diuinitati propinquos. Cunq; omnes ex corpore conſtemus & animo, reijcienda ſunt quæ ſunt corporis, & tãquam communia nobis cũ beſtijs contemnenda. Forma, robur, diuitiæ fluxa ſunt & ſubiecta fortunæ, maximaq; interdum pericula ſolent importare poſſidentibus. Virtus animi quæ ſcientia æterna eſt, cõmunis nobis cum dijs immortalibus, et nec eripi, nec ſurripi poteſt: Semper auxilio nobis eſt atq; præſidio, uitam noſtrã per flãmas, per ſaxa, per undas, per omnia deniq; rerũ diſcrimina atq; pericula cõmitatur, prope eſt ſemp

maximum afferens uel in rebus aduerſis refugium,uel in proſperis ornamentum. Proinde colligite uos, iam ſatis temporis otio datum eſt.hic dies ut ait ille, aliam uitam affert, alios mores poſtulat. Surgite,agite, & ſtudijs pulcherrimis rerum maximarum totis uiribus incumbite. Qui datis operam Grammaticæ,parate uobis aditum ad alias artes honeſtiſſimas ueri falſiq; cognitionem inueſtigate,quo nihil eſſe poteſt libero homini dignius. Studia colite humanitatis, omnis uitæ decus & delectamentum. Qui philoſophiam, qui mathematicas,qui medicinam complexi eſtis,erigite animum,cœli,ſtellarum, hominum deorumq; naturam contẽplamini. Quid hoc poteſt in omni uita eſſe iocundius? Qui ſtudetis legibus,parate uos ad maximos honores, ad ampliſſimas dignitates, gloriam atq; honorem rebus omnibus anteponite, ueſtra ſunt officia,ueſtri magiſtratus,ueſtra ciuitatum, gentiumq; gubernacula: Si modo ita uos inſtituetis, ut digni futuri ſitis quibus honores conferantur & dignitates, & magiſtratus gubernacula committãtur. Parate inquam uobis æternam poſſeſſionem,non ferro, non flammis, non rapinis,non deniq; tempeſtatibus ullis obnoxiam ſed liberam,tutam,atq; perpetuã. Ponite uobis ante oculos parentes, ſororesq; ueſtras,ad uos ſemper incredibili cũ deſyderio ſuſpirant, ueſtri uos amici atque affines loquuntur ſemper,ſtudiaq; ueſtra in cœlum tollunt. Veſtræ uobis ciuitates honores parant incredibiles, dolent inuidi & laudibus ueſtris erumpuntur

tur. Proinde date operam ut ita redeatis, quē-
admodum parentibus uoluptati, amicis atq;
affinibus honori et utilitati, ciuitatibus ueſtris
maximo futuri ſitis ornamento. Eorum om-
nium expectationi quam de uobis ſuſceperūt
ſatisfacite. Quod ſi facietis inuidos, atq; detra
ctatores ueſtros doloris atq; inuidiæ gladio
iugulabitis. Reportate uobis ex hoc celeberri-
mo ſtudio, glorioſiſſimaq; ciuitate præcioſiſſi
mum ſcientiæ theſaurum, quem non prætio
mercari, nec pecunijs emere poteritis, ſed ſolo
ſtudio, labore, uigilātia cōparare. Atq; ita uo-
bis perſuadete, Si indocti atq; imperiti reuer-
timini, omnibus deriſui, ludibrio, contēptuiq;
futuros: Sin eruditi atque ſublimes euaſeritis,
fore per omnta uitæ tempora glorioſiſſi-
mos. ſemper in diuitijs, in honoribus
atque in ampliſſimis dignitatum
gradibus collocandos. Deos
obſecro immortales uos
omnes, ac ueſtra ſtu-
dia bene proſpe-
req; fortunēt.

IOANNIS ANTHONII CAM-
pani, Orationis de ſcientiarū laudibus
initio ſtudij habitæ, finis.

N 5

IOANNIS ANTHONII CAMPANI EPISCOPI CROTONIATAE, AD FRANCISCVM MAXIMVM CIVEM ROMANVM DE DIGNITATE MATRIMONII.

MAtrimonij dignitatē & uetuſtas originis probat. iam inde à primo rerum initio tradita nobis, & per gradus ætatum continuata uſq; in hæc tempora, gentium omnium teſtatur, nationumq; conſenſio. Nec poteſt non digniſſimum eſſe quod deus inſtituit, religio tenuit ſemper, leges omninm humanæ diuinęq; ſanxerunt. Vix dum creauerat hominem ſublimis deus, cum illi fœminam ſociam atq; adiutricem excogitauit, & quod cogitauit effecit. Quippe deo idem eſt cogitare quod facere, idem facere quod perficere. Traxitq; illam ex hominis ipſius coſta, non ex terra peregrinaq; materia confecit, ut eſſet uiro futura coniunctior & gratior, quæ ipſo nata & facta eſſet è uiro. Et cætera quidem religionis noſtrę myſteria, quanquam ſacroſancta & diuina ſunt omnia, ad curam tamen & cuſtodiam hominis, & emendationem cum iā peccaſſet uidentur adhibita. hoc unum ad productionem uniuerſi generis, ꝓpagationemq; legitimā

legitimam naturæ inuentum eſt antequam pec caretur. Ita hoc factum eſt ut naſceremur, illa ut lapſi ſurgeremus effecerunt. Quantoq; eſt ortus quàm ſurrectio maior, & officium q̃ remedium, tanto eſt matrimonium quàm myſteria cætera præſtantius. Tum illa nequaquam ab omnibus admiſſa ſunt. hoc omnes gentes, omneſqúe nationes, quanquam diuerſis ritibus, pari tamen conſenſu recepe runt: Remqúe ut erat, omnium ſanctiſſimam atq; utiliſſimam rati, quicquid potuerunt læticiæ, plauſus, cerimoniæ adhibuerunt. fuitq; ſemper apud omnes præcipua, & fere ſola celebritas nuptiarum. quod etiam ex epithalamijs priſcis ueterum, quæ nomen à nuptijs acceperunt, licet intueri, ubi feſtiuitatis & lætitiæ plena ſunt omnia. Huc tibicines inſtituto maiorum, huc albentes equi afferebantur, huc pompa quanta excogitari poterat maxima, cantu, uerſibus, tripudijs ducebatur, quòd res eſſet nulla cui tãtas deberi & honeſtatis & utilitatis laudes arbitrarentur, quantas ei undę ſe natos eſſe intuebantur. Sic cùm cæteras æſtuantis naturæ illecebras diuerſis nominibus ap pellarent, ſtupri, incœſtus, adulterij, fornicatio nis, ſpurciciæ, quòd eſſent fœdæ & deteſtabiles, & legum ex his religionumq; iura uiolarẽtur, ſolis nuptijs honeſtiſſimũ matrimonij nomen tradiderunt, plenum honoris, pietatis, reuerẽtię. Quo eñ chariore ac ſanctiore nomine domũ uenire poterat nupta? Quo mater familiæ iam tum deſtinaretur cum ueniret? An eſt ullus affectus in terris honeſtior, aut reuerẽtia

maior ulla quàm matris? Atq; eius matris quę ſit conſenſu legitimo coniuncta cum patre, nō ſoluto libidinis congreſſu uoluptata. Quippe non omnis mater ex matrimonio eſt, ſed quæ. duntaxat maritalibus uinculis nexa, non licentia flagitij concita, in thalamos ierit nuptiales conſecratos cerimonijs, non cæca libidine in fornicarios ſeſe concubitus præcipitauerit. Ea enim eſt uera mater exiſtimanda, quæ tibi exploratum dederit patrem. & incertum habet patrem quiſquis ex lege non habet. tranſactaq; res pro iudicio eſt, peſſimam ei matrem eſſe, cui ex matrimonio non ſit. Nec uenit honeſta conſenſio animorum, quo nuptiales tædæ non peruenerunt. fitqúe impulſu libidinis obſcœno, quicquid diſplicet cum eſt factum, iudicium eſt quod robur & pondus adijcit rebus. nec quiſquam eſt qui non inuitus peccet, maluit atq; ſi liceat id idem aſſequi non peccādo. Quod opus præcipuum eſt nuptiarū, ubi omnia fiunt ſumma cum beneuolentia eorum qui affinitate iunguntur, non afficiuntur iniuria. Et amplectimur reuerentia ſponſam, non modo quia nobis deſponſa eſt, ſed quoniam liberorum noſtrorum, quibus nihil nobis poteſt eſſe charius, mater futura eſt, et futura ſine ſcelere noſtro, ſine offenſione dei, ſine contumelia propinquorum. Iure itaq; matrimonij nomen ſortita eſt res tanta, unde nati omnes matrem cum dignitate, patrem ſine dubitatione, utrunq; ſine peccati infamia haberemus. Sed ea res quàm ſancta fuerit ſemper & probata omnibus, infinita extant exēpla, nec gens

fuit

fuit ulla tam barbara, quæ non ſolutam damnaret libidinem, matrimoniũ amplecteretur. Nam & ſi priſci Arabes, ut res cæteras, ita & uxores communes habuerunt. Quod fere idẽ feciſſe creduntur Britanni & Troglodytæ, & in Græcia Lacedæmonij, quorum alteris caternatim, alteris familiatim uxores erant, tertijs promiſcue habebantur. tamen & hi intra conceſſos genti limites ſua quiſq; cõtenti uxoribus tenebantur, nihilq; apud eos acerbius q̃ adulterium plectebatur, cum extra familiares uxores cateruatiasq; laſciuirent. Indi quoque ueteres non contenti unica plures cum ducerent, alias uoluptatis explendæ gratia, prolis augendæ alias mercabantur. Quippe non dotem ipſi accipere, ſed quod & alias Cantabri fecerunt, ultro parenti offerre conſueuerunt. Indis quidẽ duntaxat bonis, Cantabris uero pro dignitate atq; opibus erat propoſita merces, quoniam aliqua ineſſet flagitij turpitudo his quæ ad uoluptatem ducerentur. Hos animos quantum attinet ſecuti Germani, dabant ipſi dotem uxoribus, non accipiebant. Sed horum quoq; par cura ſeruandi matrimonij fuit, nec uiolati pœna diuerſa. Si qui alienis abuterentur, capitale habebatur. Aegyptij uero eodem deprehenſos ſcelere, uiros quidem mille plagis cædere ſoliti traduntur. mulieribus naſum amputabant, ut matrimonij iure uiolato, qua parte corporis homines illexiſſent, ea contaminata pudicitia fœdarentur, & eſſet teſtimonium flagitij in uultu, quod in uultu libidinis fuiſſet incitamentum. Et traditum

eſt fuiſſe nationem aliam, ubi rex gentis nullam ipſe quidem haberet uxorem, & habere lex uetuit, cæterum per alienas & quas libitum eſſet diuerſaretur, ut quam nocte quaq; potiſſimum mallet ex omnibus, eam interdiu accire ad ſe iuberet. Iſqúe apud eos plurimum gloriaretur cuius uxor ſæpius fuiſſet accita. Sed rex quidem ita habebat, cæteri nihil æque ac matrimonij iura uenerabantur. Erant & qui multo impudentius uxores ducerent, haberent tamen obſeruantius. Hi Taxili in Aſia populi fuere, ubi ſi quæ eſſent puellæ parum locupletes, producebantur à ſuis in forum in ipſo ætatis flore, magna pompa, tubis, claſſicisq; præcinentibus, atq; ibi confluente multitudine, puella ei qui ad ſe acceſſiſſet primum poſteriora corporis humero tenus, deinde anteriora inſpicienda denudabat. atque ita cui potiſſimum placuiſſet nubebat. Sed nec hi quoq; ad appetitum differebantur, ſed contenti legibus eam tenebant, quam ultro accepiſſent. Paulo modeſtius Aſſyrij, Triumuiros conſtituebant, appellabanturq; præfecti nuptiarum, homines probati & graues. ab his puellæ, ubi eſſent iam nubiles, in multitudinem mediam producebantur, horum ſi qui eas conducere uellent, præconis uoce denuntiabant, atque ita locabantur, ſed ut diſcedere ab his non liceret. Iam & hic matrimonia utcunq; conſtabant. Babylonijs uero non tam aperta quidem, ſed tamen turpiora compendia: Quippe apud eos puellæ cum hoſpitibus ſolitæ feruntur exigua pecunia, & quanta hoſpiti

ſpiti libitum eſſet, in gremiũ coniecta, cõgredi quã ſummã doti deſtinabant, mox maritabantur, ut quanquam turpiter, tamen ſine matrimonio non eſſent. Idem mos eſt Cypriis. Vetuſtiſſimis fuit & in Sicilia Eracienſibus, ut puellæ profectæ ad littus maris primo nuptiarum die publice proſtarent, atq; ita dotem lucrarentur, illaq; eſſet commẽdatior, cui plures fuiſſent congreſſi. eumq; congreſſum Veneris libationem appellabant. Per reliquam uitam continentiſſime, meliusq; ſuccedebant connubia, & honeſtius quàm inchoabantur. Adhuc ſtultius & procacius Thebis quæ fuerunt in Aphrica, puellæ uiros ultro palam appellabãt & cum quibus quotq; libitum eſſet conſpurcatæ, mox domum reductæ lugebantur à parentibus ut mortuæ, atq; ita paulo poſt deſpõdebantur. Infinitum eſſet per externa diſcurrere, remotasq; nationes, nationumq; diuerſos & improbatos mores cõmemorare, apud quas etiam & parentes liberis nubere, ut apud Perſas, & ſorores fratribus, ut apud Aegyptios Græcosq; ueteres conſueuerunt. Hæc eo referuntur omnia, ut conſtet diuinitus adinuentum matrimonium, ubique obtineri, ubiq; coli, et ſi multo ſanctiora noſtrorum fuerunt inſtituta. atq; ut in cæteris rebus, ita hac nuptiarum quoq; ſanctitate, gẽtes, nationesq; cæteras ſemper uicit Italia, ubi nunquã eo dementiæ aut libidinis uentum eſt, ut uel pudicicia fuerit cõtemptui, uel plures quiſquam uno tẽpore uxores inculcauerit. Sed quanto maiores noſtri exteros, tanto nos eos ipſos hac ipſa

nuptiarum dignitate ſuperauimus. nec diuortia quæ ſponte fierent, nec repudia quæ in uiri eſſent poteſtate admiſimus. Multo ſtabiliora ſunt myſteria noſtra, quia fundamentum iecerunt in petra, non ad caſum fluctuationemq́ opinionum quatiuntur. Itaq; maiores noſtri nondum nacti hanc lucem qua nos illuſtramur, ignorauerunt quidem normam ritumq́ uerum nuptiarum, quia uerum ſponſum Chriſtum non nouerant, & Cananeæ nuptias atq; apparatum non aſpexerant. ſed tamen tanto ornatu atq; copia, tanta ſuperſtitione & cærimonijs rem peragebant, ut omne ſtudium in id atq; induſtriam impendiſſe uideantur, digniq; prope fuerint uerum cognoſcere matrimonium, qui tantum in illo exornando elaborarent. Operæpretium eſt intelligere quo cultu nuptias, qua auſpiciorum obſeruatione celebrabant. Primum omnium puellæ adhibebant conſenſum, ne qua nubere cuiquam inuita cogeretur. Inde ubi dictus dies nuptiarum aduenerat, et pompa maiorum ritu parabatur, ſponſa uirentibus floribus in corollæ ſpeciem diſtinctis, coma prætegebatur, etiã uerbena quam Lucinæ ſacram, ut Veneri myrthum putauerunt. Mater puellæ uariam ſupellectilem, ſpecilla, acus, calamiſtra, crinilia in aures, frontalia, relquumqúe mundum muliebrem in ſcrinia & cameram congerebat; eaq; puellam anteibat; quo intelligeret eſſe ſibi cum omnibus fortunis ſuis, quæ ad liberam fœminam pertinerent, è patris domo in aliam familiam emigrandum. Inde albi equi, quos

uocabant

uocabant Iouis, ſtrati permagnifice apparabãtur, & currui aut thenſæ, in qua ſponſa inſedebat, adiungebantur, ut cãdorem uxorum ſine labe ſignificarent, et ſine macula eſſe oportere. Et curru cui per fornices tranſitus non eſſet, uia patẽti atq; aperta, nullis latebris obnoxia uectaretur. Tum qua uia iter ſponſæ futurum eſſet, ea tota floribus ſparſa, uelis late impendentibus tegebatur, ita ut cœlum non prius aſpiceret quàm ad mariti domum perueniſſet. Ducebaturq; capite circũuelato, unde nuptiæ à nubendo, quod eſt uelare, dictæ exiſtimãtur. Panarium etiam deferebat manu, farris, cibariorumq; plenum. Inde ubi ueniſſet ad limen primum ueſtibuli, ſponſus arrectã eam ſublimẽ, ita ut pedes pauimentum nõ tangerent, liminí ſuperiori incutiebat, ut aliquotiẽs limẽ ipſum ceruice feriretur, interdum caniſtro, quod ab infimæ plebis puellis quæ non eſſent nuptæ ferebatur. Limina in qua puella duceretur, ſertiſ circumpendentibus coronabant, teſtimonium nouæ ingentiſq; lætitiæ, & è qua præcipue pẽderet domeſticum decus. Puella ueſte induebatur purpurea, uerum quæ in ſuppari modũ humeros non excederet, ne lacerti nudi relinquerentur, ut corporis reliquę partes ſeſe inter modeſtiam & uerecundiam cuſtodirent, manuum opera in oculis ſpectarent: Adde & collo monile, quo teſtaretur uictam iam eſſe, et in alterius futuram poteſtatem tranſcendere. Et limen ne pedibus contingeret prohibebat, ne quid offenſionis accederet, omenq; acciperet illeſæ felicitatis. eodem ſpectabat & candidã

O

infula, poſtem utrunq; contingens ad puri cõſortij ſignificationem. Thorus in aperto exiguis & preſſis gradibus ſtratus apparabatur, ut pateret omnibus, & ſciri poſſet ad honeſtũ congreſſum præmiſſam & legitimam conſuetudinẽ; ne uetita ac ſolita flagitia conſpicerent. Eam deinde pueri tres nobiles comitabantur. Primus qui facem accenſam anteferret, uirginitatis inſigne, ꝙ ignem ſacrũ æternumq; Veſtæ ſolæ uirgines cuſtodirent. etiã quia ſeruato more maioꝶ, ſpõſa ad excutiendum pudorem noctu lintea uelatis oculis ducebat. Alteri duo pueri arreptã ueluti per uim è matris gremio puellam, ad uiꝶ tumultuario curſu deferebant ad auſpicium futuræ felicitatis, ꝙ raptæ à Romulo Sabinæ ꝓſpere feliciterq; uertiſſent, Romanamq; rem & fœcunditate prolis, et reconciliatione ſuoꝶ amplificaſſent. Velato capite incedebant, ut redeundi ad ſuos, diſcedendiq; à marito uiã non proſpicerent, neue oculos in alium quempiam, quàm in eum ipſum ad quem ducebantur deflecterent. Percutiebat limen, ut ſciret illo ingreſſam, iniuſſu uiri nunquam egreſſuram, & cum egrederetur niſi eodem rediret, caput, id eſt decus & ſpecimen ſuum offenſuram. Panarium cum farre & cibarijs, aut caniſtrum ferebat, ut intelligeret illic ſibi perpetuo uiuendum eſſe, illic habitaturam. Eodem & camera cum mundo muliebri, ſcriniaq; ſupellectili referta pertinebant. Ingreſſa thalamum cingulo cingebatur ouilla lana confecto, quod mox à uiro cum thorum conſcendiſſet ſolueretur, futuræ concordiæ conſen

ſionisq;

ſionisq́ auſpicium, ut quemadmodum illa cincta compactaq́ fuiſſet, ita coniuncta cum uiro concorsq́ perſeueraret. Tum eodem auſpicio haſta gladiatoria, qua gladiator quiſpiam con foſſus occiſusq́ fuiſſet, puellæ coma diſcriminabatur, ut ueluti haſta Myrmillonis inhæſerat corpori, ita uxor uiro conſertaretur, uel potius quo ꝓlis gignendæ robur fortitudinemq́ auſpicaretur. Quod res Romana re bellica militariq́ conſtaret, idem annulo ferreo ſine gēma ſponſæ digitis indito augurabantur, ꝙ nō auro, non argento, non gemma, ſed ferro ſolo & fœcunditate prolis Romanum creuiſſet imperium. uel ut captato auſpitio, filij fortes ac robuſti naſcerentur, & eorum qui uxores ducerent, robur uirilitatemq́ ꝓbarent, quod auſpicium nō ſolum noſtris curæ fuit, ſed exteræ quædam nationes tenuerunt. Inprimis Acarnanij, qui trans Taurum incolunt, quorum nemini fas erat uxorem ducere, niſi prius ceruicem cæſi prælio hoſtis amputatam ad regem pertuliſſet, ut qui digni eſſent uxoribus, uirtute atq́ robore probarentur, cæteri ut molles effœminatiq́ carerent. Perſæ uero initio Verni æquinoctij, quo maior ineſſet membris calor, & ualentior ad prolem robuſtam gignendam duci uxores ſtatuerunt. & qua die cum uxoribus ipſis congrederentur, quo ſobria cōciperetur proles, nil præter malum aut Cameli medullam ueſci ſtatuerunt. Sed de noſtris ſit ſermo, quoꝝ ſanctiores nuptiæ & fortiora pignora fuerunt. Puella Verbena præcincta caput, floribusq́ uarijs, triſtis tamē, uiri

domũ ingredi iubebatur, quod uirginitatem cuius fœminæ cura debet eſſe præcipua, & recuperari nullis artibus poteſt, paulo poſt eſſet amiſſura. Vbi pauliſper ſtetiſſet, lanea mox ĩ ſella conſidebat, ꝙ totã ſupellectilem omneſq; diuitias lana cõſtare maiores uoluerũt, ideoq; Thalaſſionem nuptijs acclamari ſoliti, ꝙ lanificij uim ſignificationemq; haberet, cui materfamilias præponebatur, domeſticæq; curæ præficiebatur omni, ut lanam in qua uniuerſa erant ueterum bona coniectaret. Eandem ob rem euntem ad ſponſum puellam, iuuenes aliquot colum, fuſum, ſtamenq; præferentes antecebant, ꝙ in his & cura & ſtudium futurum eſſet mulieris. Cum perueniſſet ad ianuam, & ꝑ foribus ſubſtitiſſet: interrogata quod eſſet ei nomẽ, Caiam ſe uocari dicebat, ꝙ ea fuiſſet mater Caia Cæcilia Tarquinij uxor una in lanificio mulier à priſcis celebrata. Multa quoq; ad omnes diuturnitates miſcebantur. Nulli ꝓnubæ attingere ſponſam permittebatur, niſi quæ unum duntaxat habuiſſet uirum, cæteræ quæ nupſiſſent pluribus procul inde arcebant. Viduæ admittebantur nullæ, quãuis arctiſſima propinquitate coniunctæ, ut perennitas quædã promitteretur, uitaq; utriq; lõgiſſima, nullis alijs nuptijs interrumpenda. Et cum fax illa quã puer nobilis præferebat, quantũ ſatis eſſet præluxiſſet, ab amicis propinquiſq; utriuſq; diripiebatur, ne aut uxor ea nocte ſub lecto collocaret, quam rem funeſtam uiro arbitrabant, aut uir in ſepulchralibus funeribuſq; ſacris cõburendam curaret, unde fatum ſpõſæ

portendebatur. Tum hi pueri quos diximus omnes patrimi matrimiq́ꝫ deligebant, nec ulli diuerſis parẽtibus nati aut orbati altero illorꝫ anteibant, ut qui futuri eſſent utriq́ꝫ liberi, nõ ex alio uiro uxoreúe alia ſuſciperentur. Porro ad prolem multiplicandam & porca, ꝙ fœcundiſſima ſit, nuptijs mactabatur, & nuces late ante ianuam, ꝙ his ludere pueri ſoleant, ſpargebantur. Clauus item ad facilitatem partus in ueſtibulo figebatꝰ ubi res diuina fieret. Faces quinq́ꝫ accenſæ in orbem puellam luſtrabãt, ne aut pauciores pareret in uita omni, aut uno partu plures, quod & diſcrimini foret parienti, & prodigioſum putabatur. Inter ſacrificandum poſtes uerrino adipe, ne qua faſcinatio fieret inungebantur, quod arcere ea res ueneficia incantationesq́ꝫ putaretur. Aderant deinde noui apparatus cerimoniæ, ubi iam pernoctaſſent, poſtridie nuptiarum compotatio promiſcua uiro uxoriq́ꝫ apparabatur, repotio nemq́ꝫ uocabant. Vir præterea ignem & aquã in quibus cõmutatio uitæ omnis ſita eſt, uxori porrigebat, ut quemadmodum his quibus exilium indictum erat, ciuium cõmunione et igni & aqua interdicebatur, ita uir uxori qua cum uicturus habitaturusq́ꝫ eſſet, ignem atq́ꝫ aquã ſummi conſenſus mutuæq́ꝫ ſocietatis auſpiciũ communicaret, uetabaturq́ꝫ alter alteri dono quicquã dare. quod fere ad nos uſq́ꝫ peruenit, ne largitiones inter uirꝫ uxoremq́ꝫ fiant, quoniam ſuperuacaneum erat uiciſſim ſe donare, quorꝫ omnia eſſe communia oporteret, nihilq́ꝫ alter haberet quod non futurꝫ & alterius uide

retur. Infinita quippe ſunt quæ ueteres inſtituerunt in ornandis nuptijs, quorꝫ magnā partem ipſi reijcimus, quandam obtinemus, ſcilicet ut ſponte fiat, & cogi quis inuitus nō poſſit. Inde ſponſam ꝙ ſponte conſentiat, putant appellatā. Et obſeruatio temporis ut nō ſemp liceat: Quippe illi neque feſtis diebus uirgines duci uolebant, ꝙ nefas eſſe putarunt cuiquam uim inferri. Neqꝫ uiduas niſi feſtis, cum cōcurſus non fieret, & multitudo extra urbem per agros uagaret̃, ita uirginē aſpici à multitudine ad maritum euntem pulcherrimū putabant, uiduas nō ita. Et Iunio aut Aprili, uel qui finitimi eſſent menſibus nuptias fieri decreuerunt, ꝙ ea pars anni lætior eſſet, et in excrementum humoremqꝫ uberior, geſtireqꝫ omnia naturæ impulſu uiderent̃ ad fructus pariendos, uniuerſaqꝫ florerent. Hæc inquam om̃ia à maioribus tradita nobis, & ſi magna ex pte obſoleuerūt, tamen pleraqꝫ adhuc ita conſtāt, ut nō mutata à nobis, ſed emēdata eſſe uideant̃, tantoqꝫ nos honeſtius facimus nuptias quàm priſci, quāto eſt noſtra religio ſanctior ꝙꝫ illorꝫ fuit. Repudia & diuortia ſuſtulimus, rem diuinā adauximus. amouimus auſpicatiōes, cerimonias ſanctiores inſtituimus. Primumqꝫ putauimus diuelli à uiro uxorē non poſſe, qm̃ indiſſolubilia ſunt opera dei, & quod ille colligauerit, id diſſoluere homines nō debere. Maius eſt em̃ uinculum dei, ꝙꝫ cōglutinatio naturæ. Inſtituit parens omnium deus ſanctiſſimum hoc myſterium, nec minore ui muniuit ꝙꝫ inſtituerat, uoluitqꝫ ſic eſſe cōfixum & ſtabile, ut mas in fœmina

mina, fœmina in mari & uiuere & eſſe uiderent,nec eſſet ſine altera alter,quoꝝ ſine altera alter naſci nõ potuit. fieretq; nexus quidã arctiſſimus,nõ diuerſitate moꝝ,nõ tedio conuictus,non ſatietate conſuetudinis,non morbo, non ſenio, non deniq; ulla humana ui diſſolubilis. Quod niſi è mente ſummi dei fuiſſet, nunq; tantus omnium affuiſſet aſſenſus, cum iam conſtet nullam gentem fuiſſe,nullamq; nationem,quæ matrimonij legibus, & nuptiarũ ſolennitatibus non ſit uſa. Hoc Barbari, hoc Græci, hoc Latini, hoc omnis receſſus orbis, omnis locus,omnes oræ tenuerũt,nec quiſpiã mortalium eſt aſpernatus,niſi qui humano generi infeſtus,deo inuiſus, ſibi naturæq; ingratus fuiſſet inuentus. atque ita tenuerunt omnes,ut Principum extent ciuitatumq́ue decreta,quibus ducere uxores iuuentus, ad prolem augendam compelleretur. Itaq; ut multa ſanctiſſime Lycurgus Lacedæmonijs, ita hoc quoque inſtituit ad ciuitatis amplificationem ratus ad orbis terrarum ornamentum pertinere,ut quamplurimi naſcerentur,legemq; tulit, ut qui uxorem non ducerent,hi & æſtate arcerentur à ludis & ſpectaculis,ac conſpectu prope omnium amouerentur. Hyeme uero nudi forum circumirent, ſeſeq́ue deteſtarentur, & pati iuſta dicerent, quòd legibus non paruiſſent. Quod quantum in ſe eſſet, ciuitas nõ ſtaret, nec imperium, ſed ſeruitutẽ mererentur. Quia quibus tueri & propagare imperium poſſent,non procrearent. Et cum quiſquam iuuenis ſpõte quenq; ſenem obſeruaret,

ſoli qui uxoribus carerent contemnebantur. Itaq; cum ex his quidam annis plenus in theatrum ueniſſet, poſtulaſſetq; à iuniore locum, nunquã inquit ille ò ſenex tibi cedam, q; pueros qui aliquando & ipſi cedere mihi poſſent non genuiſti. Tulit et legem Auguſtus Cæſar eandemq; & alij quidam poſtea cõfirmauerũt ut iuuentuti uxores darent, populumq; amplificarent. Nec contentus legem ꝓmulgaſſe Auguſtus, Priuigni filios adhuc pueros populo Romano in publico ſpectaculo oſtendit, hortaturus Germanicum priuignum ſuum in tã pulcherrimo fructu imitarentur. Et ueteri lege creſcere iuſſum eſt humanum genus, & annus ei conceſſus ad immunitatem qui uxorem duxiſſet, & proletariorum maioribus noſtris ingens fuit cura. Qui non cælibem agerent uitã niſi ſacerdotijs functi eijciebantur è templis. quod quantum ad eos ſpectaret, extingui altarium ignem, & dei cultum negligi, ac funditus tolli paterent, hominum genere paulo poſt defecturo, niſi daretur liberis opera, per quos incolitur terrarum orbis & frequentatur. Etiã hæreditatum & caducorum incapaces, habebantur indigni quibus aliena bona legarentur cum quibus ipſi honeſte legare poſſent non procrearent. Cæteris & munera publica, & iura filioꝝ, & congiaria principum conferebant Tanta & utilitas nuptijs & reuerentia inerat. Quid igitur matrimonio ſanctius? quod non ex opinione hominum inani, ſed ex Principis omnium dei mente factum eſt, nec nouiſſime inſtitutum à nobis, ſed ab illo iam à prima ori

gine mundi huius excogitatū. Habuitq; prius uxorem homo q̃ matrem, q̃ filios. ideo & quod primum omnium habuit, iuſſus id eſt ad ultimum ſeruare. Relinques inquit Saluator matrem & patrem & fratres tuos, adhuc autē & ſorores tuas, & hærebis uxori tuæ. Quam ob rem ita? niſi quia mater & pater, fratres & ſorores naturæ ſunt opus, uxor dei myſterium eſt. Ita ſi quis parentē occiderit, ſupplicio quidem afficitur acerbiſſimo, ſed quod ſit in rerū natura, ut igni, aqua, aere, terra careat, indignus his elementis per quæ pater uitam illi ingenuerat. Vxorem uero quiſquis peremerit diuina quoq; proponitur pœna, excluditur ſacris ædibus, hominum commercio exploditur non uinum & ne ſiceram quidem bibere, non ludos aſpicere, non in cōuiuium uenire fas eſt. Interdicitur ſecundis nuptijs, & theſauro illo præcioſiſſimo Euchariſtiæ inhibet: Indignus uiatico dei, qui ſuſtulit opificium dei, nec alteras ſperat nuptias. quoniā quo ſacroſanctius myſterium nuptiarum, eo ſe fecit indigniorem qui uiolauit. Omniū deſtituendus auxilio triſtitiaq; opprimendus, qui uno ſcelere & datū ſibi à deo auxilium, & præbitam lætitiæ conſortem auſus fuerit extinguere. Etiam deus ipſe nubere matrem uoluit, non ut uiro contaminaretur, quæ ſemper eſſet uirginitatem retentura, ſed ut matrimonio non careret. & ut naſci ipſe ſine uiro uoluit, ita ſine nuptijs naſci non uoluit. non quia neceſſe eſſet matrimonio gigni eum, qui ante omne matrimoniū fuiſſet, uerum ut matris exemplo ad illud ipſum nos

hortaret. Hoc ciuitates, hoc conuentus, hoc pene mundus omnis conſiſtit. Nã niſi certũ eſſet cuiq; & exploratũ de liberis, ꝓmiſcuo ferarũ more, aut ſpurca libidinis licentia naſceret. qs diligeret, quis curaret, quos ſuos eſſe non crederet, neſciretq; an quicq; ad ſe ꝑtineret. Vulgo naſcit quiſquis matrimonio non naſcitur. Nec legittimum ille habet patrẽ, cui mater cõtingit ſine lege. Nõ ad fœdus ſocietatis humanæ, nexumq; cõiugalem deuincta patri, ſed ad tactum pruritumq; congreſſa. Inde legum ſanctitas decretaq; ueterum ſapientum inſtituere neq; poſſe eum hæredem eſſe, neque ſacris initiari, cuius matrẽ patri nuptię nõ deuinxiſſent. Et Philoſophorũ quidã ad adoleſcentẽ, ſolutã atq; impudica natũ matre, cum ſaxa in forũ iactaret, Caue inquit ó adoleſcens nę patrem ferias, qui ad populum iactes. Populi eſt filius, immo nullius eſt filius, uel ſi ita mauis potius cuiuſq; eſt filius, qui innuptæ matris filius eſt. Matrimonium certos liberos facit, nõ dubioſq; inſtituit hæredes. Conuentum naturæ adhoneſtat, cupidinem ac impetum illum propagationis, appetitumqúe congreſſus ſine labe extinguit. Marem fœminæ, fœminam mari certo cum fructu, nulla cũ infamia cõnectit. Sinę matrimonio nec paterfamilias dici quiſquam, nec plane domus appellari, nec augeri ſtirps, nec cõmunicatio conſiliorũ fieri poteſt, nec beneuolentia, quæ maxima ſit in terris percipi. Vxor domum ornat, regit penetralia, uirũ ad omnia iuuat, aſtat conſilijs, lætis applaudit, triſtibus conſolatur, hoſpites ipſa excipit, propinquos

pinquos cum ad te ueniunt ipſa complectit. pe nates curat, ut menſa, ut lectus, ut omnia in parato ſint facit. domeſticam ſupellectilem ipſa diſtinguit, ipſa tractat, ipſa cōponit, multa addit induſtria, diligentia cuncta digerit, fide uniuerſa cuſtodit, nocturnus diurnusq; comes, ſocia thori, cuſtos laris, magiſtra domus, mater gentis, præfecta familiæ, temon rei familiaris. nihil fere habet qui caret uxore quod dicere poſſit ſuum. Serui expilāt, ſuffurant famuli, ſodales & uicini carpunt. non ſtipatoria, non capſæ, non ſcrinia tuta ſunt ab inſidijs, omnia iacent expoſita fraudi atq; neglectui. ſitu omnia ſqualent, domus ſordida eſt tota, nihil reconditum, nihil diſtinctum, ſine modo, ſine ordine ſine nitore diſſipata & piecta ſunt omnia. Tū qui uxorē nō habet, domi nō eſt. etiā cū eſt domi aliò cogitat, aliò ſuſpirat, habitat tanq; externus in diuerſorio, non animū, nō domiciliū figit, nō cubiculum penatesq; recognoſcit, inuitus repetit lares plenos ſolitudinis & cōſortij uacuos. deniq; nō lumen lucet, non cibus ſapit, non potus, nō quicq; gratū eſt. ſine uxore. Si habeas filios, pudet aſpicere illegitimos, & ignominiæ illorū te miſeret: Si uero nō habeas deſertum te & deſtitutum ſine poſteritatis ſpe ingemiſcis. Tum ſi adſint diuitię, uel careas liberis, miſerum eſt illas ad alienos peruenire. uel habeas extra legem natos, lōge miſerrimū eſt labores ſudoresque tuos maiorumq; tuorum tuis liberis, tuo ſanguini non poſſe relinquere. Vxorem uero in oculis aſpicere felicitas eſt, & per liberos ſucceſſionemq; familiæ

& nominis, & quando eſt idem pene quod tu & duobus in corporibus unus eſt animus, unusq; conſenſus. Sola uxor non inuidet uiro aut uxori uir, eadem uult quæ tu, eadem illi triſtia, eadem iucunda. quæ tibi cõiuncta uita coniuncta fortuna eſt. uix poteſt ſupereſſe in uita cum tu demigras, ut Getarum illæ quæ mortuis uiris ſeſe unà conijciebant in rogos, quo ſimul morirẽtur, ut quos uita cõiunxiſſet eos nec mors quidem diuelleret. Magna uis eſt charitatis uxoriæ. Sola infinite te amat, quoniã tota ex te uno dependet, tota in te uno quieſcit. Cedunt liberi, cedunt fratres, cedunt ipſi parẽtes uxoris beneuolẽtiæ, & ſæpe uxor mariti nomen redemit, ſuæ uir uxoris. Nec temere uenit in exemplum rex ille, cui aut cum ſibi moriendum eſſet, aut alius qui ſponte id ſubiret opponendus, nullo ꝓpinquorum aut amicoꝶ inuento, ſola uxor Alceſta ſe obtulit. Et alter cum ex allapſu ſerpentum inſtare aut ſibi, aut uxori Corneliæ mortem augures prædixiſſent, idq; in eius repoſitum arbitrio eſſe, cæſo ſuo ſerpente, illa ſeruata, ipſe extinctus eſt. Infinita ſunt exempla mutuæ pietatis, nec ullus eſt affectus amoris tam uehemens & ſanctus, q̃ qui uiris bonis in uxores, uxoribus in uiros eſt. Hic præcepta inſunt diuina, ut uxor parentibus, liberis, rebus poſt deum omnibus anteponatur, hic naturæ merita lõge ſuperant. Natura non amplius q̃ unum nobis dare patrem poteſt, uxor ut multoꝶ ipſe pater efficiaris poteſt. Et pater uno nos gignit congreſſu, mater mẽſibus paucis abſoluit. Vxor nobiſcũ

eſt,

eſt; nobiſcꝗ inſeruit ſemper; nunquã diſcedit à nobis niſi cum moritur. perdurat nobiſcũ ad uitæ exitum, tãdiu nos comitatur atq; obtemperat; q̃diu ſpirat. Filij aliquando exeunt è parentum poteſtate, uel emancipati, uel religionis libertate perditi alterum ſibi domicilium comparant, & ſibi ipſis uiuunt, quærunt, commercantur, ſola uxor ne pedem quidem flectit à uiro; ſemper in manu, in poteſtate noſtra eſt tota, nec ante deſinit noſtra eſſe quàm uiuere. Quicquid illa lucri, quicquid iacturæ facit, uiro facit. diuitiæ illi eædem quę uiro, paupertas eadẽ; par dignitas, cõmunis acceſſio. Et cum liberos diſcedere à parentibus, parentes à liberis nulla lex uetat, & interdum aut anguſtiæ domus cogant, aut peſtilens morbus impellat aut cauſſæ aliæ ſuadeant, uxorem humanæ ac diuinæ leges unius cubiculi ſemper atq; conuictus conſortem eſſe uoluerunt, ut quæ è uiri coſta in uiri auxiliũ facta eſſet, ea nunquam ſe iungeretur à uiro, nec ſontico, nec elephantico morbo, nec ulla peſtilentiæ ui maritum derelinqueret. Quia nemo diſcedit à ſe, nemo ſeipſum derelinquit. Comes in tectis, comes in lecto, comes in prole ſuſcipienda, in periculis, in laboribus, atq; in omni fortuna. In omnibus uitæ actionibus comes, neque in ſomnis, neq; in uigilijs abſcedit, una caro, mẽs una, cõcordia inſtituta diuinitus; humanis quoq; legibus confirmata, recepta à barbaris, admiſſa per omnes ſeceſſus orbis terrarum, quia facile inſeritur omnium mentibus quod diuinũ eſt. Iure itaque nulli ludi, nulla ſpectacula, feſta

nulla, denique nulli uitæ noſtræ actus tanta cęrimonia pompaque celebrantur; quanta nuptiæ cum fuerint ornatu rerum, amicorum congreſſu, concurſu propinquorum apparatæ. tecta, parietes prope ipſi ac trabes excitæ congratulari & geſtire lætitia uidentur, nouamque dominam laris conſalutare, ac poſcere nouam familiam, per quam incolantur atque inhabitentur. nunc epithalamijs, nunc cantu & tripudijs complenda ſunt omnia. Venit in nouam domum noua domina domus. uenit in familiam mater, mox futura familiæ genitrix eorum quos ipſe procreabis, qui tuis rebus dominabuntur te per omnia referent. Tu uero marite quiſquis es, ſic exiſtima, uenire ad tę uxorem, matrem filiorum tuorum, auiam nepotum, dei manu commendatam, tibi datam ad ſocietatem, non ad ſeruitutem, ad obſequium, non ad mancipium, ad imperium tuum, ſed cum gratia. ad poteſtatem, ſed cum reuerentia, ut præſit uir quoniam prior factus eſt. adſit uxor quæ ex illius coſta illi ſimilis facta eſt. nō ſubſit, quæ è latere non ex pedibus facta eſt.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

IOANNIS ANTHONII CAMPANI DE DIGNITATE MATRIMONII FINIS.